

TK
18

TRINKOV KOLEDAR za leto 2018

izdalo in založilo kulturno društvo "Ivan Trinko" – Čedad

Zanj: predsednica Iole Namor

registriran na sodišču v Vidnu dne 29.12.1998 št. 30

Tisk: LithoStampa – Pasion di Prato, 2017

kdivantrinko@kries.it

tel., fax.: +39 0432 731386

Uredili: Iole Namor (odgovorna urednica), Lucia Trusgnach, Margherita Trusgnach, Luisa Cher

Prevodi: Iole Namor

Slika na platnici:

Likovni vložek:

Izdajo je omogočila

Dežela Furlanija Julijska krajina

KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO – ČEDAD

TRINKOV KOLEDAR
2018

Programska konferenca o Slovencih na Videmskem

RUDI PAVŠIČ

Leto, ki ga zapuščamo, je potekalo v znamenju velike zmede sedanje tako imenovane fluidne družbe, v kateri se dogodki in z njimi določene gotovosti spreminjajo z veliko naglico.

Vstopamo v leto pomembnih volilnih preizkušenj tako v Italiji kot v Sloveniji. Pri nas bomo obnavljali deželni svet in parlament. Preizkušnji sta pomembni, saj bo od volilnih rezultatov odvisno, katero smer bosta ubrali italijanska država in naša dežela. Ne skrivam svojega prepričanja, da predstavlja zmaga levosredinskih sil večje jamstvo za našo družbo (in narodno skupnost), četudi se v tem gibanju močno "trudijo" nizati napake in nerodnosti. Namesto iskanja skupnih imenovalcev se na levi sredini trudijo izpostavljati razlike. Javnost s težavo razume take izbire, se oddaljuje od volišč in se obrača drugam.

Tudi za našo narodno skupnost bodo volitve pomembne z več vidikov. Komaj sprejeti volilni zakon ne jamči prisotnosti našega predstavnika v obeh vejah parlamenta z razliko od nemške in francoske manjšine, ki jih bosta tudi v bodoče imeli v rimskem parlamentu. Naša morebitna odsotnost v Rimu bi predstavljala prehud udarec, saj si je težko predstavljati, da ne bi bilo v skoraj tisočglavi sestavi poslancev in senatorjev mesta za predstavnika Slovencev. Verjamem, da bodo v levosredinskih strankah resno vzeli k srcu to vprašanje in kot doslej poiskali primerno rešitev.

Kaj se bo zgodilo v deželni volilni preizkušnji, lahko v tem trenutku samo

ugibamo in se naslanjamo na javnomnenjske raziskave. Ne v levi sredini, ne v okviru gibanja petih zvezd in niti v desni sredini nimajo gotovosti o pozitivnem rezultatu. Spomnim naj le, da je na zadnjih deželnih volitvah zmagala levosredinska koalicija s približno 2 tisoč glasov prednosti, kar pomeni, da je bil množičen slovenski glas za to opcijo odločilen.

Obstajajo še razlogi, da se bo večinski del slovenskih volilk in volilcev opredeljeval za levosredinsko ponudbo? Osebnost sem v to prepričan, ker je bila doslej v drugih opcijah skrb za našo narodno skupnost pod sprejemljivim nivojem, tako v Grillovem gibanju kot v desnosredinski opciji.

Dovolj je, da pogledamo na Videmskem, kjer nekateri deželni svetniki desne sredine ne zamudijo priložnosti, da nas s svojimi političnimi pobudami žalijo in nam nasprotujejo, od Rezije do Nadiških dolin. Zakaj naj bi podprli nekoga, ki nam nasprotuje in ne priznava našega jezika? V gibanju petih zvezd pa nisem še zasledil kakršnekoli skrbi do naše skupnosti. Zanje smo skoraj nevidna manjšina.

Tudi v Sloveniji bodo v novem letu obnavljali parlament. Kaj se bo zgodilo? To je težko napovedati, saj se bodo skoraj gotovo pojavile na prizorišču nove stranke, nekatere od sedanjih pa bodo doživele spremembe.

V Sloveniji imamo posebne inštitucije, ki se ukvarjajo z našo narodno skupnostjo. Predsednik republike je pomembna moralna avtoriteta, ki gleda tudi čez mejo. Imamo ministra za Slovence v zamejstvu in po svetu ter parlamentarno komisijo. Pri predsedniku vlade deluje Svet za manjšine. Iz osebnih izkušenj pričakujem večjo koordinacijo med omenjenimi inštitucijami. Potrebujemo dorečeno srednjeročno strategijo Slovenije do Slovencev, ki živimo v sosednjih državah. Obstoječi zakon je po moji oceni zastarel in potrebno bi ga bilo posodobiti. Na zadnjem vseslovenskem srečanju v Državnem zboru sem predlagal strokovni pristop pri izdelavi načrta o nadaljnjem sodelovanju med Slovenci iz matice in zamejstev.

Če se za trenutek ozrem znotraj naše narodne skupnosti, ne morem skriti dejstva, da se je v okviru civilne družbe, predvsem na nivoju obeh krovnih organizacij, SKGZ in SSO, izboljšalo sodelovanje, ki je že rodilo določene sadove.

Dialog in sodelovanje med krovnima moramo okrepiti predvsem na Videmskem, kjer se v nekaterih sredinah še zaznava težnja po ohranjanju statusa quo. Inštitut za slovensko kulturo, ki je izraz vseh nas, naj postane spodbujevalec sodelovanja in skupnega načrtovanja. Skupaj s krovnima organizacijama in drugimi ustanovami in društvi pa naj povezuje in določa ritem naše organizirane prisotnosti.

Ne skrivam svoje skrbi glede naše bodočnosti na Videmskem, kjer beležimo asimetrično rast. Po eni strani smo v primerjavi z obdobjem izpred petnajstih, dvajsetih let zabeležili napredek v okviru dvojezičnega šolstva, medijske ponudbe in uspešnosti organizacij, po drugi strani pa se vasi prazni in ni videti resnih znakov gospodarske rasti, ki bi zagotovila delovna mesta. Nelahko demografsko in gospodarsko stanje sili mlade, da si svoje življenje uredijo drugje na Videmskem ali celo zunaj pokrajinskih meja. To pa odpira novo vprašanje, ki zadeva našo prisotnost na zgodovinsko naseljenem teritoriju. Vse več je namreč Slovenk in Slovencev, ki živijo zunaj tega območja, kjer so občine omenjene v samem zaščitnem zakonu in torej priznane pri uživanju zaščitnih norm.

Trend bo težko zaustaviti, zato bo potrebno tej "novi emigraciji" posvetiti našo pozornost. Primerno bi bilo skupaj razmisliti tudi o teh vprašanjih poleg tistih o širjenju dvojezičnega pouka, večje vloge krajevnih uprav, kjer naj se konkretnije uveljavi vidna dvojezičnost, naše vloge v čezmejnem povezovanju in skrbi za slovenski jezik in z njim povezanih narečjih, itd. ter zanje poiskati primerno rešitev. O tem bi lahko razpravljali na programski konferenci za videmsko pokrajino, ki naj bi jo pripravili Inštitut za slovensko kulturo, SKGZ in SSO.

KOLEDAR

Januar

1	N	Mati Božja Marija – Novo leto	
2	P	Bazilij Veliki – Gregor Nacijanski	
3	T	Presveto Jezusovo ime	
4	S	Hermes – Angela Folinjska – Elizabeta	
5	Č	Amelija – Simeon – Emilijana	●
6	P	Sveti trije kralji	
7	S	Lucijan – Rajmund	
8	N	1. nav. nedelja – Jezusov krst – Massimo	
9	P	Hadrijan – Julijan	
10	T	Aldo	
11	S	Pavlin Oglejski	
12	Č	Cezira – Tatjana	○
13	S	Hilarij – Veronika	
14	P	Feliks – Odorik iz Pordenona	
15	N	2. nav. nedelja – Maver – Pavel Puščavnik	
16	P	Marcel	
17	T	Anton Puščavnik	
18	S	Marjeta Ogrska – Priska	
19	Č	Marij	●
20	P	Fabijan in Sebastijan	
21	S	Neža (Jana)	
22	N	3. nav. nedelja – Vincencij – Anastazij	
23	P	Emerencijana – Henrik	
24	T	Frančišek Saleški	
25	S	Spreobrnitev sv. Pavla	
26	Č	Timotej in Tit	
27	P	Angela Merici	
28	S	Tomaž Akvinski	●
29	N	4. nav. nedelja – Konstanc – Valerij	
30	P	Jacinta Marescotti – Martina	
31	T	Janez Bosko	

Februar

1	S	Brigita Irska	
2	Č	Darovanje Jezusa – svečnica	
3	P	Blaž – Oskar	
4	S	Gilbert – Andrej Corsini	☉
5	N	5. nav. nedelja – Agata	
6	P	Pavel Miki in tovariši	
7	T	Rihard – Evgenija	
8	S	Hieronim Em.	
9	Č	Apolonija	
10	P	Sholastika	
11	S	Lurška Mati božja	○
12	N	6. nav. nedelja – Evlalija – Damijan	
13	P	Foska – Mavra – Jordan	
14	T	Valentin (Zdravko) – Ciril in Metod	
15	S	Georgija – Favstin	
16	Č	Julijana	
17	P	Donat – Silvin – Flavijan	
18	S	Simeon Jeruz. – Janez iz Fiesole	☾
19	N	7. nav. nedelja – Mansueto – Konrad – Alvaro	
20	P	Silvan – Leon	
21	T	P. Damiani – Eleonora	
22	S	Sedež apostola Petra	
23	Č	Polikarp	
24	P	Edilbert	
25	S	Kalisto – Viktorin – Konstancij	
26	N	8. nav. nedelja – Viktor – Romeo – Paola – debelinca	●
27	P	Gabrijel	
28	T	Roman – Timotej – pust	

Marec

1	S	Albin – Silvij – pepelnica	
2	Č	Bazilij	
3	P	Marino – Ticijan	
4	S	Kazimir – Lucij	
5	N	1. post. nedelja – Janez Jožef – Hadrijan	●
6	P	Koleta – Julijan	
7	T	Perpetua in Felicita	
8	S	Janez od Boga	
9	Č	Frančiška Rimska	
10	P	40 mučencev iz Sebaste	
11	S	Konstantin	
12	N	2. post. nedelja – Alojzij Orione – Doroteja – kvatrnica	○
13	P	Kristina – Patricija	
14	T	Matilda	
15	S	Klemen M. Dvoržak – Lojza	
16	Č	Hilarij Oglejski	
17	P	Patrik	
18	S	Ciril Jeruzalemski – Anzelm	
19	N	3. post. nedelja – Sveti Jožef	
20	P	Klavdija	●
21	T	Benedikt – Nikolaj iz Flüe	
22	S	Lea – Bernard	
23	Č	Walter – Alfonz (Turibij)	
24	P	Katarina Švedska – Dionizij	
25	S	Gospodovo oznanjenje	
26	N	4. post. nedelja	
27	P	Rupert – Avgusta – Lidija	
28	T	Sikst	●
29	S	Sekund	
30	Č	Amedeo	
31	P	Guido – Benjamin	

April

1	S	Hugo – Gilbert	
2	N	5. post. nedelja – Leopold – tiha nedelja	
3	P	Božje usmiljenje	●
4	T	Izidor	
5	S	Irene	
6	Č	Pierina	
7	P	Herman	
8	S	Dionizij – Walter	
9	N	Cvetna nedelja – Ojčinca	
10	P	Ezekijel prerok	
11	T	Stanislav	○
12	S	Julij	
13	Č	Veliki četrtek	
14	P	Veliki petek	
15	S	Velika sobota	
16	N	Velika noč	
17	P	Velikonočni ponedeljek	
18	T	Apolonij – Galdino	
19	S	Leon IX.	●
20	Č	Agnes – Teotim – Sara	
21	P	Anzelm – Konrad	
22	S	Aleksandra – Kajo – Hugo – Apolonij	
23	N	2. velik. nedelja – Jurij – bela nedelja	
24	P	Fidelis iz Sigmaringena	
25	T	Marko Evangelist – dan osvoboditve	
26	S	Marija, mati dobrega sveta	●
27	Č	Simeon Jeruz. – Cita – Hozana	
28	P	Peter Chanel – Valerija	
29	S	Katarina Sienska	
30	N	3. velik. nedelja – Jožef Cottolengo – Pij V.	

Maj

1	P	Jožef delavec – praznik dela	
2	T	Atanazij	
3	S	Filip in Jakob, apostola	☾
4	Č	Florijan	
5	P	Gotard	
6	S	Dominik Savio	
7	N	4. velik. nedelja – Roza – Flavija – Kristus dobri pastir	
8	P	Viktor	
9	T	Pahomij Mlajši	
10	S	Antonin	☉
11	Č	Ignacij – Fabij	
12	P	Leopold Mandić – Pankracij	
13	S	Fatimska Mati Božja – Ema	
14	N	5. velik. nedelja – Matija ap. – Bonifacij	
15	P	Zofija (Sonja) – Izidor	
16	T	Ubald	
17	S	Paskal Baylon – Jošt	
18	Č	Feliks – Janez I. – Erik	
19	P	Krispin – Celestin V.	☾
20	S	Bernardin Sienski	
21	N	6. velik. nedelja – Krištof Mag. – Dino – Teobald	
22	P	Rita – Julija	
23	T	Janez de Rossi – Dezider – Renata	
24	S	Marija pomočnica	
25	Č	Beda – Gregor VII	☉
26	P	Filip Neri	
27	S	Avguštin Canterb.	
28	N	Vnebohod – Pavel Hann – Emilij – Ignacij	
29	P	Uršula	
30	T	Ivana Orleanska – Ferdinand	
31	S	Marijino obiskanje	

Junij

1	Č	Juštin	
2	P	Evgenij – dan republike	◐
3	S	Karel Lwanga in tov.	
4	N	Binkosti – Majenca – Frančišek Caracciolo – Kvirin	
5	P	Bonifacij – Franko – Igor	
6	T	Norbert – Pavlina – Rafael	
7	S	Robert	
8	Č	Medard	
9	P	Efrem	◑
10	S	Diana – Landerik – Marcela	
11	N	Sveta Trojica – kvatrnica	
12	P	Gašper	
13	T	Anton Padovanski	
14	S	Elizej – Fortunat	
15	Č	Vid – Germana	
16	P	Marija Terezija Scherer – Avrelijan	
17	S	Ranierij – Gregor – Adolf	◒
18	N	Sveto Rešnje telo – Marina	
19	P	Gervasij in Protazij	
20	T	Silverij – Hektor	
21	S	Rudolf	
22	Č	Pavlin iz Nole – Tomaž More	
23	P	Srce Jezusovo – Jožef Cafasso	
24	S	Srce Marijno – Rojstvo Janeza Krstnika	◓
25	N	12. nav. nedelja – Viljem	
26	P	Vigilij	
27	T	Ciril Aleks. – Hema Krška	
28	S	Irenej – Ada	
29	Č	Peter an Pavel ap.	
30	P	Prvi rimski mučenci – Ladislav Ogrski	

Julij

1	S	Domicijan – Oliver	●
2	N	13. nav. nedelja – Bernard – Francišek Regis	
3	P	Tomaž ap.	
4	T	Elizabeta Port. – Urh	
5	S	Edvard	
6	Č	Marija Goretti	
7	P	Antonin – Klavdij	
8	S	Hadrijan – Kilijan – Prišila	
9	N	14. nav. nedelja – Avguštin in drugi kitajski mučenci	○
10	P	Rufina in Seconda – Silvan – Amalija	
11	T	Benedikt – Olga	
12	S	Mohor in Fortunat	
13	Č	Henrik – Evgen škof	
14	P	Kamil de Lellis	
15	S	Bonaventura (Bogdan)	
16	N	15. nav. nedelja – Karmelska Mati Božja	●
17	P	Aleš	
18	T	Bruno – Friderik	
19	S	Bernold	
20	Č	Elija prerok – Marjeta Antijoh.	
21	P	Lovrenc iz Brindisija	
22	S	Marija Magdalena	
23	N	16. nav. nedelja – Brigita Švedska	●
24	P	Kristina	
25	T	Jakob Starejši ap. – Krištof	
26	S	Joahim in Ana	
27	Č	Natalija – Lilijana	
28	P	Viktor I. – Nazarij in Celzij	
29	S	Marta in Marija iz Betanje	
30	N	17. nav. nedelja – Peter Krizolog – Viljem	●
31	P	Ignacij Lojolski	

Avgust

1	T	Alfonz Ligvorij	
2	S	Evzebij iz Vercellija	
3	Č	Lidija	
4	P	Janez M. Vianney	
5	S	Marija Snežna (Nives) – Oswald	
6	N	18. nav. nedelja – Jezusovo spremenjenje na gori Tabor	
7	P	Donat – Kajetan – Sikst II.	○
8	T	Dominik	
9	S	Terezija Bened. od križa – Roman	
10	Č	Lovrenc	
11	P	Klara – Jasna – Suzana	
12	S	Lelija – Ivana Šantalska – Julijan	
13	N	19. nav. nedelja – Hipolit in Poncijan – Irena	
14	P	Maksimilijan Kolbe	
15	T	Rožinca – Marijino Vnebovzetje	●
16	S	Rok – Štefan	
17	Č	Evzebij – Hijacint	
18	P	Helena	
19	S	Ludvik – Janez Eudes	
20	N	20. nav. nedelja – Bernard	
21	P	Pij X	●
22	T	Devica Marija kraljica	
23	S	Roža iz Lime	
24	Č	Jernej ap. (Bartolomej) – Emilija	
25	P	Ludvik IX	
26	S	Aleksander	
27	N	21. nav. nedelja – Monika	
28	P	Avguštin	
29	T	Janezov glavosek – Edmund – Sabina	●
30	S	Fantin	
31	Č	Rajmund – Pavlin	

September

1	P	Egidij (Tilh)	
2	S	Ingrid	
3	N	22. nav. nedelja – Gregor Veliki – Marino	
4	P	Rozalija	
5	T	Mati Terezija – Viktorin	
6	S	Diego	○
7	Č	Regina	
8	P	Rojstvo Device Marije (bandimica)	
9	S	Peter Klaver – Dionizij	
10	N	23. nav. nedelja – Nikolaj Tolentinski	
11	P	Prot in Hijacint – Suzana	
12	T	Marijino ime	
13	S	Janez Križ. Zlatousti	◐
14	Č	Povišanje svetega Križa	
15	P	Žalostna Mati božja (Dolores)	
16	S	Kornelij in Ciprijan	
17	N	24. nav. nedelja – Robert Belarmin – kvatrnica	
18	P	Jožef Kupertinski	
19	T	Januarij	
20	S	Frančišek M.	
21	Č	Matej ap. in ev. – Mavra	●
22	P	Ignacij – Mavricij	
23	S	Pij iz Pietralcine – Lino	
24	N	25. nav. nedelja – Marija rešiteljica jetnikov – A. M. Slomšek	
25	P	Nikolaj iz Flue	
26	T	Kozma in Damijan	
27	S	Kajo – Vincencij Pavelski	
28	Č	Venčeslav	◑
29	P	Mihael, Gabrijel, Rafael nadangeli	
30	S	Hieronim – Frančišek Borgia	

Oktober

1	N	26. nav. nedelja – Terezija	
2	P	Angeli varuhi	
3	T	Ciprijan – Edmund Skotski	
4	S	Frančišek Asiški	
5	Č	Marija Favstina Kowalska	○
6	P	Bruno	
7	S	Rožarska Devica Marija	
8	N	27. nav. nedelja – Ugo – Demetrij – Benedikta	
9	P	Dionizij – Abraham in Sara	
10	T	Danijel – Florencij – Danilo	
11	S	Janez XXIII. – Filip Alexander	
12	Č	Serafin – Maksimiljan Celjski	◐
13	P	Edvard	
14	S	Kalist I.	
15	N	28. nav. nedelja – Terezija V. Avilska	
16	P	Marjeta Alacoque – Hedvika	
17	T	Ignacij Antiohijski	
18	S	Luka evangelist – Isaac Jogues	
19	Č	Kanadski mučenci	●
20	P	Irena – Marija Bertilla Bosc.	
21	S	Uršula – Hilarij	
22	N	29. nav. nedelja – Janez Pavel II – Donat – Marija Saloma	
23	P	Janez Kapistran	
24	T	Anton M. Klaret	
25	S	Krizant in Darija – Krispin	
26	Č	Lucijan – Marcijan	
27	P	Evarist, Sabina in Kristeta	
28	S	Simon in Juda Tadej ap.	◑
29	N	30. nav. nedelja – Ermelinda – Kajetan – Narcis	
30	P	German – Marcel	
31	T	Alfonz Rodrigues – Lucilla – Štuoblank	

November

1	S	Vsi sveti	
2	Č	Vse duše – Vahti	
3	P	Silvija – Martin de Porres – Viktorin Ptujski	
4	S	Karel Boromejski	○
5	N	31. nav. nedelja – Zaharija in Elizabeta	
6	P	Teobald	
7	T	Adeodat – Ernest	
8	S	Bogomir	
9	Č	Posvetitev lateranske bazilike	
10	P	Leon Veliki	●
11	S	Martin iz Toursa	
12	N	32. nav. nedelja – Josafat – Renato – Elsa	
13	P	Diego – Stanislav Kostka	
14	T	Nikolaj Tavelić	
15	S	Albert Veliki – Rafael	
16	Č	Marjeta Škotska – Geltrude	
17	P	Elizabeta Ogrska	
18	S	Posvetitev bazilik sv. Petra in Pavla	●
19	N	33. nav. nedelja – Matilda – Favsto	
20	P	Edmund – Bernard	
21	T	Darovanje Device Marije – Gelazij	
22	S	Cecilija	
23	Č	Klemen I.	
24	P	Janez od Križa – Firmina – Flora	
25	S	Katarina Alek.	
26	N	Kristus kralj – Leonard Port. – Konrad	●
27	P	Virgil – Maksim	
28	T	Teodora – Jakob iz Mark	
29	S	Frančišek Anton Fasani	
30	Č	Andrej ap. (Štandrež)	

December

1	P	Eligij – Aleksander Briant	
2	S	Bibijana (Živa)	
3	N	1. adv. nedelja – Frančišek Ksaver	○
4	P	Barbara – Janez Damaščan	
5	T	Krispina – Saba	
6	S	Nikolaj – Miklavž	
7	Č	Ambrož	
8	P	brezmadežno spočetje Device Marije	
9	S	Sirij – Valerija – Peter Fourier	
10	N	2. adv. nedelja – Loretska Mati Božja	●
11	P	Damaz I.	
12	T	Guadalupska Mati Božja – Amalija	
13	S	Lucija	
14	Č	Janez od Križa	
15	P	Marija od Križa – Valerijan	
16	S	Adelajda – Albina	
17	N	3. adv. nedelja – Olimpija – Lazar iz Betanije	
18	P	Gracijan	●
19	T	Anastazij – Favsta – Darijo	
20	S	Dominik – Evgen	
21	Č	Peter Kanizij	
22	P	Frančiska Cabrini – Demetrij – Justina	
23	S	Ivo – Janez Kancij	
24	N	4. adv. nedelja – Sveti večer – Adam in Eva – kvatrnica	
25	P	Božič	
26	T	Štefan	●
27	S	Janez ap. in ev. – Fabijola	
28	Č	Nedolžni otroci, mučenci	
29	P	Tomaž Beckett – David	
30	S	Rugero – Evgen	
31	N	Sveta družina – Silvester I.	

Leto 2018

LUCIA TRUSGNACH – CEKOVA

Leto 2018 je navadno leto, ima 365 dni, začne se v ponedeljek in konča prav tako v ponedeljek. Februar ima 28 dni. Cerkveno leto se začne s prvo adventno nedeljo, 3. decembra 2017, in traja do prve adventne nedelje, 2. decembra 2018. Pri nedeljskih mašah se berejo berila in evangeliji iz leta B.

Letni časi:

Pomlad: 20. marca. Sonce stopi v znamenje Ovna ob 17.14'.

Pomladni ekvinokcij. Začne se pomlad.

Poletje: 21. junija. Sonce stopi v znamenje Raka ob 11.07'.

Poletni solsticij. Začne se poletje.

Jesen: 23. septembra. Sonce stopi v znamenje Tehtnice ob 02.53'.

Jesenski ekvinokcij. Začne se jesen.

Zima: 21. decembra. Sonce stopi v znamenje Kozoroga ob 23.24'.

Zimski solsticij. Začne se zima.

V poletni čas, ko premaknemo kazalce za uro naprej, stopimo v noči na zadnjo nedeljo v marcu (25. marca); k sončnemu času se vrnemo na zadnjo nedeljo v oktobru (28. oktobra), ko premaknemo kazalce za uro nazaj.

Premakljivi prazniki v novem letu

Pepelnica: 14. februarja. Prva kvatrna nedelja: 25. februarja. Velika noč: 1. aprila. Vnebohod: 13. maja. Majenca, Binkošti: 20. maja. Presveta Trojica,

Druga kvatrna nedelja: 27. maja. Presveto Telo: 3. junija. Tretja kvatrna nedelja: 23. septembra. Prva adventna nedelja: 2. decembra. Četrta kvatrna nedelja: 23. decembra.

Leto 2018 je pod znamenjem planeta Venera; v kitajskem horoskopu je pa leto psa.

Venera je drugi planet od Sonca in Zemlji najbližji sosed. Od Sonca je povprečno oddaljena okoli 108,2 milijona km. Njen obseg je okoli 12.100 km, njena masa in gostota pa sta 81% in 90% zemljske. Oddaljenost od Zemlje niha med 41 milijonov in 275 milijonov km.

Venera obkroži Sonce v 224,7 dnevih in se vrtilni okoli svoje osi v nasprotni smeri kot pa se giblje okoli Sonca. Vrtilni čas je 243 dni. Zaradi tega je Venerin dan daljši kot njeno leto.

Venera in Zemlja imata približno enako velikost, maso, in gostoto. Do prvih odprav (1961) so celo domnevali, da bi morda na Veneri obstajalo življenje. Kasneje so pa ugotovili, da je zaradi visokih temperatur na njeni površini življenje nemogoče.

Magnetno polje na Veneri ne obstaja.

Venero poznamo že iz prazgodovinskih časov. Poleg Sonca in Lune je najsvetlejša nebesno telo. Zaradi njene svetlobe, so jo imenovali po rimski boginji lepote in ljubezni.

Venera je običajno vidna s prostim očesom: včasih zjutraj pred Soncem (danica), včasih zvečer za Soncem (večernica). V starih časih so mislili, da sta dve telesi, a že grški astronomi so ugotovili, da gre za en sam planet.

Vpliv Venere

Venera je povezana z našimi čustvi in željami. Je simbol ljubezni, harmonije in partnerskih odnosov. Deli telesa, ki so vezani nanjo, so maternica, ledvice, rodila, semenčniki, dojke, grlo, ledje in jetra.

Vreme

Stari pregovor pravi, da vsak dan od svete Lucije do Božiča napoveduje, mesec za mesecem, kakšno bo vreme prihodnjega leta.

V zadnjih letih smo priča globokim vremenskim spremembam, na katere, posredno ali neposredno, bistveno vpliva človek s svojo dejavnostjo.

Vedno težje je torej napovedovati vreme le po vplivu planetnega vladarja leta.

Kljub temu, če opazujemo vsa dosedanja Venerina leta, ugotovimo, da prevladuje v vsakem letnem času deževno vreme. Je pa tudi soparno in precej toplo.

Pomlad je deževna, lepo vreme se pojavi pozno spomladi. Ponavadi je zmerna, kar ugodno vpliva na kmečke pridelke.

Poletje je zelo toplo; če je spomladi preveč deževja, je poletje vroče in suho.

Jeseni je v začetku lepo in toplo vreme, ki pa ne traja dolgo. Sredi novembra se navadno pojavi led, ki se ne odtaja do Božiča.

Zima je v začetku zelo suha, od polovice februarja dalje pa zelo deževna z mnogimi nalivi.

Za nami je plodno leto 2017

Od 14. oktobra na Solbici v Reziji deluje Muzej rezijanskih ljudi, ki so ga odprli v Plocovi hiši tik za vaško cerkvijo. V njem je stalna zbirka s pričevanji o nekdanjem življenju in delu v dolini pod Kaninom. Predvsem pa muzej prikazuje na prijeten, živ, tehnološko moderen način njeno nematerialno bogastvo: dediščino rezijanskega ljudskega pripovedništva. Nedvomno gre za veliko pridobitev za vso našo manjšinsko skupnost in seveda v prvi vrsti za dolino, kjer se je zamisel o muzeju porodila že leta 1989 ob raziskovalnem taboru, ki sta ga v Reziji priredila SLORI in Narodna in študijska knjižnica. Do prvega zametka muzeja, v montažni hišici na Bili, je prišlo deset let kasneje ob drugem taboru. Leta 2013 so uspeli kupiti Plocovo hišo, jo nato obnovili in v njej uredili muzej. Tu imata sedaj svoj sedež tudi urad ZSKD in Kulturno društvo Rozajanski dum. Novo kulturno središče bo nedvomno omogočilo okrepitev kulturnega delovanja v dolini in tudi večjo povezavo z domačini. Le-ti so sicer tudi sami materialno prispevali k uresničitvi projekta in na slovesni otvoritvi pokazali zanimanje in ponos za pridobljen muzej. Seveda bo Muzej rezijanskih ljudi deloval tudi kot privlačna informativna točka za obiskovalce doline in s tem gotovo prispeval k njeni rasti. Podobno se dogaja v Bardu, kjer je Etnografski muzej imel letos rekordno število obiskov. Tako barski kot rezijanski muzej sta bila zaobjeta v čezmejni evropski projekt ZborZbirk, ki jima je zagotovil dragocena sredstva, oba sta sedaj vključena tudi v triletni program Mi smo tu, ki ga razvija Inštitut za slovensko kulturo za spodbujanje kulturnega turizma na našem terito-

riju. Namen projekta je povezati Kanalsko dolino, Rezijo, Terske in Nadiške doline, nadgraditi krajevne muzeje, ustvariti mrežo z muzejem SMO in s tem učinkoviteje ovrednotiti kulturno dediščino celotnega obmejnega pasu videnske pokrajine.

V tem smislu je pozitivna tudi vest, da je bil 13. oktobra v spremnem prostoru muzeja SMO odprt turistični urad (IAT), ki je deset let deloval v Špetru v režiji Proloko Nediške doline. Otvoritve so se udeležili številni župani Nadiških dolin s špetskim županom na čelu in sam ravnatelj deželne agencije Turismo FVG. Oba sta navdušeno pozdravila novo lokacijo urada v prestižnih prostorih SMO-ja in izrazila prepričanje, da bo ta korak prispeval k učinkovitejši promociji Benečije. Pobuda pa nedvomno kaže na novo pozitivno sinergijo med krajevnimi upravami in slovenskimi ustanovami in društvi.

Tudi letos je ISK nastopil na sejmu Natour Alpe-Adria v Ljubljani in predstavil našo manjšino v središču Vidna na evropskem dnevu jezikov. V sodelovanju z Deželno agencijo za furlanski jezik – ARLEF so pod ložo Lionello predstavili knjige “Ta prava pravica od lisica od Rezija”, ki jo je uredila Luigia Negro, “Orloječ an druge pravece” Luigia Moderiana in “Domače pravce” Ade Tomasetig. Nastopil je tudi Barski oktet. Benečija se je 28. aprila predstavila v Hiši kulture v Šmartnem, v Goriških Brdih, s pravljičami, legendami in likovnimi deli članov Društva beneških umetnikov, ki so bila skoraj mesec dni na ogled v tamkajšnji Hiši kulture.

Od kulturnih prireditvah ISK, naj omenimo vsaj oktobrsko pobudo SMO bili v vojni, ko so predstavili knjigo Giorgia Banchiga “Ob zvoku remonike/ Al suono della remonika” in novo delo Cosima Miorellija s slikanjem v živo na temo prve svetovne vojne na podlagi teksta Banchiga. “1917- 2017 Zlom pri Kobaridu in vprašanje meje” je naslov filma, ki je del stalne zbirke muzeja SMO. Vsebinsko muzeja so v letu 2017 znatno obogatili: v Atlas so (v sodelovanju s Fundacijo Poti miru) vključili vodnik po Soški fronti, obogatili so zbirko Govorečih knjig z Dnevnikom iz Kobarida Carla Emilia Gadde (tudi v slovenščini), s knjigo Plavi križ Vasje Klavore in poezijami Giuseppeja Ungarettija ter s filmom o fotografu Mariu Magajni.

Leto 2017 se je odprlo pozitivno tudi za dvojezično šolo, saj so se po novoletnih počitnicah učenci in dijaki končno vrnili na svoj prenovljen sedež, ki so ga morali iz varnostnih razlogov zapustiti marca leta 2010. Dolgih sedem let so morali, porazdeljeni na različnih lokacijah in s premoščanjem nemajhnih težav, čakati na zaključek obnovitvenih del.

Uradna otvoritev šole je bila 11. marca ob množični prisotnosti predstavnikov oblasti, staršev otrok in domačinov. Častni gost pa je bil predsednik republike Slovenije Borut Pahor, prvič na obisku pri nas. Tisti dan je bilo tudi poimenovanje šole po njenem pobudniku in ustanovitelju Pavlu Petričiču, za kar so se zavzemali slovenska beneška društva, v prvi vrsti ISK, in seveda sama dvojezična šola.

Problematika dvojezičnega in večjezičnega šolstva v videnski pokrajini je bila sicer v ospredju skozi vse leto. V Bardu so ponovno sprožili dejavnosti zato, da bi preverili možnost odprtja dvojezične šole. V Kanalski dolini so se januarja s skupnim dokumentom krajevnih slovenskih kulturnih sredin, nemškega društva ter trbiške oz. naborješke uprave zavzeli za večjezični pouk. Septembra pa so župani občin Trbiž, Naborjet-Ovčja vas, Dunja in Kluže skupaj z ravnateljem večstopenjskega zavoda Kanalske doline predlagali ustanovitev štirijezične šole, v kateri naj bi ob italijanščini in angleščini, poučevali še slovenščino, nemščino in furlanščino. V ta namen je bila oktobra ustoličena mednarodna delovna skupina, v katero so imenovali tri strokovnjake, enega za vsak jezik. Izdelan šolski učni program bodo predstavili Ministrstvu za šolstvo v Rimu, ki ima, seveda, zadnjo besedo. V pričakovanju ustanovitve večjezične šole, pa so v šolskem letu 2017/18 z veliko težavo zagotovili 250. učencem Kanalske doline nekaj ur pouka slovenščine.

Leto 2017 je v Benečiji potekalo v znamenju 40-letnice delovanja šole Glasbene matice, ki je odločilno prispevala k glasbeni in splošni kulturni rasti naše mladine, kar prihaja do izraza v kvalitetni kulturni ponudbi tudi naših

društev. Svojo obletnico so na Glasbeni šoli počastili s prireditvijo številnih koncertov, ki so se odvijali po vsej Benečiji. Osrednja prireditev je bila 13. maja v Špetru, kjer so v večnamenski dvorani predstavili "glasbeno pravljico" z naslovom "Skrivnost dveh bregi". Sledili sta 20. maja Mala Akademija, ki je bila namenjena najmlajšim in najbolj perspektivnim učencem ter tradicionalni koncert s tolminsko glasbeno šolo, pomoč katere je bila ključna v prvih letih delovanja beneške šole. Med poletjem so se zvrstili koncerti v Oblici, Grmeku, Klenji, Čedadu, kjer se je 30. septembra, z nastopom Harmonikarskega orkestra Synthesis 4 v okviru Magajanove razstave, zaključil niz dobro obiskanih koncertov.

Zelo dejavna je bila tudi beneška folklorna skupina Živanit, ki je po daljšem časovnem presledku začela leta 2013 ponovno vaditi in nastopati tako doma, na kulturnih prireditvah in za goste špeterskega doma za ostarele, kot v sosednjih krajih Slovenije in v naši deželi. Zaplesali so tudi na letošnjem Slofestu v Trstu. Kar je posebej razveseljivo in obetavno je dejstvo, da so se "starim" plesalcem pridružili tudi mlajši, vključno s harmonikarjem. Pomenljivo je tudi delo, ki ga je folklorna skupina (v prvi vrsti Daniela Lauretig, Anna Bernich, Claudia Salamant in Mattia Trusgnach) začela na italijanski in dvojezični šoli v Špetru, kjer so organizirali več delavnic, ki so potekale skozi vse šolsko leto. Otroci so pokazali veliko zanimanje za tradicionalne beneške plese (početavko, potresavko...), kar je bilo opaziti tudi na lanskem in letošnjem poletnem centru v Špetru.

Zabeležili smo s primernimi prireditvami tudi 50-letnico Centra za kulturne razsikave v Bardu, 40-letnico kulturnega društva Naše vasi v Tipani in društva slovenskih izseljencev v Luganu ter 10-letnico društva Slovencev v Milanu. Priredili smo tradicionalne prireditve kot so: Dan emigranta s predstavo Kjuč, Dan slovenske kulture v Kanalski dolini, pri kateri sta prvič sodelovali slovenski središči Planika in don Mario Cernet, in v Špetru z naslovom Fajandan, ki ga je prvič priredila dvojezična šola (sooblikovali pa so ga Fajnabanda, Mali lujerji in Zmotjens); Benečija v skupnem slo-

venskem kulturnem prostoru v Špetru in Kobaridu; dan žena v Špetru s predstavo Žene; Hrupno srečanje na Lesah; Primorsko poje v Zavarhu ter Primorska in Koroška pojeta na Trbižu; mednarodni pohod prijateljstva od Čenebole do Podbele in pohod Čez namišljeno črto z Livka v Topolove; V nebu luna plava... in še številne druge kulturne dogodke.

Ni namen tega prispevka naštetih vse pobude. Velja pa povedati, da je bil naš gost prvi slovenski predsednik Milan Kučan. Na pobudo SKGZ so v Špetru predstavili njegovo biografijo, ki jo je napisal zgodovinar Božo Repe. Novost nam je prinesel tudi Slofest, ki ga prireja ZSKD, saj se je letos odvijal tudi pri nas z vodenim obiskom po slovenskem Čedadu in koncertom Barskega okteta ob izidu njegovega prvega CD.

Posebno živahno je bilo v Bardu. S koncertom baročne glasbe so 22. junija praznovali 50-letnico delovanja domačega Centra za kulturne raziskave in 40-letnico ustanovitve Kulturnega društva Naše vasi. Na večeru sta nastopila tudi Barski oktet in Mešani pevski zbor Naše vasi. 1. julija je Barski oktet na stopnišču pred cerkvijo predstavil svoj prvi CD "Judje dolin". Uspešen je bil tudi tradicionalni Planet Bardo z likovno kolonijo in skupinsko razstavo, s koncertom kantavtorjev iz Rezije, Nadiških in Terskih dolin, z nastopom skupine Trenin in folklorne skupine iz Bovca. V tem okviru so predstavili tudi knjigo Luigia Moderiana "Orloječ an druge pravece / L'orologino ed altre storie", ki jo je izdalo domače društvo Center za kulturne raziskave. Oktobra je bila že tradicionalna Burjanka in v tem okviru so priredili koncert Trobilnega ansambla Slovenske filharmonije, ki sicer sodi v okvir Kogojevih dnevov.

Kulturno društvo Ivan Trinko je popestrilo kulturno dogajanje v Čedadu in prispevalo k uveljavitvi slovenske kulture in jezika v mestu. Sodelovali smo kot soprireditelji na literarnih srečanjih Mittelibro, ki je potekalo pod pokroviteljstvom Občine in s podporo Mittelfesta. V tem okviru smo predstavili knjigo "Balkan. Beleške za žensko zgodbo" Angela Florama, ki

jo je izdalo naše društvo v novi zbirki dvojezičnih publikacij Tapu. Zanj skrbi Michele Obit, ki je vodil projekt Koderjana do lanskega leta, ko se je ciklus zaključil. V okviru Mittelibra je bila tudi predstavitev oz. pogovor o literarnem ustvarjanju in literarnih festivalih pri nas in v Sloveniji. Spregovorila sta pesnica in kulturna organizatorica Miljana Cunta ter Alberto Garlini, pisatelj in soorganizatorj knjižnega sejma Pordenonelegge. V palači Costantini smo junija priredili Kapljice zgodovine in kulture, ki so letos ponovno privabile veliko število Čedadcev. Letošnja gosta sta bila Vojko Hobič in ravnatelj videnske občinske knjižnice Romano Vecchiet, ki sta spregovorila o železnici Čedad – Kobarid ob njeni stoletnici. Septembra pa smo pod pokroviteljstvom Občine priredili razstavo o fotografu Mariu Magajni, ki je doživela prav lep uspeh. Magajanova razstava je sicer bila v dveh delih, čedajski otvoritvi je namreč sledila otvoritev “beneških” fotografij Magajne v Beneški galeriji, v SMO pa so predstavili nov film o tržaškem fotoreporterju. V cerkvi S. Maria dei Battuti smo med Magajnovo razstavo organizirali tri kulturne večere s predstavitvijo knjige Brune Dorbolo “Tala je naša zemja an mi smo nje snuovi”, ki smo jo septembra izdali, CD Barskega okteta in koncert Harmonikarskega orkestra Synthesis 4 v sodelovanju z Glasbeno matico. Sodelovali smo z drugimi subjekti s slovenskim okencem občine Čedad pri projektu “Cividale: po slovensko Čedad”, v okviru katerega je prišlo do sodelovanja šol iz Čedada in obeh špetrskih, nastala pa je tudi predstava Beneškega gledališča, ki so jo uprizorili po čedajskih ulicah in v poletnem času po vseh Nadiških in Terskih dolinah, KD Ivan Trinko pa je poskrbelo za zbiranje narečnih pričevanj o slovenski prisotnosti v mestu ob Nadiži.

V Špetru smo predstavili Trinkov koledar 2017 (tudi v Kobaridu) ter v sodelovanju z ISK-om knjigo Vlavec – Trenino Vojka Hobiča.

V okviru promocije slovenskega jezika in kulture sodi tudi konvencija, ki smo jo podpisali s čedajskim zavodom Paolo Diacono in na tej podlagi sprejeli na delovno prakso ob študiju dve dijakinji, ki sta tako поблиže spoznali naše društvo in slovensko manjšino. Podobno konvencijo sta podpisali tudi Novi Matajur in ISK v Špetru.

Med novimi izdajami je prav omeniti še dvojezično publikacijo "Rezija/Resia", ki jo je uredila Luigia Negro s številnimi sodelavci; nov CD "Tok sredi reke", ki ga je izdalo mladinsko društvo Beneške korenine, v njem je 17 pesmi skupin Blue fingers, The Preklets, Evil Kevil in S(h)arp, avtorji glasbe in besedil so v glavnem Benečani; ponatis dvojezične knjige "Valentino Z. Simonitti. Intelektualec ob meji" na pobudo Študijskega centra Nediža, simpozij in dokumentarno razstavo ob predstavitvi knjige. Isti dan se je Občina oddolžila spomenu Simonittija in poimenovala po njem eno od špetrskih ulic.

Junija so bile v nekaterih naših občinah upravne volitve. V Sauodnji so volilci potrdili zaupanje v Germana Cendoua in če je pred petimi leti zmagal le za en glas, tokrat je daleč za seboj pustil svojega tekmeča Roberta Trinca (160 glasov proti 101). Nov župan v Tipani, potem, ko je občino v zadnjem obdobju vodil komisar, pa je Alan Cecutti, ki je zelo prepričljivo zmagal. V obeh primerih gre za osebe, ki skrbijo in delajo za rast svojega teritorija, oba sta zelo občutljiva do slovenskega vprašanja. Germano Cendou je predsednik mešanega pevskega zbora Pod lipo, Cecutti je tudi predsednik pokrajinske in podpredsednik deželne Kmečke zveze.

Trbiž pa ostaja še naprej v rokah desnice. Bil je izvoljen za župana Renzo Zanette, ki sta ga podpirali Severna Liga in Forza Italia, bil pa je podžupan v prejšnji Carlantonijevi upravi.

Na ravni krajevnih uprav gre zabeležiti prve korake novih upravnih teles: Medobčinskih območnih zvez (UTI). Ustanovila jih je dežela FJK leta 2014 z namenom, da bi prevzele določene pristojnosti Pokrajin, ki so bile ukinjene, ter da bi bolj učinkovito upravljale številne službe, katerim majhne občine niso kos. Pot reforme je bila zelo težka in vijugasta, kot potrjuje dejstvo, da je zakon doživel kar 17 sprememb in da so mu številni upravitelji in župani nasprotovali do take mere, da se je o njem moralo izreči upravno sodstvo, ki pa je potrdilo legitimnost reforme.

Medobčinskih območnih zvez je v FJK osemnajst, Slovenci videnske pokrajine pa smo porazdeljeni v štiri zveze: Kanalsko, Guminsko, Tersko in Nadiško. Dežela ni sprejela predloga o ustanovitvi Nadiške zveze, ki bi vključevala le nadiške občine s Čedadom, ker bi bila premajhna po številu prebivalcev. Sedaj so v njej še občine Moimacco, Remanzacco, Buttrio in druge občine z območja Manzana. Zavrnen je bil tudi predlog zveze, ki bi združevala občine nekdanje terske oz. nadiške gorske skupnosti, v kateri bi imele slovenske in mešane slovensko-furlanske občine več glasu, čeprav jo je podpiralo veliko število zainteresiranih županov.

Katere pa so naloge MOZ? V glavnem so prevzele pristojnosti ukinjenih gorskih skupnosti. Od 1. januarja 2018 bodo prevzele še upravljanje osebja, socialnih storitev, lokalne policije in proizvodnih dejavnosti, davkov, občinsko in nadobčinsko načrtovanje, upravljanje z odpadki ter šolskih storitev vključno z gradnjo šolskih poslopij. V kakšni meri bodo v novih medobčinskih zvezah upoštevali manjšinsko problematiko in potrebe gorskih vasi, je veliko odprto vprašanje.

Leto 2017 je bilo zelo živahno in plodno, prineslo pa nam je tudi dve boleči izgubi. 22. julija je umrl Viljem Černo, 6. avgusta pa Bruna Dorbolò. Oba sta odločilno prispevala k rasti naše skupnosti in sta pustila veliko praznino med nami.

V SPOMIN

Bil je politični lider Slovencev v Furlaniji

IOLE NAMOR

Viljem Černo je prvi v Benečiji, v povsem zaprtem in nenaklonjenem ozračju, začel prirejati javna srečanja. Začel je v domačem kraju, kjer je 24. julija 1968 organiziral javno razpravo na temo Etnično-jezikovne manjšine v Furlaniji Julijski Krajini. Pobudo je organiziral Center za kulturne raziskave. Povabili so deželna svetnika Draga Štoko (Slovenska skupnost) in Gina di Caporiacco (Furlansko gibanje) ter goriškega duhovnika Maria Komjanca. Očiten namen pobude je bil dvigniti nivo razprave z jalove vaške polemike na politično raven in uokviriti naše manjšinsko vprašanje v širši deželni in evropski kontekst prebujanja in uveljavljanja manjšinske problematike. Že s tisto prvo pobudo pa je Černo pokazal svojo politično modrost in sposobnost povezovanja ter neomajno voljo preseči izoliranost, v katero je politika skušala potiskati Slovence v videnski pokrajini. Tisto leto je beneška delegacija, ki jo je on vodil (z njim so bili še Vojmir Tedoldi, Izidor Predan in Marino Qualizza), šla k predsedniku dežele Berzantiju in ga skušala prepričati, naj se začne postopek za sprejetje zaščitnega zakona. Ob skrbi za priznanje Slovencev je skupaj z drugimi takratnimi beneškimi kulturnimi delavci opozarjal tudi na dramatično socio-ekonomsko stanje v naših dolinah. Tako so decembra 1971 prišli na dan z letakom, v katerem so vabili vse ljudi k protestu proti zaprtju opekarne na Cemurju, ki je bila takrat edina tovarna v Nadiških dolinah, in pozivali oblasti ter krajevne župane k odgovornosti. Letak so podpisali društvo Valli del Natisone iz Špetra, Center za kulturne raziskave iz Barda, KD Rečan, KD Ivan Trinko,

duhovniki skupine Dom in Društvo beneških izseljencev. Sledila je množična protestna manifestacija.

Ko je leta 1974 postal predsednik KD Ivan Trinko je začutil, da je bilo društvo zaradi težkih političnih okoliščin stisnjeno v preveč zaprtih okvirih, premalo povezano z ljudmi. V povojnem času so takratni voditelji imeli čudovito zamisel, kot jo je sam opredelil, vpisovati otroke v slovenske šole in na tem so veliko delali. Več uspeha so imeli v Terskih dolinah, je nekoč ocenil, odkoder je šlo v goriške šole veliko otrok, ker je bil protislovenski pritisk v Bardu in Tipani vseeno manjši kot v Nadiških dolinah. V čedadskem društvu so razvijali svoje prosvetne dejavnosti, a so bili izolirani in obrekovani. Zato je Černo še bolj odločno ubral pot javnih pobud.

Tako je leta 1974 priredil v Škrutovem tri srečanja o Ivanu Trinku in njegovem pomenu za Benečijo. Predavali so duhovnika Marino Qualizza (3. maja) in Jožko Kragelj (17. maja) ter goriški profesor Rado Bednarik (31. maja). V dvoranci se je vsakič zbralo veliko število ljudi in on je bil navdušen. Šele kasneje je spoznal, da je drgnil v pravo kačje gnezdo in da so med publiko bili v glavnem krajevni gladiatorji. V Špetru je kasneje predstavil prvi osnutek zaščitnega zakona. V nabito polni dvorani hotela Belvedere pa so mu takrat nacionalisti, s polkovnikom Specogno na čelu, ostro nasprotovali. Rad se je spominjal, kako se je po končani predstavitvi vsebine zakonskega osnutka prvi oglasil Specogna. "Profesor zelo lepo ste povedali, a vaše besede nimajo smisla. Mi smo Italijani in tu ni nobene slovenske manjšine". "Če je tako kot pravite vi," mu je Černo odgovoril, "sedaj greva v Čedad in prvega, ki ga srečamo vprašava: 'Sem žejen, dajte mi malo vode', nato greva z istim vprašanjem v Kobarid. V Čedadu nas bodo razumeli, v Kobaridu pa ne". Prisotni so takrat burno zaploskali, a Specogno je uspel utišati le prisotni poslanec Mario Lizzero. Černo pa se je vsekakor začel uveljavljati kot politični lider Slovencev na Videnskem.

Leta 1974 je priredil vrsto političnih srečanj v Špetru, uradni pobudniki pa so bila Slovenska kulturna društva in izseljenci. Januarja je bila tema Problemi in perspektive Benečije, o kateri sta govorila deželna svetnika Romano Specogna in Drago Štoka. Aprila je povabil deželne svetnike

Giulia Magrinija (KPI), Cornelio Puppini (Furlansko gibanje-MF), Dušana Lovriho (KPI) in Giorgia Jusa, takratnega deželnega tajnika MF, ki so razpravljali na temo Ekonomske in kulturne strukture za Gorsko skupnost Benečije. Novembra je bila v središču pozornosti šolska reforma, gostje pa so bili Giorgio Santuz (KD), poslanec Franco Castiglione (PSI) in deželni tajnik Sindikata slovenske šole Franc Škerlj. Prav takrat (1973-74) so se v Špetru, na pobudo Študijskega centra Nediža, odvijali tudi prvi Bečanski kulturni dnevi. Začelo se je plodno obdobje poživljanja in prenavljanja manjšinske politike v Benečiji, pri čemer je Černo odigral pomembno vlogo.

Ko je postal predsednik KD Ivan Trinko se je Černo tesneje povezal z zavednimi beneškimi duhovniki in jih vključeval v delovanje društva. In v enotnih slovenskih delegacijah so takrat marsikdaj zastopali Slovence na Videnskem prav duhovniki. Černo se je zavedal vpliva domačih župnikov na ljudstvo, a tudi moči Cerkve v inštitucionalni sferi. Tkal je vezi tudi med furlanskimi in slovenskimi duhovniki in skupaj z njimi se v prvi polovici osemdesetih let zavzel za imenovanje skofovskega vikarja za manjšine, do česar sicer ni prišlo. Obenem je vseskozi skrbel za povezovanje vseh zavednih Slovencev na Videnskem ne glede na svetovnonazorsko in politično opredelitev. Deloval je z veliko politično modrostjo, a tudi s srcem in navdušenjem, zato je znal vse zbrati okrog ene mize. Vsi pa so sprejeli vlogo KD Ivan Trinko kot koordinatorja. Hudi nacionalistični pritiski so seveda silili k strnjenosti, a brez njegove umirjenosti, potrpežljivosti in vztrajnosti ne bi dosegli tiste enotnosti, ki je bila pogoj za obstoj, postopno rast in uveljavitev.

Černo se je veliko prizadeval za pravico šolanja v slovenščini, organiziral je pošolski pouk s tečajem slovenščine v javnih državnih šolah v Teru, Špetru, Gornjem Tarbiju, Mašeri... Če so mu krajevni upravitelji in šolske oblasti na začetku dali dovoljenje, čim so ugotovili, da je bil odziv dober, so ga hitro preklicali. A že tiste prve pobude so pokazale, kako je vedno znal biti prepričljiv in uspešen v dialogu oz. pogajanju z oblastmi. S svojim prijaznim nastopom je znal odpreti vsa vrata.

Deloval je vsestransko, najbolj uspešen pa je bil v politiki in to zlasti v dolgem obdobju, ko je bilo potrebno doseči priznanje obstoja Slovencev videnske pokrajine. Zato je tudi kandidiral na socialistični listi (PSI) za deželne volitve leta 1963, v stranki pa je bil vseskozi aktiven. Še zlasti ko je bil pokrajinski predsednik SKGZ je organiziral nešteto srečanj s strankami in predstavniki italijanske države, vedno pa je vztrajal, da se le-ta vršijo na sedežu društva Ivan Trinko. "Že s tem, da pridejo na naš sedež, pomeni, da nas priznajo" je trdil. Poskrbel je za to, da so se beneški predstavniki srečali z vsemi strankami ustavnega loka, od katerih so zahtevali, naj v svoje programe vključijo spoštovanje slovenskega jezika in kulture, poučevanje slovenščine na šolah, pobude za ohranitev domače slovenske tradicije in tudi načelo, da se po vseh obmejnih občinah zaposlijo domačini, ki poznajo slovenski jezik. V veliki meri je njegova zasluga, če je na Dnevu emigranta govoril demokristjanski podtajnik sen. Pelizzo, če je ob svojem obisku v Čedadu prišel na naš sedež takratni minister Nino Andreatta, oz. da je takratni videnski prefekt obiskal še na pol legalno dvojezično šolo v Špetru. Dan emigranta. Srečanje sosednjih narodov na Kamenici, in številne druge odmevne pobude ne bi nastale in uspele brez njegovih političnih in organizacijskih prizadevanj. Neštetokrat je govoril v javnosti, veliko se je srečeval s krajevnimi upravitelji, vedno je bil prisoten na vsem našem teritoriju. Zato je povsem razumljivo, da je prejel največ glasov na volitvah za predsednika Zveze Slovencev, ki so se leta 1991 vršila na sedežu slovenskih društev od Kanalske doline do Čedada. Zamisel Zveze se je uokvirjala v takratni reformni proces SKGZ, težila je k večji demokratizaciji in preseganju sistema kooptacije z neposrednimi volitvami med slovenskimi kulturnimi delavci, cilj pa je bil ustvariti eno samo enotno slovensko organizacijo v Furlaniji. Kot vemo je načrt propadel, ker peščica ljudi teh volitev ni priznala, velika volilna udeležba pa je vsekakor dokazala rast skupnosti in priljubljenost oz. zaupanje v Černa.

Njegovo kulturno-politično delovanje se je vedno uokvirjalo v SKGZ, čeprav ni organizacije nikoli postavljala v ospredje. "SKGZ je bila naše srce, naša opora pri vsaki dejavnosti, pri vsaki iniciativi in to ne ideološko, a le

narodno-budilno. Posebej je spoštovala beneške duhovnike, jih podpirala, a jim pustila vso svobodo ter sprejemala vsako obliko njihovega sodelovanja”, je nekoč dejal.

Černo se je veliko angažiral tudi v domači krajevni upravi, da bi izboljšal življenjske pogoje svojih občanov, še posebej v popotresnem obdobju. Bil je občinski svetnik, sicer v opoziciji, celih štirideset let. Bil je tudi odbornik za kulturo Terske gorske skupnosti in veliko je naredil za povezovanje s Posočjem in pobratenje med Čento in Bovcem.

Viljem Černo je tudi tisti beneški Slovenec, ki je najdlje in najbolj intenzivno zastopal Slovence videnske pokrajine na deželni ravni, v SKGZ, v vodstvu Slorija in Narodne in študijske knjižnice, ki jo je deset let vodil kot predsednik ter v Zvezi slovenskih kulturnih društev. Vedno je skrbel za uspeh teh organizacij in v njih zagovarjal interese Slovencev v Furlaniji.

Pomen Viljema Černa

GIORGIO BANCHIG

Kot človek, kulturnik in politik je bil Viljem Černo priča in protagonist mračnih povojnih let v Benečiji. Zavzeto si je prizadeval in sodeloval pri prvih korakih naše beneške skupnosti na poti kulturnega prebujanja. Bil je protagonist in priča velikih manifestacij in številnih srečanj, na katerih smo Slovenci zahtevali jezikovne pravice in nato tudi ustanovitev dvojezične šole v Špetru. Skupaj z drugimi beneškimi osebnostmi si je prizadeval, da bi se v ljudeh utrdila zavest o naših slovenskih koreninah. In končno se je veselil odobritve s strani italijanskega parlamenta zaščitnega zakona, ki je priznal obstoj Slovencev na Videnskem in njihovo pravico do kulturnega razvoja.

Viljem Černo nas je zapustil dva dni, preden bi dopolnil 80 let svojega intenzivnega in bogatega življenja, ki pa je bilo po drugi strani zlasti v prvih povojnih letih posuto s trnjem. Šlo je za psihološki križev pot. V tem smislu je treba razumeti besede barskega župnika Renza Calligara, ki je med pogrebno mašo opozoril na pravilno tolmačenje osebnosti in življenja Viljema Černa. Primerjal je težave zaradi preganjanja, ki ga je Černo trpel zaradi dolgoletnega boja za priznanje pravic Slovencev na Videnskem z umirajočim Kristusom na križu, ki je na robu obupa zavpil z močnim glasom: "Eli, Eli, lemá sabahtani? – Moj Bog, moj Bog, zakaj si me zapustil?"

Župnik Calligaro je ta vzklik položil tudi v Černova usta in s tem želel plastično pokazati, kako je pogosto tudi on trpel zaradi nerazumevanja, nasprotovanja s strani vladajočega sistema in nekaterih politikov ter ljudi

v javnih institucijah. Včasih je imel težave tudi s strani navadnih ljudi, nekaterih njegovih ljudi iz Barda, iz Terske doline in iz Benečije – Slovencev, ki jim je hotel vrniti dostojanstvo, jim dopovedati, da njihov jezik, njihova zgodovina in njihova kultura predstavljajo veliko bogastvo, ki ga je treba izkoristiti zato, da postane pospeševalec družbenega in socialnega napredka. Černa so pogosto primerjali z Bevkovim Čedermacem. In res je naziv Čedermac postal v zadnjih desetletjih sinonim za slovenskega duhovnika, ki brani jezikovne in kulturne pravice svojih ljudi ter sinonim za upornika, ki se upira politiki asimilacije in končno za osebo, ki ceni svojo identiteto kot neodtujljivo vrednoto, kot dragocenost, ki jo je treba širiti z vsemi sredstvi, tudi tako, da se zoperstaviš nasilju nacionalistične države in njenih objestnih in zahrbtnih aparatov za nadzor, vohunjenje, preganjanje in zatiranje ljudi in skupin, ki se trudijo, da bi zaščitili istovetnost svojega naroda. Ko bi bil živ, bi Bevk prav gotovo napisal roman o Viljemu Černu. Vendar bi si moral izmisliti nove prisposodbe, nove dogodke in nove like, ki bi prikazovale mračno ozračje, v katerem so zavedni Slovenci živeli v 50. in 60. letih preteklega stoletja. Prepričan sem, da so bili preganjanje, zasledovanje, ovaduštvo na njihov račun hujši in bolj zlonamerni od metod, ki so jih fašisti rabili v Benečiji v Čedermacevem času. Takrat so vsi vedeli, kdo je bil fašist, so poznali njegove ideje in njihove namene. V mračnih letih Benečije so bili nasprotniki slovenskega življa in ovaduhi člani tajnih organizacij (bivše črne srajce ter podrepaniki in kolaboracionisti tujega okupatorja), pa tudi navadni ljudje, kot so na primer prijazni občinski uradniki, delavni poštarji, vaški krčmarji, izobraženi učitelji in tudi pobožni župniki, da ne govorimo o orožnikih in finančnih stražnikih. Zaradi neutrudnega delovanja za priznanje pravic Slovencev na Videnskem je bil Černo izbrana tarča tiste mreže tajnih aparatov.

V teh mesecih je bilo veliko napisanega in povedanega o kulturnem in političnem delu Viljema Černa. V senci pa je ostal eden od osnovnih aspektov njegove osebnosti in njegovega življenja, se pravi njegova vernost. Vera mu je dajala moč, da se ni vdal težavam, nasprotovanju in prevaram, da je vztrajal v prepričanju, da je dolžnost vsakega zavednega človeka in kristja-

na delati za ohranitev kulturnega bogastva in za priznanje pravic naše skupnosti.

Pri tem delu je Černo uspel, če pomislimo, da se je po več kot sto letih slovenska beseda vrnila v barsko faro. S privoljenjem in pomočjo domačega župnika Renza Calligara je prevedel v tersko narečje prva berila nedeljskih maš, ki jih še vedno berejo v barski cerkvi. Besedila zbrana v treh zvezkih je izdalo združenje Blankin iz Čedadada pod naslovom Boava besieda (Božja beseda). Spominjam se dolgih ur, ko sva skupaj iskala primerne besede, ki bi izražale vsebino odlomka iz Svetega pisma in obenem spoštovale domači jezik. Spomnim se, kako je bil Černo vesel, ko smo predstavili te knjige v barski cerkvi, kako jih je ponosno ob vaških praznikih daroval domačinom in gostom. Tiste knjige so nudile Božjo besedo v terskem narečju – v jeziku, ki je bil dolga desetletja teptan, zaničevan in preganjan. To Černovo prevajalsko delo se mi je zdelo tako pomembno in hvalevredno, da sem si ga upal primerjati – si parva licet componere magnis – Trubarjevemu prevajanju Svetega pisma izpred petsto let. Zanj je bila res dragocena pridobitev, velik korak naprej na poti priznanja vrednote in bogastva domačega jezika.

Viljem Černo je bil aktiven v župnijskem in dekanijemskem pastoralnem svetu; udeleževal se je škofijskih posvetov na tematiko ovrednotenja manjšinskih jezikov; bil je član skupine duhovnikov in laikov Glesie furlane, ki podpira priznanje jezikovnih pravic Slovencev in Furlanov tudi v cerkvenem življenju. Bil je med pobudniki vsakoletnega praznika poljubljanja križev pri cerkvi presvete Trojice v Viškorši, kjer so se srečevali duhovniki in verniki soške in terskih dolin. Z veliko grenkobo v srcu se je spominjal žalosti in ponižanja, ki ju je doživel, ko se je iz šole v Gorici vračal domov in mu domači župnik pri maši ni dal obhajila češ, da je komunist, ker je obiskoval slovenske šole.

Res je bilo Černovo življenje paradigma zavednega Slovenca, borca za jezikovne pravice, človeka ukoreninjenega v kulturo in zgodovino svoje skupnosti, ki je iz vere dobival moč, da se je zavzemal in se trudil za zmago resnice in pravice.

Viljem simbol združujoče harmonije

GIACOMO CUM

Ko je treba pisati o osebah, sem po naravi zadržan. Vedno namreč preti nevarnost, da poveličujemo vrline človeka in zmanjšujemo njegove pomanjkljivosti, da pozabimo na to, kar je pomembno oz. poudarimo, to kar je postranskega. Ko pa sem na predstavitvi neke knjige srečal Iole Namor, ki me je vprašala, če bi napisal spomin na Viljema Černa, sem instinktivno sprejel, kot da bi njeno vprašanje odgovorilo na mojo notranjo potrebo.

Prav je poudariti, da je bil Viljem pošten človek. K temu je treba dodati še, da je bil tak kot se je kazal: čist v svoji notranjosti, prijateljski, pristen, a nikakor ne popustljiv. Če sem ga kdaj videl razburjenega, se je to zgodilo le, kadar mu je njegov sogovornik oporekal oz. je zanikal identito njegove skupnosti, njegovo bistvo.

Viljem se je morda kazal kot protislovna osebnost, v resnici je bil simbol združujoče harmonije. Zahteval je, da se ga prizna kot člana slovenske manjšinske skupnosti, obenem je bil profesor italijanskega jezika. Bil je pripadnik socialistične stranke, v okviru katere je aktivno deloval, obenem je bil globoko veren človek in v tem smislu je dal velik prispevek k domači barski skupnosti in celotni Benečiji. Priča sem, da so vse njegove izbire bile sad njegove velike humanosti, da je bil socialist ne po ideološki izbiri pač pa zato, ker je hotel izboljšati stanje slovenske skupnosti v Italiji in ovrednotiti njen doprinos k vsej deželni stvarnosti.

Dal je pomemben prispevek, vsebinsko bogat, bodisi v vlogi občinskega svetovalca v Bardu kot v funkciji člana Gorske skupnosti Terskih dolin.

Obžalujem pa dejstvo, da niso Viljemova prizadevanja vedno naletela na polno razumevanje, da ni dobil na drugi strani, od svojih sogovornikov, enako odprtost in angažiranost. Obžalujem tudi, da kdor mu je nasprotoval se je raje oklepal stereotipa panslavizma, kot da bi razumel njegovo skrb za izboljšanje življenjskih pogojev, za ovrednotenje zgodovine in kulture ljudi v Benečiji in zlasti v Terskih dolinah, odkoder je bil doma.

V veliko zadoščenje pa mi je zavest, da sva bila prijatelja, da mi je pomagal razumeti kompleksnost in večplastnost problematike našega teritorija ter težave slovenske skupnosti in tudi, da ima politično delovanje smisel le, če je blizu ljudem in je razumljivo tudi za preproste, a zato najbolj pristne ljudi.

Zadnji pogovor s prijateljem Černom

ZDRAVKO LIKAR

Z Viljemom Černom sva prijateljela štirideset let. Ko je bil še aktiven v družbenem in političnem življenju Slovencev v Videmski pokrajini, sva se zelo pogosto srečevala na prireditvah in srečanjih v Benečiji in Posočju. Ko pa so ga začele zapuščati moči in je postal bolehen, sem ga velikokrat obiskal na njegovem domu v Bardu. Vedno me je bil vesel, saj naju je družilo res iskreno prijateljstvo. Veliko lepega, a tudi trpkega sva skupaj doživela.

Obvezno sem ga obiskoval pred novoletnimi prazniki in za njegov rojstni dan 24. julija. Tako je bilo tudi v petek, 21. julija 2017, tri dni pred njegovim rojstnem dnevom. Z mano je bil Vojko Hobič, tudi zaželen sogovornik pri Viljemu.

Viljem in njegova žena Marisa sta naju navdušeno in ljubeznivo sprejela. Viljem je bil prešerne volje. Veselil se je lepega, sončnega dne in obiska prijateljev.

Na dolgo in široko se je razgovoril. Iz njega so misli kar vrele in v pogovoru je preletel vse njegovo življenje. Kot bi se hotel spovedati, kot bi hotel povedati še poslednje skrivnosti. Spomnil se je matere, ki jo je imel zelo rad. Zaradi njene želje in trme je po osnovni šoli nadaljeval šolanje na slovenski srednji šoli v Gorici. Ta korak je bil odločilen v njegovem življenju, saj mu je goriška slovenska šola vcepila neomajno slovensko narodno zavest. In za to je bil neizmerno hvaležen materi, ki ga je kljub veliki revščini in kljub

sovražnosti in nasprotovanju posvetne in cerkvene oblasti v Terski dolini poslala na slovensko šolo v Gorico. Tisti dan je mamu večkrat omenil kot tudi očeta, ki je bil goreč zagovornik teptanih in ponižanih ljudi. Zaradi šolanja na slovenski šoli mu je domači župnik odtegnil obhajilo v domači cerkvi. To ga je peklilo in še bolj utrdilo v njem prepričanje, da vztraja na poti pokončnega Slovenca.

Potem je pripovedoval o svojem političnem in narodnobudiljskem delu med Slovenci v Videmski pokrajini in nasploh v deželi Furlaniji Julijski Krajini.

Spomnil se je, kako je organiziral velika srečanja Slovencev na Kamenici, kjer se je zbralo v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja tudi po več kot 5000 Slovencev iz Benečije, pa tudi iz Posočja. Govoril je o nasprotnikih, ki so hoteli preprečiti ta velika slavlja. Postavljali so žeblje pod avtomobile, rezali avtomobilske gume, s črno barvo so premazali velik spominski kamen s slovenskim napisom na Kamenici.

Pri organizaciji teh srečanj mu je največ pomagal Ado Cont. Za straže prireditvenega prostora je že nekaj dni pred prireditvijo organiziral mlade fante iz Benečije in Posočja.

Posebej je omenil Jožefa Školča iz Breginja, ki je postal v devetdesetih letih predsednik slovenskega Državnega zbora.

Ob tem pripovedovanju je vstal s stola ter iz omare vzel dve razglednici iz leta 1975 s podobo Kamenice. »Za spomin na težke, a ponosne čase«, je dejal.

Z velikim navdušenjem je govoril o špetrski Dvojezični šoli. Pohvalil je daljnovidnost in pogum Pavla Petričiča, očeta Dvojezične šole. »Benečija je rešena!«, je vzkliknil Viljem in tako poudaril zgodovinski pomen Dvojezične šole. Izrazil je upanje, da bo dvojezična šola tudi v Terski in Kanalski dolini.

Z veliko naklonjenostjo je govoril o beneških duhovnikih. Posebej je omenil Paškvala Gujona, Emila Cenciča, Maria Lavrenčiča, Angela Kracino, Marina Qualizzo in Renza Calligara. Prav posebej je veliko lepih besed na-

menil domačemu župniku Renzu Calligaru. »Sam Bog ga je poslal v našo Tersko dolino, da se je tudi v cerkvi ohranila slovenska terska beseda. Neizmerno mu moramo biti hvaležni!« je zatrdil Viljem.

Veliko je Viljem povedal o težkih mračnih časih, ko je v Benečiji v organizaciji Gladia divjala prikrita vojna proti Slovincem, proti slovenskemu jeziku in slovenski kulturi. Bili so hudi časi, polni preizkušenj. Pa tudi ovađuštva in strahu, ki se je zalezal v sleherno družino. Govoril je o tem, da so njegovi nasprotniki in karabinjerji spremljali vsak njegov korak, da so prisluškovali telefonu. Zato se je bilo treba posluževati raznih trikov, da je lahko opravljal narodnobuditeljsko delo med Slovenci v Videmski pokrajini.

Govoril je o svoji politični dejavnosti v občini Bardo, kjer je bil 40 let občinski svetovalec ter odbornik na Gorski skupnosti Terskih dolin. V slovenskih organizacijah je bil med drugim predsednik Društva Ivan Trinko, pa predsednik pokrajinskega odbora SKGZ in predsednik Zveze Slovencev. Pri vsaki od teh funkciji se je zaustavil, se spomnil sopotnikov in tudi nasprotnikov. Močno ga je še vedno bolela nepoštena vloga nekaterih, nekoč vidnih in najvidnejših manjšinskih predstavnikov, ki so se obračali po vetru, so nemoralni in so se tudi materialno okoristili. Postali so celo nasprotniki Slovencev.

O potresu leta 1976 je povedal mnogo zanimivega in pretresljivega. Opisal je strašen večer 6. maja 1976, ko so se hiše spreminjale v kupe kamenja in so se podirale gore. Opisoval je grozo v ljudeh in neznanske težave, ki so spremljale prve dneve po potresu. Opisal je njegov trud, da se je Bardo, tudi po veliki zaslugi Jugoslavije in Slovenije, obnovilo in da je življenje ostalo v vasi.

Konec junija letos ga je obiskal prvi slovenski predsednik Milan Kučan. Z njim sta bila prijatelja že skoraj 60 let. O Kučanu je Viljem dejal, da je imela Slovenija neverjetno srečo, da jo je tedaj vodil, da je bil njen predsednik. »Slovenci se premalo zavedate, kaj je Kučan storil za vas, kaj je storil za

slovensko državo pri njenem rojevanju. On ima največje zasluge, da se je vse tako srečno izteklo!« je pribil.

Povedal je še, kako so o nastajanju in osamosvajanju slovenske države poročali italijanski mediji. Vsi so poročali le o vlogi Kučana in o njegovih pogajanjih z beograjskimi oblastmi. Kučana neizmerno ceni kot politika in kot človeka, saj ga odlikujejo umirjenost, treznost in delo za skupno dobro. Povedal je, da se tak človek rodi le vsakih sto let. Spominjal se je, kako je bil povabljen na razglasitev neodvisnosti. Stal je v prvi vrsti v špalirju pred slovenskim parlamentom in ko je iz stavbe parlamenta prikorakal predsednik Kučan, se je v množici prisotnih ustavil le pred njim in mu podal roko. Tega ni mogel pozabiti.

O prijateljih iz Posočja je povedal veliko lepega. Pravi, da so mu prijatelji iz Posočja vedno stali ob strani, mu pomagali in ga spodbujali.

»Mnogi v Benečiji so name pozabili«, je trpko pripomnil.

Po treh urah prijetnega druženja sva se z Vojkom prisrčno poslovila od prijatelja Viljema in njegove žene Marise. Kot da bi nekaj slutil, sem Viljemeve besede takoj zapisal. Rekel sem si, da ne smem pozabiti misli in besed velikega Slovenca, zgodovinske osebnosti in predvsem mojega iskrenega prijatelja Viljema.

To se je dogodilo v petek, 21. julija. V soboto popoldne, 22. julija 2017, mi je marljiva tajnica Društva Ivan Trinko Lucia Trušnjak poslala naslednje sporočilo: »Z žalostjo ti moram sporočiti, da je pravkar umrl Viljem Černo. Ne vem še, kdaj bo pogreb. Ko bom vedela, ti sporočim.«

V nedeljo, 23. julija, je napisala: »Sporočam ti, da bo pogreb Viljema v torek, 25. julija ob 16. uri v Bardu.«

Tako se je tik pred osemdesetim rojstnim dnevom končala življenjska pot Viljema Černa. Z Vojkom Hobičem sva bila zadnja, s katerima se je Viljem pogovoril o svojem življenju. In moja zabeležka njegove pripovedi je ohranila za vedno njegove zadnje besede!

Življenjepis in bibliografija Černa

PRIMOŽ PIPAN

Viljem Černo je bil spodbujevalec narodnostnega in kulturnega organiziranja Slovencev v Videmski pokrajini. S pionirskimi prispevki na šolskem, prosvetnem in družbenopolitičnem področju je znatno prispeval k narodnemu osveščanju Beneških Slovencev. Njegova dejavnost sega na ves slovenski zamejski prostor v Italiji. Prispevek je nastal kot geselski članek za Novi slovenski biografski leksikon, ki ga pripravlja Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Za bralce Trinkovega koledarja je zaradi pomena Viljema Černa za Beneško Slovenijo objavljena celotna različica besedila o njegovem dosedanjem življenju in delu.

Življenjepis

Viljem Černo (Guglielmo Cerno) z vzdevki Gjelmo, Terski Čedermac, Ghandi iz Terske doline, »rdeči učitelj« (»il maestro sclavo comunista rosso«) je bil narodni in kulturni delavec, učitelj, politik in pesnik v terskem narečju. Rodil se je 24.7.1937 v kraju Bardo (Lusevera) v Terski Beneški Sloveniji v Italiji. Oče Rudolf je bil po poklicu zidar, mati Marija Evfrazija Micottis pa kmetica. Leta 1973 se je poročil z Enzo Mariso Cher, s katero je imel dva sinova. Boris je po poklicu zdravnik, Igor pa pravnik in kulturni delavec.

Pri šestih letih mu je zaradi srčne kapi umrl oče. Italijansko osnovno šolo je obiskoval v domačem Bardu (Lusevera) v Terski dolini 1943-47. Zaradi revščine se ni mogel vpisati v srednjo šolo, zato je eno leto doma materi

pomagal pri kmečkih opravilih. Šolanje je nadaljeval v slovenskih šolah, zaradi česar so bili on in njegova družina preganjani. Bil je v prvi generaciji okoli 20 fantov in deklet iz občin Bardo in Tipana (Taipana), ki so sprejeli možnost Demokratične fronte Slovencev za šolanje v slovenskih šolah v Gorici. Goriško slovensko strokovno šolo je obiskoval 1949-50, nižjo srednjo šolo 1951-54 in učiteljsiše 1954-58. Po učiteljski maturi 1958 je s pomočjo posojila slovenske Kmečke banke iz Gorice 1958-68 študiral ob delu na Filozofski fakulteti tržaške univerze leposlovne vede. Diplomiral je 1968 z nalogo Geografski vidiki migracijskega fenomena v devetih občinah Benečije (Aspetti geografici del fenomeno migratorio in nove Comuni della cosidetta Slavia Friulana), v kateri je obravnaval zaskrbljujoče izseljevanje iz Slovenske Benečije.

Sprva je 1959-64 služboval kot izredni učitelj v raznih krajih Beneške Slovenije: Bardo (Lusevera), Čenta (Tarcento), Loneriaco, Čížierje (Ciseriis), Vizont (Chialminis), Viskorša (Monteaperta). 1964-65 je služil vojaški rok v Monferratu, Vicenzi in Rimu. 1965-66 je nadaljeval s poučevanjem kot redni učitelj v Tablji (Pontebba) in v rojstnem Bardu 1966-69. Od 1969 do svoje upokojitve 1998 je bil redni profesor italijanskega jezika, zgodovine in zemljepisa na nižji srednji šoli »Angelo Angeli« v Čenti (Tarcento), kjer je bil vrsto let pomočnik ravnatelja. Videmska pokrajina ga je imenovala v okrajni zavod za šolstvo Tricesimo, 1971-1974 pa je bil član šolskega sveta v Čenti.

Politično udejstvovanje

Leta 1963 je po sprejemu statuta Avtonomne dežele Furlanije-Juljske krajine na prvih volitvah v deželni svet, kandidiral na socialistični listi. Navkljub neizvolitvi je dosegel rezultat nad vsakršnimi pričakovanji. Vključil se je v SKGZ, kjer je bil dejaven dobrega pol stoletja in se politično-kulturno udejeval v prid slovenske manjšinske skupnosti v Videmski pokrajini. Med 1964-2004 je bil član občinskega sveta občine Bardo, večinoma kot član občanske liste. Kljub temu, da so italijanski nacionalisti, ki jim je bil trn v peti, hodili od hiše do hiše ter pregovarjali ljudi, naj ne glasujejo zanj,

je zanj na volitvah glasovala velika večina volivcev. Prizadeval si je za krajevne potrebe prebivalcev, zlasti po potresu 6. maja 1976, ko je bil tudi član Koordinacijskega odbora za popotresno obnovo Benečije. Med leti 1978–1999 je bil svetnik, med leti 1990–1995 pa odbornik Gorske skupnosti Terških dolin, kjer je bil zadolžen za področja kulture, mednarodnih odnosov in turizma. Prizadeval si je za čezmejno povezovanje z Bovcem, Kobaridom in Tolminom. Videmska pokrajina ga je med 5.4.1986 in 15.3.1996 za tri mandate imenovala za predstavnika v italijanski Zvezi gorskih občin in skupnosti (UNCHEM).

Narodno-buditeljska vloga

V obdobju po drugi svetovni vojni, opisanem tudi kot »mračna leta Benečije«, ko je bil italijanski raznarodovalni pritisk na Slovence v Videmski pokrajini največji, je bil pobudnik ali soorganizator vseh, za Slovence pomembnih akcij. Italijanske tajne paravojaške službe so ga zaradi tega neprestano zasledovale in nadzorovale.

Kot kulturni in narodni buditelj je večkrat javno zahteval, naj se v Benečiji osnujejo slovenske šole. Slovenskim otrokom iz Benečije, ki niso govorili slovenskega knjižnega jezika in niso imeli možnosti obiskovati slovenskih šol, je skupaj s slovenskimi narodnozavednimi duhovniki z velikimi težavami dal priložnost, da so ohranjali domačo besedo. Organiziral je pošolski pouk slovenščine in brezplačno poučeval slovenske otroke materinščine v Bardu in Teru (Pradielis) 1973, v župnišču v Gorenjem Tarbiju (Tribil Superiore) med 1974–1976, na osnovni šoli v Mašerah (Masseris) 1976, kamor mu je dijake k pouku s svojim avtomobilom vozil monsinjor Paskval Gujon, v občinski dvorani v Čedadu 1976, pozneje pa še v Čenti, Vidmu in na Ravanci (Prato di Resia) v Reziji ter na srednji šoli v Nemah (Nimis). Ta prizadevanja so bila uvod za poznejšo ustanovitev dvojezične šole v Špetru (San Pietro al Natisone). V Vidmu je na Univerzi za tretje življenjsko obdobje predaval slovenščino za Italijane.

Leta 1955 je bil soustanovitelj kulturnega društva Ivan Trinko, kjer je opravljal delo društvenega tajnika, od 1973 do 1979 pa je bil njegov pred-

sednik. 26.6.1974 soorganizator proslave 20-letnice smrti Ivana Trinkca v Vidmu. Na simpoziju v Rimu 5.-10.9.1983 je predaval o življenju in delu Ivana Trinkca. 1967 je bil pobudnik ustanovitve Centra za kulturne in socialne raziskave v Bardu. 1973 je oblikoval etnološko zbirko v Bardu in bil njen skrbnik do 2011. Posebno skrb je posvečal izseljencem in zanje 1966 organiziral Dan emigranta v Bardu, 1974 in 1975 pa v Čedadu. Bil je pobudnik in organizator srečanja štirih sosednjih narodov – Italijanov, Slovencev, Furlanov in Nemcev – in maševanja v štirih jezikih, 1974 na Matajurju in 1975 na Kamenici pri Stari Gori.

S Federicom Vincentijem, predsednikom videmskega združenja italijanskih partizanov (ANPI) je bil med pobudniki postavitve spomenika 17 italijanskim in slovenskim partizanom ter zavezniškim letalcem, ki so 9.11.1943 padli na Matajurju. Ob odkritju 1.9.1974 je bil to prvi spomenik slovenskim partizanom v Beneški Sloveniji.

1979 je pri kandidaturi na prvih volitvah v evropski parlament podprl Gaetana Arfeja, s katerim je po njegovi izvolitvi sodeloval pri oblikovanju Resolucije o listini Skupnosti o regionalnih jezikih in kulturah ter o listini o pravicah narodnih manjšin, ki jo je Evropski parlament sprejel 16.10.1981. Čeprav pravno nezavezujoč, gre za prvi dokument o teh vprašanjih, ki so ga sprejeli v okviru zahodnoevropskih institucij. Leta 1982 je bil kot posledica Arfejeve resolucije ustanovljen Evropski urad za manj razširjene jezike (EBLUL) s sedežem v Dublinu. Bil je pobudnik in organizator 3.8.1992 prve slovenske maše med Furlani in Slovenci v Petjagu (Ponteacco).

Dejavnost v slovenskih organizacijah

Dejaven je bil v SKGZ (Slovenska kulturno-gospodarska zveza). 1966-2015 je bil član Glavnega odbora SKGZ, nekdanjega Glavnega odbora SKGZ, kateremu je predsedoval dva mandata (1992-1996). 1968-2012 je bil član Izvršnega odbora SKGZ. 1977-2015 je bil član Pokrajinskega sveta za Videmsko, od tega 1977-1993 njegov predsednik. 1962-68 je bil član komisije za Beneško Slovenijo oz. Slovence Videmske pokrajine, 1968-70 načelnik komisije za Slovence Videmske pokrajine, 1977-79 član odbora za kulturo,

1979-83 član komisije za izobraževanje in usmerjanje, 1981-87 član odbora za sredstva množičnega obveščanja, 1981-85 član komisije za socialna vprašanja.

1974-1982 je bil član uredniškega odbora časopisa *Novi Matajur*. 1974 je bil eden od ustanovnih članov Slovenskega raziskovalnega inštituta (SLO-RI) v Trstu, od 1974 do zadnjega dne je bil član njegovega upravnega odbora, v začetnem obdobju pa je bil tudi njegov podpredsednik. V Narodni in študijski knjižnici v Trstu je bil od 28.1.1976 do 15.12.2010 član upravnega odbora, od tega njegov predsednik od 17.12.2001 do 15.12.2010. Dejavni je bil v Zvezi slovenskih kulturnih društev. Od leta 2004 je bil član Pokrajinske komisije za proučevanje in opredelitev furlanskih toponimov in hidronimov ter član Odbora za Slovence in Odbora za nemško govoreče občane. 1969 je na slovenskem programu tržaškega radia (Radio Trst A) govoril o klimi in rastju v Slovenski Benečiji. Na Študijskem srečanju o problemih slovenske manjšine v Gorici (18.5.1974) je nastopil z referatom "Stanje manjšine v Benečiji" (izšel v: *Convegno di studi sui problemi della minoranza slovena*, Gor. 1974, 167-171). Na Mednarodni konferenci o manjšinah v Trstu 10.-14. julija 1974 je imel referat "Zgodovinski in kulturni oris Beneške Slovenije". Objavljal je v *Trinkovem koledarju* in v listih *Novi Matajur* in *Emigrant*. Na posvetu o šolstvu, ki ga je 1976 organiziral SLORI, je sodeloval s prispevkom "Stanje šolstva v Beneški Sloveniji". Bil je predavatelj na tečajih za turistične vodnike na Zavodu za poklicno izobraževanje ENAIP Furlanije-Juljske krajine. Sodeloval je s Furlanskim filološkim društvom (*Società Filologica Friulana*).

Skrb za tersko narečje

Dejavno je spreminjal pogled Beneških Slovencev na svoja slovenska narečja, ki so v časih, ko se je šolal, veljala za nekaj grdega. Z jezikovnimi informacijami in pojasnili je sodeloval z Giovan Battistijem Pellegrinijem in Pavletom Merkujem pri zapisovanju in raziskovanju krajevnih in hišnih imen ter toponomastike. 2000-2002 je skupaj z duhovnikom iz Barda, Renzom Calligarom sodeloval pri prevajanju, urejanju in izdaji treh knjig mašnih

beril v terskem narečju z naslovom Boava beseda (Božja beseda) za cerkve v Terski dolini. Soustvaril je trijezični zbornik Terska dolina v besedi, sliki in pesmi, ki ga je 2006 uredila in izdala Milena Kožuh in v njem objavil več člankov o Terskih dolinah in pesmi.

Nekaj pesmi je objavil v Trinkovem koledarju, veliko večino pa v ciklostiranem medžupnijskem italijanskem listu s slovenskim naslovom Med nami, prilogi lista La vita Cattolica. V antologiji Besiede tele zemlje (2004) je predstavljen s štirimi, v antologiji Rod Lepe Vide (2009) pa s tremi pesmimi. Zborniku Terska dolina/Alta Val Torre/Val de Tor (2006) je kot posebna enota dodana Černova pesniška zbirka Pesmi iz Terske doline, ki obsega 33 pesmi v terskem narečju s prevodi v italijanščini, furlanščini in slovenščini. Leta 2013 je izšla njegova pesniška zbirka Ko pouno noći je sarce – Ko polno je noći srce – Co plen di gnot al è il cûr – Quando pieno di notte è il cuore, ki sta jo izdala Goriška Mohorjeva družba in Kulturno društvo Ivan Trinko.

Pesmi Černa tematizirajo hribovski svet zahodne, karnajsko-terske Benečije, kjer tečeta reki Ter in Karnahtha, pod strmo Veliko glavo pa potok Mališčac, svet kjer so Zavarh, Viškorša, Vizont in njegovi zaselki: Tamar, Dolina, Vas, pa Podbardo in Ter, prav na severu pri izvirih Tera pa vasica Muzac. Njegova poezija ni folklorna, preprosta ali naivna, temveč duhovno in izrazno moderna poezija, nabita z dramo bivanja, vraščenega v trdoto zemlje in zaznamovanega z bolečino odtokanja in zapuščenega usihanja.

Nagrade in priznanja

Za svoje delo je prejel številne nagrade in priznanja. 1973 mu je za javno spodbujanje kulturnega življenja Zveza kulturno-prosvetnih organizacij Slovenije podelila Odličje svobode. 1990 je za 17. festival pete narečne pesmi Senjam beneške piesmi, posvečenemu cerkveni pesmi napisal zmagovalno besedilo Mislić na buojše dan, ki ga je uglasbil Oreste Rosso iz Vidma, izvajal pa zbor iz Barda in Zavarha (Villanova delle Grotte). 1998 je za dolgoletno dejavnost pri ohranjanju in krepitvi narodne zavesti med Beneškimi Slovenci prejel častni znak svobode Republike Slovenije. 2010 je

prejel Štrekljevo nagrado za izjemne dosežke na področju zbiranja in ohranjanja slovenskega ljudskega blaga. 2011 je prejel priznanje Naša Slovenija na Sejmu Alpe-Adria, 2012 plaketo TIGR, 2013 literarno nagrado Vstajenje za pesniško zbirko *Ko pouno noči je sarce – Ko polno je noči srce – Co plen di gnot al è il cûr – Quando pieno di notte è il cuore*.

Izbor njegovih del

- Viljem Černo: *Rodna Vas*, Trinkov koledar 12. 1964, 80
- Viljem Černo: *Gremo v sonce*, Trinkov koledar 12. 1966, 163
- Viljem Černo: *Aspetti geografici del fenomeno migratorio in nove comuni della cosiddetta »Slavia friulana«: tesi di laurea in geografia*, 1968, Trieste.
- Viljem Černo: *Lineamenti storico-culturali della Slavia Veneta: testimonianza alla Conferenza internazionale sulle minoranze a Trieste*, 10-14 luglio 1974, Trieste, 1974.
- Viljem Černo: *Zgodovinsko-pravni vidiki Slovencev v Videmski pokrajini = Aspetti storico-giuridici degli Sloveni nella Provincia di Udine. Conferenza o etničnih in jezikovnih skupinah v Videmski pokrajini = Conferenza sui gruppi etnico-linguistici della Provincia di Udine* 5-6 maggio 1978. Slovenski raziskovalni inštitut. 1978.
- Viljem Černo: *Zaščito uveljaviti tudi za beneške Slovence*, *Jadranski koledar*, 1979, 19-24.
- Viljem Černo. *Posvetitev cerkve: Bardo* 6.7.1991, Bardo, 1991
- Viljem Černo: *Poezije*, Trinkov koledar 39, 1997, 161-163
- *Pustita nam rože po našim sadit*, 2000. *Senjam beneške piesmi XI-XX (1984-1995)*.
- Luisa Battistig, Marina Cernetig, Aldo Clodig, Viljem Černo, Bruna Dorbolò, Loredana Drecogna, Andreina Trusgnach: *Besiede tele zemlje: proze in poezije v beneškem narečju*, Trst, 2004.
- Viljem Černo, Loredana Drecogna, Aldo Clodig, Marina Cernetig: *Incontro con i poeti. Slavia Dilecta. Ricerche linguistiche ed etnoantropologiche tre Friuli e Slovenia*. Università degli studi di Udine, Centro in-

ternazionale sul plurilinguismo, Dipartimento di lingue e civiltà dell'Europa centro-orientale, Udine, 2004.

- Viljem Černo: Po Trinkovi poti, Trinkov koledar 47. 2005, 40-48.
- Viljem Černo: Po zemlji naši sem hodil. Terska dolina = Alta val Torre = Val de Tor: Terska dolina v besedi, sliki in pesmi Viljema Černa. 2006, 37-40
- Viljem Černo: Dolino je prizadel potres. Terska dolina = Alta val Torre = Val de Tor: Terska dolina v besedi, sliki in pesmi Viljema Černa. 2006, 105-112.
- Viljem Černo: Rodna Vas. Terska dolina = Alta val Torre = Val de Tor: Terska dolina v besedi, sliki in pesmi Viljema Černa. 2006, 105-114.
- Viljem Černo: Bardo-Lusevera: Ljetno djelo anu živjenje pri nas na Vilazim. Spomladi so polja zaživela. Terska dolina = Alta val Torre = Val de Tor: Terska dolina v besedi, sliki in pesmi Viljema Černa. 2006, 236-237.
- Viljem Černo: Pesmi iz Terske doline. Terska dolina = Alta val Torre = Val de Tor: Terska dolina v besedi, sliki in pesmi Viljema Černa. 2006, III. I-LXXIX.
- Viljem Černo: Šola v Gorici, Trinkov koledar 51. 2009, 129-132.
- Viljem Černo: Ko pouno noči je sarce = Ko polno je noči srce = Co plen di gnot al è il cûr = Quando pieno di notte è il cuore. Gorica, Čedad, 2013.
- Jakob Müller: Pesnik, Zemlja in Beseda. Ko pouno noči je sarce. Gorica, 2013.
- Kot soprevajalec in sourednik je sodeloval pri izdaji treh knjig Boave besiede (2000–2002), svetopisemskih mašnih beril v terski slovenščini.

Viri in literatura

- Organizacija naših izseljencev. Trinkov koledar 20, 1972, 99.
- Kulturni prazniki v Slovenski Benečiji v letu 1971. Trinkov koledar 20, 1972, 111.
- Izjave o naših pravicah. Trinkov koledar 20, 1972, 113.

- Srečanje na Kamenici. Trinkov koledar 21, 1973, 59.
- Rudolf Klinec: Viljem Černo. Primorski slovenski biografski leksikon. Gorica, 1976.
- Marijan Breclj: Černo Viljem, Enciklopedija Slovenije, 2, 1988, 114.
- Jole Namor: Viljem Černo, dijak v slovenski šoli v Gorici ali Beneška zgodba v osmih prizorih. Jadranski koledar, 2001, 73-82.
- Blaž Ermenc: Evropska Unija in varstvo narodnih manjšin. Diplomsko delo. Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, 2004.
- Jože Zadavec: S srcem Slovenec. Družina, (2.9.2007) 2007.
<http://www.druzina.si/icd/spletnastran.nsf/all/3EAA907D-57CC6BF2C12573460036FCD2?OpenDocument>
- Černo Viljem, Osebnosti, Ljubljana, 2008, 166.
- Viljem Černo: Šola v Gorici, Trinkov koledar 51, 2009, 129-132.
- Štefan Kutoš: »Ne umri, zemlja ma!«: pogovor z dr. Viljemom Černom. Ampak, 10-5/6, 2009, 42-46
- David Bandelj: Rod lepe Vide. Antologija sodobne poezije Slovencev v Italiji. Ljubljana. 2009.
- Dušan Grča: Štrekljeva nagrada za Terskega Čedermaca, Delo, 52-147 (29.6.) 2010, 20.
- Zaira Vidau: Intervjuji: Tamara Blažina, Norina Bogatec, Carlo Bresciani, Viljem Černo, Emidio Sussi. Raziskovanje Slovencev v Italiji: razvoj, izzivi in perspektive, Trst, 2014.
- Andrej Bandelj, Primož Pipan: Videmsko. Ljubljana, 2014.
- Viljem Černo prejemnik 51. nagrade Vstajenje. (16.4.2014). <http://www.slomedia.it/51-literarno-nagrada-vstajenje-prejme-viljem-cerno>.
- Igor Tuta: Viljem Černo, spomini na mladost: odlomek iz daljšega pogovora. Trinkov koledar 57, 2015, 85-94.
- Iztok Ilich: Viljem Černo – skromni bard iz Barda. Koroški koledar, 2016, 143-155.
- Irena Novak-Popov: Pesniške strategije Viljema Černa: (posvečeno profesorici Mileni Kožuh 1928-2015). Jezik in slovstvo, 61-2, 2016, 19-35.

Bruni Dorbolò v Slovo

GIORGIO BANCHIG

Da bi primerno počastili in se zahvalili Bruni Dorbolò za opravljeno delo na kulturnem in političnem področju, za ljubezen, ki jo je pokazala za našo domačo slovensko kulturo in za našo Benečijo, je Inštitut za slovensko kulturo pod pokroviteljstvom Špietarskega kamuna organiziral spominski večer ob 30. dnevu nje smrti. Povabili smo za kratka pričevanja prijatelje, sodelavce, upravitelje in kulturnike, s katerimi je Bruna delila skrb za našo skupnost.

Ko smo 17. avgusta pozdravili Bruno na špietarskem britofu, sem se potrudil, da bi orisal njeno osebnost in njeno delo. Prve nje lastnosti, ki so mi prišle na pamet, so bile notranja muoč, sarčnost, odločnost, ki so ji pomagale prenesti velike težave, ki jih ji je življenje dodelilo, premagati nasprotovanja, ki jih je imela zaradi nje odločnosti, ko je šlo za zahtevati pravice za našo skupnost, potarditi resnico o naši identiteti, se pritožiti oblastem, ki niso dovolile, da bi bili beneški Slovenci enakovredni z ostalimi rojaki v naši deželi in imeli iste možnosti za ekonomsko in socialno rast, razkriti in se uprijeti karvicam, ki jih je bila naša skupnost deležna.

V prvih letih njenega delovanja na kulturnem in političnem polju so bile razmiere napete. Na delu so bile tajne organizacije, ki so držale pod kontrolo zavedne Slovence, državni aparati so bili vsi nastrojeni proti vsakemu priznanju jezikovnih pravic beneških Slovencev, kulturniki so bli osamlje-

ni, obrekovani in obtoženi izdajalstva. Vičkrat se je Bruna spominjala, kako so orožniki v neki oštariji prekinili srečanje med zavednimi Slovenci.

Brunina notranja moč se je rodila iz globokih prepričanj, iz življenjskih izkušenj, iz naravnih čednosti, ki jih je v otroštvu prejela v družinskem ambientu, jih preiskusila in okrepila v mladosti in jih pričala v letih zrelosti.

Tela notranja moč jo je privedla do tega, da se je vedno postavila v parvo varsto, ko je šlo za kaj konkretnega napraviti za našo skupnost: aktivna je bila pri Študijskem centru Nediža, sodelovala je pri Mladi briezi in Kamenci, z vso močjo je podpirala ustanovitev dvojezične šole, bila je predsednica Zveze beneških žen, bila je parva županja špietarske občine in dolgolietna odbornica in svetovalka, bila je parva predsednica Inštituta za slovensko kulturo.

Še posebej je bil Bruni pri sarcu naš domači slovenski jezik kot primarni element naše identitete, ljubila je nje bijarški jezik, ki se ga je naučila v maminem naročju, ga govorila v družini, na vasi in povsod, kjer je le mogla. V nje bijarškem jeziku je napisala poezije, komentarje, gledališka besedila. V nje bijarškem jeziku se je pogovarjala z najvišjimi predstavniki oblasti Republike Slovenije, pozdravljala italijanske goste, pisala govore, dajala intervjuje.

Bruna je zadnja lieta posvetila Inštitutu za slovensko kulturo, ki mu je od ustanovitve predsedovala. Veliko entuziazma in tudi truda je vložila v izvajanje evropskega projekta JezikLingua, hvala kateremu je bilo ustvarjeno Slovensko multimedialno okno. Veliko se je veselila tega inovativnega muzeja in ponosno ga je predstavljala tako uglednemu kot navadnemu gostu, ker je bil sad uma, inteligence, sposobnosti in ljubezni naših ljudi do domače kulture.

Kako je bila do zadnjega pozorna na stanje in potrebe naše skupnosti, je dokazala v govoru, ki ga je imela na Dnevu emigranta leta 2015. V njem je izrazila tri potrebe: raztegniti dvojezično šuolo na Terske doline, Rezijo in

Kanalsko dolino; ustanoviti adno medobčinsko unijo za Nediške in Terske doline; skarbieti za socialni in ekonomski razvoj, ki bi ustavil doma naše mlade – to prave naše bogastvo. To lahko vzamemo in upoštevamo kot njeno oporoko.

Bruna Dorbolò in njeno delo za rast Benečije

IOLE NAMOR

Po tridesetih letih sodelovanja in prijateljstva z Bruno Dorbolò, po tako težki izgubi ni bilo lahko zbrati misli in spomine. Teh je dosti, lepih in žalostnih. Tako kot je ona imela v svojem življenju dosti sreče in uspehov, a morala je prenesti tudi hude udarce usode, marsikatero razočaranje in grenko izkušnjo v svojem javnem življenju, čeprav tega ni nikoli kazala. Vem pa, da so bila boleča, saj ni nikoli gojila osebnih interesov in ambicij. Vodili so jo njeni ideali pravičnosti, solidarnosti, enakopravnosti. Seveda tudi ženske, tudi naše manjšinske skupnosti, naše dvojezične šole. Vse svoje energije, znanje, politično modrost in spretnost je vložila v kulturno in politično delo za rast našega teritorja in naših ljudi.

Bruna Dorbolò se je rodila 21. februarja 1947 v Bijarču (Špeter) v zelo številni družini mlinarja. Po končani srednji šoli v Zavodu Uršulink v Čedadu se je vpisala na Univerzo, a študija ni dokončala, ker se je zelo mlada poročila in si ustvarila družino. Bila je vedno aktivna v socialnem in kulturnem življenju, več let je bila celo napovedovalka na Dnevu emigranta, zaposlena pa je bila v domači lekarni.

V začetku sedemdestih let je bila v krogu domačih intelektualcev (Paolo Petricig, Valentino Z. Simonitti, Claudio Cernoia...), ki so ustanovili Študijski center Nediža. To je bilo središče, ki je kakovostno bistveno dvignilo nivo kulturnega delovanja slovenske manjšine v Benečiji s številnimi dejavnostmi na raziskovalnem, razstavnem in izobraževalnem področju. In

ni slučajno, da se je iz tistih izkušenj in v tistem krogu porodila zamisel dvojezičnega izobraževanja v Benečiji.

Ko je leta 1984 odprl svoja vrata špetrski dvojezični vrtec, je Bruna Dorbolò bila med maloštevilnimi starši, ki so verjeli v ta projekt in je v vrtec vpisala svojo najmlajšo hčer, kar je spodbudilo k tej izbiri tudi druge družine. Še prej so njene hčere hodile na Mlado briezo in obiskovale glasbeno šolo. Vneto in prepričano je v vseh teh tridesetih letih podpirala našo šolo in ji stala ob strani posebno v kritičnih in ključnih trenutkih, ko je znala tudi bodriti starše, ki so večkrat javno in glasno nastopili z zahtevo po njenem nemotenem delovanju in nadaljni rasti.

Leta 1974 je dala pobudo za ustanovitev Zveze beneških žen, ki se ob prizadevanjih za enakopravnost ženske zavzema tudi za enakopravnost slovenskega jezika in kulture v naši družbi. Zato je pravzaprav beneška ženska organizacija sploh nastala, zato je bila narečna gledališka predstava vsako leto vključena v program manifestacije za mednarodni dan žena. Iz tega razloga, za potrebe Beneškega gledališča je začela tudi sama pisati. Napisala je pet dramskih tekstov. Nad štirideset let je bila predsednica Zveze beneških žen.

Njena družbena in politična angažiranost se je pomnožila, ko je kandidirala na napredni občinski listi v Špetru, ki je leta 1980 prekinila dotedanjo vladavino Krščanske demokracije in sprožila vsestransko rast občine Špeter. Postala je namreč vodilna v Nadiških dolinah in je na upravni ravni vzpostavila nov, odprtejši odnos do slovenske problematike.

V špetrski upravi je Bruna Dorbolò ostala petindvajset let kot občinska svetovalka, odbornica in županja. V tem svojstvu je večkrat in zelo učinkovito zagovarjala pravice slovenske manjšine in to tudi na avdicijah v Senatu ter na številnih domačih prireditvah v prepričanju, da je za uveljavljanje slovenskega vprašanja, tako na družebeni kot inštitucionalni ravni, še posebej v Benečiji, ključnega pomena interakcija med kulturnimi društvi in krajevnimi upravami oz. njuna podpora prizadevanjem slovenske manjšine. Aktivno je sodelovala in posegla večkrat na manjšinskih srečanjih, ki so jih priredile številne krajevne uprave in javne ustanove od Sardinije in Sicilje

do Južne Tirolske in samega Rima. Veselila se je vsakega kontakta, ki je širil naša obzorja in nam odpiral vrata v širši svet. V svojih nastopih v javnosti, od Špetra do Kobarida, od Rima do predsedniške palače v Ljubljani, je bila suverena, izvirna, je znala pritegniti pozornost in je vsakič pustila svojo sled.

“Ki bom pravla?” mi je večkrat zaupala, ko se je pripravljala na eno od stotih otvoritev razstav v Beneški galeriji, ker je bila skromna in samokritična. A nikoli ni bila banalna. Vsi smo občudovali, kako je znala v kratkem pozdravu, s skrbno izbranimi besedami in mislimi, izraziti ljubezen in ponos do naše slovenske kulture, do naših dolin.

Govorila je z vsemi, poslušala tudi drugomislečje in bila je zadovoljna, da imamo tak zaščitni zakon, ki nič ne vsiljuje nikomur, vsakemu pa daje možnost, da prepozna in razvija to, kar je: slovenski sin tele zemje. Ni bila mlačna in niti popustljiva. Bila je trdna v svojih prepričanjih in idealih. Skrbela je, da ob ljubezni do italijanskega jezika in kulture, v katerih smo rasli, bomo lahko razvijali tudi slovensko, da bomo v obeh kulturnih svetovih doma. Verjela je, da naše doline lahko ponovno zaživijo in uveljavijo svojo vlogo povezovanja in sodelovanja s sosedi, ki sta nam ju geografska danost in zgodovina dodelili, kot je rada poudarjala, v tem srcu Evrope, kjer se srečujejo in medsebojno bogatijo slovenska, furlanska, nemška in italijanska kultura, iz katerih se je rodila Evropa. Zato je bila vedno v igri, zato se je rodil tudi Inštitut za slovensko kulturo.

Bruna je imela veliko notranjo moč in voljo, bila je sposobna si naložiti velika bremena in vse, kar je začela, je izpeljala z velikim, zame še prevelikim, čutom odgovornosti. Znala se je pogajati in je bila pripravljena tudi marsikaj grenkega požreti, ker so jo zanimali cilji, rezultati. Znala je gledati naprej in gojiti sanje, ki so potrebne, je bila prepričana, za vsak velik napredek. Leta 2006 je bila med ustanovitelji in prva predsednica Inštituta za slovensko kulturo, cilj katerega je povezati v vsklajeno kulturno ponudbo in razvojno politiko kulturna društva, ki delujejo v vsem obmejnem pasu videnske pokrajine ter postaviti na učinkovitejše temelje promocijo slovenskega jezika in kulture ter našega teritorija. V ta okvir sodijo prizadevanja Inštituta

za realizacijo muzeja SMO, ki smo ga uresničili preko strateškega projekta JezikLingua. Bruna Dorbolò si je zato prevzela tudi nemajhno odgovornost kot predsednica Začasnega ciljnega združenja, ki je izpeljalo evropski projekt JezikLingua. Pod njenim vodstvom je ISK izpeljal tudi evropski projekt ZborZbirk, ki preko javnih in privatnih etnoloških zbirk (15 na slovenski in 19 na italijanski strani) ustvarja mrežo muzejev in povezuje ves čezmejni prostor. Inštitut je vodila deset let do izteka obeh projektov.

Bruna je bila ponosna na svoje korenine, ljubila je našo slovensko besedo, "sladak glas naše zemlje" je pravila, a tudi "naše dragoceno breme", zaradi nestrpnosti političnih nasprotnikov. Ljubila je pisano besedo in rada je pisala. "Ko smo se začeli bat, de se naš jezik zgubi, smo judje dobre volje začeli pisat", je nekoč dejala. Tudi na tem področju nam je pustila bogato dediščino. Pomembna sta njena narečna publicistična dejavnost (Novi Matajur) in literarno delo (Trinkov koledar, zbornik Besiede tele zemlje, ZTT 2004). Objavila je več pripovedk in novel, napisala je tudi pet dramatskih tekstov (Tonina Drejova, 1978; Ne vič sama doma, 1979; San zaparła dne vrata, pa druge odprem 1981; Benečija 1984; Vsak minut je na palanka 1996) za Beneško gledališče. Njena zbrana dela z naslovom "Tala je naša zemja an mi smo nje snuovi" so izšla letos na pobudo KD Ivan Trinko.

Umrła je na svojem domu 6. avgusta letos in je pustila za seboj veliko praznino. Manjkali nam bodo njene modre besede, njeni pogledi uprti v bodočnost in v širši svet, a s koreninami globoko vraščeni v naši zemlji, njena odprtost in zanimanje za inovativnost, manjkali nam bodo tudi njen smisel za humor, čut za družabnost in njena človeška toplina.

Mlada mamica Bruna

ŽIVA GRUDEN

Ob Bruninem odhodu gre seveda misel na njeno dejavno radovednost, s katero je do zadnjih tednov spremljala življenje naše skupnosti, na nešteto lepih trenutkov, preživetih ob raznih dejavnostih, na prireditvah in potovanjih, na njeno odločno prizadevnost, ko je kot županja izpeljala prehod dvojezične šole iz privatnega statusa v državno in torej pod okrilje občine, v kateri je bila, ne da bi pri tem uživala kako posebno podporo svojih kolegov.

Spomin gre še nazaj, v čas začetka dvojezične šole, ko je s svojim odzivom vtisnila temu našemu takratnemu eksperimentu pečat verodostojnosti in s svojim zgledom opogumljala še druge starše, da so se lažje odločili za tak korak.

Ko sem lani zbirala svoje spomine na Mlado briezo, kjer sem pravzaprav Bruno spoznala kot mlado mamico, sem naletela na poročilo o nekem sestanku, kjer sem takole strnila izražene misli:

Želim, da bi moji otroci ne živeli v epruveti, da bi se vključili v širše okolje, v stvarnost naše zemlje. To pa bodo najbolje storili, če se bodo spoprijateljili s svojimi vrstniki, ki živijo v gorskih vaseh, če bodo spoznali njihovo življenje, v katerem se zrcalijo hudi problemi naše zemlje. Le tako bodo kot odrasli ljudje zaživeli s svojo zemljo in znali reševati njene probleme. Usmerjena aktivnost otrok, kot poteka na Mladi briezi, bi otroke naučila gledati na obdajajočo jih stvarnost z drugačnimi očmi, preprečila bi nastanek fatalističnih občutkov in vzbudila v njih željo po konkretnem poseganju v njihovo stvarnost.

Te misli, ki jih danes lahko občutimo v vsej daljnovidnosti in ki so dejansko sprožile mnogotere dejavnosti vse do nastanka in razvoja naše dvojezične šole, je takrat izrekla in odločno zagovarjala prav mlada mamica Bruna.

Želela je, da bo ves svet cenil Benečijo

DONATELLA RUTTAR

Draga Bruna imam puno spominu nate.

V parvem te vidim, kar guoriš na odru v telovadnici na Lesah. Bil je osmi marec, san bila mlada takrat in iz tvojih ust san poslušala misli, ki so bile že moje. Si bila liepa, modra, pametna an kuražna. Si bila tiste, ki san želiela ratat: na Žena.

S cajtan si postala tudi zame besieda. Beneška slovienska besieda, besieda, ki pomaga, ki razkriva an osveti sviet an dušo: s tabo materna besieda je ratala poezija.

Ti, Aldo an Paolo, kar san bila šele mlada, sta mi pomali zrast.

More bit, de je zatuo, de san tolko suzi ulila za te an priet za nje.

Draga Bruna, kako je bilo prijetno in spodbudno s teboj razpravljati. Včasih si kar odrezala, brez ovinkarjenja si prišla do bistva, tvoj cilj je vedno bilo konkretno dejanje, tudi z besedami.

Spoznala sem te, ko si z odra govorila za osmi marec v telovadnici na Lesah. Bila sem mlado dekle in sanjala sem o svojem življenju daleč od teh krajev, sanjala sem o svoji svobodi. Poslušala sem tvoje besede in slišala to, kar je bilo že moje: zahtevala si pogum, ponujala si zaupanje v bodočnost. Identiteta (ženska), si pravla, je najprej zavest o tem, kar smo. Razmišljala si in tvoje besede so postajale pesem. In jaz sem bila očarana. Tvoje misli so bile pronicljive, izdelane in polne strasti, tvoje besede so ponujale nov smisel in pomen staremu. Verjela si v žensko modrost in strastno si doživljala edino zmagovito revolucijo prejšnjega stoletja, feministično.

Ženskega spola je tudi beseda, materna beseda, ki je prvi imprinting človeka. Tudi poezija je ženskega spola, prav tako kot beseda, ki prenavlja in hrani življenje samo.

In ti si živela s strastjo. Hotela si spremeniti stvari na boljše, bila si bojevita in neposlušna v tisti meri, ki je bila potrebna, da se podamo po novih poteh. Pogumna in odločna si bila, a občutljiva do stvarstva in ustvarjanja.

Imeli sva veliko skupnega, še posebno tvojo zadnjo sanjo, muzej SMO.

Velik evropski projekt JezikLingua, v okviru katerega smo uresničili SMO, je Bruna hotela in zasledovala kot predsednica Inštituta za slovensko kulturo, ker ga je dojemala kot "odškodnino" in povračilo za Benečijo.

Želela je, da bo ves svet cenil beneško zemljo in njeno kulturo. Želela je ovrednotiti lepoto slovenske kulturne krajine in to v lepem in privlačnem prostoru v središču Špetra. Hotela je, da bo sodoben muzej Slovencev naše deleže, od Trbiža do Trsta, v Špetru.

Želela je sporočati bogastvo in humanost zemlje in kulture, ki je bila premalo znana in v preteklosti celo zaničevana. Želela je, da se ustvari priložnost za srečanja, izmenjavo, soočenje. Živela je v sedanjosti in skrbela za bodočnost.

Skupna nama je bila tudi ideja o novem humanizmu, o novem času, ko bo ponovno zacvetelo drevo, ki ga je upognil led zime, dolge celo stoletje.

Slovenstvo je bilo zanjo dodano bogastvo, ne pa nekaj ekskluzivnega. SMO, mi je pravila, mora postati prostor, ki vključuje, kjer nas lahko spoznajo in mi spoznamo svet: v eni besedi prostor srečevanja.

Tist pristop je že bil moj in z Bruno sva skupaj prehodili tisto pot. Bilo je lepo jo imeti ob sebi. Od samega začetka je s strastjo sledila oblikovanju zamisli in razvoju projekta, verjela je vanj in me podpirala. Dobro se je zavedala, kako je bil zahteven in težaven tako kompleksen projekt, a bila je vedno zraven in me spodbujala, saj je bila prepričana, da smo opravljali dobro kulturno naložbo.

Draga Bruna, pogrešam te.

ZGODOVINA, JEZIK, IZROČILO

Muzej rezijanskih ljudi in arhiv pravljič

LUIGIA NEGRO

Med najbolj značilne vidike Rezijske, poleg tradicionalne glasbe, plesa in poklica brusača, uvrščamo tudi bogato pripovedno izročilo, ki ga sestavljajo zlasti pravljičice in pripovedke.

Leta 2014 je Deželna Furlanija Julijska Krajina namenila prispevek muzeju rezijanskih ljudi na osnovi zakona o zaščiti slovenske jezikovne manjšine (št. 38/2001). S temi sredstvi smo v novem sedežu muzeja, v Plocavi hiši na Solbici, uredili razstavo in arhiv, ki sta posvečena temu pomembnemu vidiku. Odprtje novega sedeža muzeja je bilo v soboto, 14. oktobra 2017.

Za izvedbo tega projekta, imenovanega *Zverinice tu-w Rezijske*, je muzej sodeloval z znanstvenim odborom, ki so ga sestavljali arhitektka Donatella Ruttar, kustosinja Slovenskega multimedialnega okna (SMO) v Špetru, profesor Roberto Dapit, raziskovalec in strokovnjak na področju ustnega izročila ter profesor slovenske literature, antropologije in zgodovine na Univerzi v Vidnu ter dr. Andrej Furlan, etnolog in raziskovalec pri Znanstvenoraziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani.

Razstava, ki bo na ogled do oktobra 2018, predstavlja štiri glavne argumente: pravljičice, pripovedovalke in pripovedovalce, pravljičice danes ter raziskovalce in izvedence s področja dediščine ustnega izročila.

Pravljičice

V Rezijski se je do današnjih dni ohranilo zanimivo ustno izročilo, ki ga sestavljajo pravljičice, pripovedke, legende, ljudske pesmi in druga pričevanja.

Pravljice pripovedujejo o kraljih, princih in princesah. Nekatere so posvečene *Dujaku*, divjemu možu, in *Dujačesi*, njegovi ženi, ter *Dujačesici*, njuni hčerki. Ta bitja živijo v gozdovih in govorijo svoj jezik, ki je nam nepoznan. Med divjimi bitji, ki se pogosto pojavljajo v rezijanskih pravljicah, je tudi *Gardinica*, njeno ime izhaja iz pridevnika *gard* / *grd*.

Druga pravljlična bitja sta *Dardej* in *Lol Kutleć*. *Dardej* je še danes omenjen, ker je prebivalcem Solbice pomagal, da niso izgubili pašnikov na Žrtu. *Lola Kutleća* pa se spominjamo zaradi njegove moči.

Na Solbici poznamo pravljico o *Kodkodeki*, ki je zažgala hišo in s tem vso vas. Prav tako na Solbici je poznana tudi pravljica o knezu na Gradu.

Najbolj znana protagonista živaljskih pravljic sta lisica / *lisica* in volk / *uk*. V nekaterih pravljicah nastopajo tudi druge živali: zajec / *zec*, petelin / *pitilen*, pes / *pas*, mačka / *tuca*, medved / *midved* in številne druge.

Med ljudskimi pesmimi moramo omeniti pesmi *Sveti sinti Lawdić* in *Linčica Turkinčica*. Prva govori o tem, kako je kralj David iskal očeta, mater in brata v peklu in kako jih je rešil. V drugi pa nastopa kralj *Matjaž, un arski kraj*, ki je iz turškega zapora zbežal s pomočjo *Linčice Turkinčice*, hčerke turškega sultana, ki je šla za njim in se poročila z njegovim tretjim sinom. Zanimive so tudi pesmi posvečene Lepi Vidi, ki je v Reziji poznana tudi z imenom *Lipa Lina oz. Lipa Wida*. Podobno kot kralj *Matjaž*, ima tudi Lepa Vida ključno vlogo v slovenskem literarnem izročilu.

V dolini so še danes zelo znane verske pesmi, kot sta *Tičica Arličica* in *Sveti sint'Antunišeć*. Druge zgodbe pripovedujejo o neznanem, onostranstvu ter o življenju svetnikov, Jezusa in Sv. Petra.

Med ostalim izročilom izstopajo otroške pesmice, uganke, reki in zgodbe o realnem življenju.

Kaj je pravljica? "Ljudske pripovedi so na raznih koncih slovenskega jezikovnega prostora ljudje različno poimenovali vsem pa je skupno to, da so isto ime uporabljali za vsako pripovedno zvrst. Takih vseobsežnih imen poznamo danes kar nekaj: basmi, kšihite, historje, prajerce, pravce, pravdalce, pravice (Ter, Rezija), pravlence, pripovesti, storije, storjice, vistorje – in morda še katero, kje skrito, ki šele čaka na zapis.

Literarna zgodovina in etnologija sta seveda že zdavnaj (vsaj za bratov Grimm, če ne že prej) poskrbela za ločitev na pravljice / *Marchen* in povedke / *Sagen* – nato pa prešla k nadrobnejšemu, učenemu razmejevanju med zvrstmi, podzvrstimi ipd.”

(Milko Matičetov, *Zverinice iz Rezije* [1973] 2014, str. 9)

Pripovedovalke in pripovedovalci

Pripovedovanje je bilo nekoč zelo razširjeno tudi v naši dolini. Po koncu napornega delovnega dne so se otroci in odrasli zbrali v hiši in prisluhnili zgodbam. Vsaka vas se je ponašala z odličnimi pripovedovalkami in pripovedovalci, ki so z odlično govorno tehniko prenašali novim rodovom številne pravljice in zgodbe. Na Solbici je bila najbolj znana pripovedovalka zagotovo *Tina Wajtawa* / Valentina Pielich, (1900-1984).

Vsaka pripovedovalka oz. vsak pripovedovalec je imel svoj stil pripovedovanja, ki je očaral občinstvo. Mnoge pripovedovalke in pripovedovalci so povedali pravljice tudi raziskovalcem.

Umetnost pripovedovanja: pri prenašanju ustnega izročila je zelo pomemben način, kako se zgodbe prenašajo. Številni pripovedovalci so dobesedno izstopali zaradi svojih pripovedovalskih sposobnosti.

Danes se je način pripovedovanja spremenil, saj pravljice otrokom predvsem prebirajo. Obstajajo pa nove oblike, s katerimi se lahko sodobni pripovedovalci izražajo. Razširjeni so festivali, ki so po vsem svetu posvečeni tej umetnosti. Od leta 1998 se v Sloveniji prireja Pripovedovalski festival Pravlјice danes, katerega so se udeležile tudi pripovedovalke iz Rezije, ki so tam spregovorile tudi v rezijanščini.

Na svetovni ravni imamo Word storytelling day, ki vsako leto predstavlja tudi specifično temo.

Pravljice danes

Prisluhniti zgodbam in pravljicam je bilo in še vedno je del našega vsakdanjega življenja. Nekoč so bile za to zadolžene babice, danes pa imamo na voljo knjige in druge sodobne pripomočke.

V 70. letih 20. stoletja so na podlagi knjige Zverinice iz Rezije pripravili lutkovno oddajo, ki jo je predvajala slovenska nacionalna televizija. Danes je oddaja na voljo na DVD-ju.

V 70., 80. in 90. letih 20. stoletja je študijski center Nediža iz Špetra prirejal narečni natečaj "Moja vas", ki so se ga udeležili mladi Rezijani, tudi s pravljičami v rezijanščini.

Društvo Rozajanski Dum je leta 1998 objavilo knjigo Ta prawä pravicä od lisicä od Rezija / La vera storia della volpe di Resia in leta 2004 publikaciji Ta mala Dujačesa / La ragazzina selvaggia in Raccontami una favola z besedili iz lokalnega domačega ustnega izročila. Slednja publikacija je opremljena tudi s fotografijami starejših Rezijanov, ki jih je fotografirala Lorenzina Di Biasio – Nadalawa. Zgodbe se prenašajo tudi preko tedenske radijske oddaje "Te rozajanski glas", ki jo že trideset let oddaja deželni sedež RAI v Trstu.

V 90. letih 20. stoletja je društvo Rozajanski Dum prirejalo Teden pripovedk, ki se je dotikal različnih vasi v Reziji.

Leta 2011 je Gorska skupnost Humina, Železne in Kanalske doline izdala DVD Ta rozajanska lisica / Lasica ad Rezie / Rezijanska lisica / La volpe di Resia s tehniko animatix.

Od leta 2012 pa na Solbici prirejajo letno prireditev z besedili in risbami, ki temeljijo na lokalnem ustnem izročilu.

Tudi občina, šola in druga domača društva so nekaj naredili na temo pravljič. Pravljičice iz Rezije so bile objavljene bodisi v naši deželi kot v Sloveniji. Od pravljič do storytellinga: V zadnjih letih se je uveljavil tudi angleški izraz "storytelling", ki pomeni umetnost pripovedovanja. Če je bila nekoč ta umetnost posvečena zabavi, se danes uporablja tudi za promoviranje izdelkov oz. blagovnih znamk. Vse to dokazuje, kako je ustno izročilo pomembno še danes.

Raziskovalci in izvedenci s področja dediščine ustnega izročila

Že ob koncu 18. stoletja je po Reziji potoval poljski plemič in literat Jan Potocki in njegove opise teh krajev in ljudi sta objavila Jan Dobrowsky in Jernej Kopitar.

Leta 1841 pa sta zbirala folklorno in jezikovno izročilo v Reziji tudi Stanko Vraz in jezikoslovec Ismail Ivanovič Sreznjevski.

Po njegovem napotilu je te kraje leta 1873 prvič obiskal poljski jezikoslovec Jan Baudouin de Courtenay (1845-1929), ki je v Rezijo prišel še večkrat. Leta 1876 je v knjigi *Rez'ja i Rez'jane* objavil tudi primere rezijanskega ustnega izročila.

Strokovnjaka so zanimali predvsem jezikovni, kulturni in družbeni vidiki. Na osnovi poglobljenih študij je objavil več izredno pomembnih znanstvenih besedil, med drugim tudi delo *Materialy dlja južnoslavjanskoj dialektologii i etnografii I* (Sankt Peterburg, 1895), kjer so zgodbe zapisane v številnih različicah rezijanščine in opremljene z nemškim prevodom.

V tem delu nastopajo razni liki, kot so lisica, volk, principi in svetniki.

Velik doprinos k raziskovanju ljudskih pesmi in pripovedi je prispeval tudi profesor Pavle Merku iz Trsta. Strokovnjak, ki se je najbolj zanimal za rezijansko ustno izročilo, je bil slovenski folklorist akademik Milko Matičetov (1919-2014), eden najpomembnejših evropskih strokovnjakov s tega področja. Že v 50. letih minulega stoletja je začel zbirati, snemati in razvrščati na stotine pravljič, pripovedk, legend in zgodb za Slovensko akademijo znanosti in umetnosti v Ljubljani.

V Reziji je prvič začel zbirati pripovedno izročilo leta 1962 in odtlej se je stalno vračal v te kraje. Objavil je številne študije in se udeležil več mednarodnih posvetov, kjer je prikazal rezijansko kulturo mednarodnemu znanstvenemu občinstvu.

Med njegove najpomembnejše publikacije o Reziji uvrščamo zbirko ljudskih pesmi *Rožice iz Rezije*, ki je bila objavljena leta 1972, in knjigo *Zverinice iz Rezije* iz leta 1973, v kateri je zbral 60 pravljič, v katerih nastopajo divje živali. Kasneje je objavil še druga dela, med drugim tudi *Tri botre lisičice*.

Tik pred njegovo smrtjo pa je izšla še zbirka *Fiabe resiane / Rezijanske pravljičice / Pravice po rozajanskin* s priloženim CD-jem, v kateri je predstavljenih šest rezijanskih pravljič, ki jih je posnel Milko Matičetov in eno Roberto Dapit.

Z ustnim izročilom se namreč že vrsto let ukvarja tudi furlanski jezikoslo-

vec Roberto Dapit, ki poučuje na Univerzi v Vidmu, in še vedno opravlja raziskave na terenu, objavlja številne študije in sodeluje pri sestavi znanstvenih publikacij.

Velja omeniti knjigo *Aspetti di cultura resiana nei nomi di luogo 3. Bila / San Giorgio, Njiwa / Gniva anu Ravanca / Prato*, v kateri so objavljena tudi besedila iz domačega ustnega izročila.

Pod njegovim mentorstvom je leta 2007 absolventka Cristina Lorenzi iz Bile zagovarjala prvo diplomsko nalogo o rezijanskem ustnem izročilu na Univerzi v Vidmu.

Raziskovanje in razvrščanje pravljic

Brata Jacob Ludwig Karl (1785 – 1863) in Wilhelm Karl Grimm (1786-1859) sta tako s svojim delom, kot z zbirko pravljic *Kinder-und Hausmärchen* (1812, 1815) naredila velik premik v zgodovini zbiranja in raziskovanja pravljic. Pomembne zbirke pravljic pa so nastale že mnogo pred njima. Svetovno znani 'pravljničarji' so Gianfrancesco Straparola (*Le piacevoli notti, 1550-53*), Giambattista Basile (*Pentamerone, 1637*), Charles Perrault (*Les Contes de ma mere l'Oie, 1697*) in Madame d'Aulnoy (*Contes Nouveaux ou Les Fees a la Mode, 1698*).

Raziskovanje in širjenje pravljic v pisni obliki ter zbiranje ljudskega izročila se je razvilo zlasti v 19. stoletju. Prvi, ki je znanstveno razvrstil pravljice, je bil Finec Antti Amatus Aarne (1867-1925), ki je leta 1910 objavil delo *Verzeichnis der Marchentypen* (Tipologija pravljic).

To prvo delo je razširil ameriški raziskovalec Stith Thompson (1885-1975), avtor publikacije *Motif-Index in The Types of Folktale*.

Kasneje je nemški raziskovalec Hans-Jorg Uther (1944) dodatno obogatil ta sistem in zaradi tega se po teh treh znanstvenikih danes imenuje tudi mednarodni sistem razvrščanja pravljic: Sistem Aarne-Thompson-Uther (ATU).

V Italiji je bila prva znanstvena publikacija, ki razvršča pripovedno izročilo, objavljena leta 1975. Naslov knjige je *Tradizioni orali non cantate – Primo inventario nazionale per tipi, motivi o argomenti*.

Pravljice iz Rezije so vsebinsko razvrščene v knjigi *Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljic*, ki ga je napisala Monika Kropelj Telban (2015).

Raziskovalci ljudskega pripovedništva so združeni v društvu International Society for Folk Narrative Research, ki je bilo ustanovljeno leta 1962 v Belgiji.

Zahvaljujem se za pomoč prof. Robertu Dapitu in dr. Moniki Kropelj Telban.

Muzej tih rozajanskih judi: Plocawa hiša

SANDRO QUAGLIA

Ti pärvi, stari dokumintavi tu, ka so napísani jímána od tih rozajanskih vasi so od 13 šekula. Tu-w timu starejšimu dokumintu (1240) tu ka to jê napísanu te pärvi vijäč, da ‘*Resia*’ se laja pa da tu-w ‘*Census in Resia superiori*’ da muć hiš jê bilu tu-w wsakih vasäh: tu-w Bili 12, tu-w Osojanah 6, ta-na Solbici 3, ta-na Njivi 2 anu ta-na Ravanci 1. Wsaki ‘*maso*’ mël sviga göspudja ‘*massarium*’ tu ka an jê živil ziz njagä famejo. Od isêh pärvih hiš počasu so se naredile väsi anu ta-na Solbici ta stara pärt vase to jê ta pärt, ka šçalë nãšnji din se račë da Ves.

Tu-w Wase, ito ka nãšnji din se račë, da ta-na Wortë, lëta 1746 no nuć, ka jê bila hüda ura, jê se prädarl öblak anu to pajalu wkrej cirkuw anu pa hiše, ka so bile ito blizu. To pajalu wsö nu w potök.

Cirkuw jê bila narëd lëta 1628 anu nji te sveti to jê bil wžë itadej Sveti sin Karlö Boromeo (1538 - 1584) anu isa cirkuw ma bi bila ito blizu pokej ka tu-w numu dokumintu od lëta 1642 to jê napísanu, da cirkuw jê bila ‘*ai piedi della vila*’ to pridë ricet ito, ka pučnuwala väs, teköj to jê pa nãšnji din. Za wbrãnit väs jê bila narëd po itin pa rošta, ka na šçalë se vïdi.

Tu-w tih hišah, ka so bile ostale ito blizu so živil i judi dardu potresa anu dopo ni so je walili zajtö, ka ni so bile scipjane. Od isêh hiš se mörë vidët nãšnji din no višklačano pëć, ka na jê gána blizu križa, ka spomänja, da ninki nur ito jê bila cirkuw.

Po isin se jê zbralu naredit cirkuw na te krej vase bojë sigür, ta-na skali anu itaku se jê počalu narejat hiše pa ta-na Lazu.

Ta-na Solbici tu-w timu 18 šekulu jê bila spet na drüga vilika šköda. Isö jê bil napïsal te nÿivaški jëru Andrea Cos, ka an jê bil jëru ta-na Ravanci od lëta 1745 dardu lëta 1783, tu-w tin librinu, ka jê tu-w carkvë, tu ka so napïساني jüdi, ka so se kšrstili anu itï, ka so bili pudgani. Isö an jê bil napïsal 21 din žužuladörja lëta 1755. Itaku to jê napïsanu: “*di sera al ave Maria*” Solbica “*fu incendiata d’un fulmine, che casco sopra la casa d’Antonio Negro detto Hoisca*”. To stalu no oro, ka ogonj jê bil ponital wso väs. Hiša tu, ka jê bil se jel ogonj, jê bila tej to jê napïsanu tu-w itin dokumintu “*in loco detto dulina*”. Šçalë näjji din itö mëstu to jê tej itadej “*cono della villa da levante*” anu to se kličë da ‘Dolina’.

Rüdi tu-w isimu dokumintu se laja, da “*la villa di n. 87 particolari*”, ka to pridë riçet, da jê bilu 87 hiš anu hiše so bile pukrite ziz slamo anu, da wsa väs jê bila se ponitila “*col peggio che non ebbero tempo di poter esportar/la maggior parte/ la minima cosa de mobili, cosi che la povera gente resto priva non solo d’abitazioni, ma “anco di tutta la vetovaglia*”. To pridë riçet, da jüdi so bili ostali skorë praz nikar. Zadnji din žužuladörja lëta 1755 sulbičanavi so se spravili ito ka ni so mëli nawado se spraviv za vidët, ka dëlat. Iti din ni so dali çris Toniju Renginu anu Meniju Odomu, da to pujde nu w Banitke barat, da ni jin pomagajtë naredit hiše. To jê od itadej ka to jê se pöçalu narejat hiše tu-w Kikijë anu ta-na Lazu.

Tu-w numu staramu dokumintu, ka jê se napïsal 19 dnuw novembarja ita-ga lëta së mörë lehku lajät, da göspudji tu-w Banitkah so pomagali anu so dali sulbičanani no pärwo pärt beçuw za si naredit hiše anu no nöwo cirkuw anu za küpit dan zwun. Se vi, da Banitka so pomagale Solbici dwakrat anu isö pa zawöjo, ka Solbica jê bila blizu kunfina anu jüdi so mëli pa warwat kunfin anu to ni bilu za zapüstit väs.

Itadej göspudji tu-w Banitkah so bili pomagali karjë Solbici, da jüdi morëjtë spet si mët hiše anu cirkuw. Beçe ni so je dali dwakrat prid no pärt anu dopo to drügo. Zawöjo isaga w tarok 25 dnuw gënarja lëta 1757 jüdi ta-na Solbici so se spravili anu ni so dali çris Ğwanu Kowaçu anu Toniju Negro, da to pujde dölu w Vidan po beçe te ka ni so mëli šcë riçavät.

To jê itadej ka jê se nardila pa Plocawa hiša.

Isö se mörë lehku lajät pa ta-na milëzimu od partuna (1756/ABP/1898/BVP/FF).

Tej so nan rikle pa ti stari guspudinavi od ise hiše (rejnik Luugi Ploc) to mörë lehku bet, da iso hišo jë jo naredil rajnik Toni Ploc (1720-?) oča od rejnikaga Duriha Ploca (1768-1845), ka an jë bil plavan ta-na Ravanci od leta 1815 dardu leta 1845 anu to jë sigür, da rejnik Valantîn Ploc (1850-1913) lëta 1989 je zdëlal naredit partun.

Da hiša ma bi bila narëd lëta 1756 se vidi pa ta-na nopah, ka so bile narëd ko jë bil Napoljun.

Isi katašto jë bil narëd od lëta 1807 dardu lëta 1817. Hiša to jë na lipa anu tej se jë nalëzlu napisanu guspudinavi so bili rüdi Plocavi.

Plocavi so bili kramarji anu te zadnji kramar od isëh judi to jë bil Valantîn, ka an bil se užunel z Marijo Madotto (1851-?) z Osojan. Tu-w numu doku-mintu z lëta 1739, ka an je bil napisan od 7 dardu 9 dnuw satembarja anu so napisani sulbičanavi, ka so bili šle proč dëlat, se mörë lajät da Martino (Tink) sïn od Menija Ploca ziz njagä žano Minko, dëd anu baba od rejnikaga plavana Duriha, ite dni to bilu dö z Laškë wžë 14 dnuw anu njagä stric Ğwän sïn od isaga Tinka jë bil šäl ta-w Ištrijo 17 dnuw prid.

Isi Plocavi so kupüwali rëwbo tu-w Kopru tu ka se prodajala rëwba di bráč anu se kupuwalu sul od avrila dardu otobarja za jo prodät. Tu-w tumu 18 šekulu se jë kupüwalu nu prodajalu sul pa karjë dalëč. Ti niški göspudji wžë lëta 1822 so bili wbranili nu malu anu nejzad lëta 1845 ni so wstavili anu pa isi Plocavi nišo mogle prodajat već sole.

Rüdi tu-w Kopru jë se vištudjäl za bet jëru pa rejnik plavan Durih Ploc: od lëta 1781 dardu lëta 1783 an jë bil tu-w "*colegio dei nobili*".

Wsë isö to nan kažë, da kaku so dëlalü anu da kaku so bili pa bogati Plocavi anu pa hiša ta-na Solbici jë mëla već štancij pa za si gät rëwbo.

Tej to jë pa näšnji din, ta-za hišo anu na dan kraj jë bila pot na te drügi jë bila cirkuw anu ta-prid jë bil dwör anu mir. Isa hiša jë bila narëd tej so bile pa drüge hiše ta-na Solbici anu tu-w Reziji anu pa ci kej jë se prigälu nejveć po potresu se mörë ricet, da na kažë šçalë näšnji din, da muć na jë stara.

Miravi so ti stari, ni so narëd ziz paćami anu ni so širuke dardu pul metrina.

Hiša jê narêd na skali. Tu-w kotah so antile.

Ta-prad hišo jê dwör anu jê pa dan visöki mir, ka darži dwör. Ta-prad hišo jê bila narêd padrada, so bili duri ziz antili anu se wlažalu nu w hišo, nu w hliw anu nu w drüge štancije. Pa štigla za tet won na lîndo so bile narêd ziz paćami anu z linde se jê šlo nu w ćanibe.

Po nawadi ta-pod štiglami jê bil pa dan wultec za skranit krampir. Tu-wne na hlivê jê bilu mëstu za senu anu za tet won na hliw so bile te lêsane lëj-tra. Z hliwa se jê vilažalu won na to zurinjo lîndo. Ta-na lîndi se jê diwalu šušit bubuvico anu panule. Ukina so mële žiliza tej se mörê šćê je vidët nãšnji din. Duri anu ukina so bili lêsani. Krew jê bil narêd ziz hlodi, soćanki, dãskami anu jê bil pukrit na kopi.

Dopo jê bila narêd tu-w dworê na loğa za dârwa anu ni so bili namulinali već rići, ka se vidijo pa nãšnji din. Na te krej ta-na Lãz se vîdi šćalê, da kaku jê namulinana Madonica sadoć ziz Bõgićon, dan ćaliž, na partíkula, öku öce nebeskaga, ka an brani jüdi (božja smilnost), dvi särci (ka tu-w Reziji to je pa znananjê kramarjuw) ziz sablo anu Jëžuš na križu. Isö anu nejveć ćaliž anu partíkula to mörê bet da ni so bili namulinani za spomanot rejnikaga plavana Duruha zajtö ka isa to jê bila hiša njagã judi. Na te drügi krej blizu partuna jê namulinan dan prašćic sadoć.

Ne stuw lit na nazêd, pa kej već, miravi so bili štibilini ziz ćalćino anu omazani. Ta-na krajih to bilu anu to šćalê itaku zmoronanu, da to parja da so antila. Rüdi itadej jê bil narêd pa partun. Partun jê bil narêd ziz paćami, pukrit ziz kopi.

Tu-w isěj hiši 23 dni žužuladorja lëta 1911 rejnik Valantîn Ploc jê bil puklîcal birmawca z Vîdna, Anastasija Antonia Rossija, pet dan kafe. An jê bil paršäl rićet judin, da jê bil za prît gorê na Solbico te pärvi jëru, pran Ğwãn z Lusevere/Barda.

Pa isa hiša tej drüge po dulîni jê bila zdiljana zajtö ka tu-w Reziji ni te nawade, ka jê tu-w Niškê, da hiša anu zëmja majo ostät cële, da ni ni smijo bet zdiljane. Isö to jê pa prigalu kej hišo. Ne stuw lit na nazêd rejnik Valantîn jê zdilil hišo: no pärt an jê dal sînu Durihu (1887-?) to drügo timu drügamu sînu Ğwanu (1880-?).

Ko hiša je se zdilila, so se prižale pa štigla za tet won na lindo. Te stare štigla so se walile anu so bile narëd te növe teköj je vïdimö näšnji din, sri hiše. Itadej od plančina wun na lindu so bile lësane štigla. Pa loğa je se prižala: ni so wzdignuli mire, ka so mančali anu so bile narëd dvi štanciji. Tu-wnë zore je bila ćaniba, löpu namulinana.

Ta-zdole dan temp je bila ćanibica za mliku, ka ta-pod carkwo od lëta 1901 dardu lëta 1925 je bila latarija. Da isa ćanibica je bila za multe nan kažajo križavi, ka so višklačani tu-w miru blizu dur. Wsaki križ to so bili 10 kopuw anu wsaki kop to bilu pul litrina mlika.

Durih Ploc je mël to pärt hiše, ka je küpil muzeo anu ito an je stal anu živil ziz njagä žano Marijo Öjskino (1891-1939) ziz sini Durihon (1915-1959), Luuğon (1919-1940) anu Varišton (1921-1989).

Tu-w ti drügi weri, itö ka je bila ćanibica je dëlal dan tišlar, ka an se klical da Gëlindo. Ziz njagä sastro Marijo an je živil tu-w ti drügi hiši, tu-w itëj ka je stal rejnik Ğwän, ka to je bil njagä kunjad. Isi tišlar je narejal vitrine, tawle, kove anu šçalë näšnji din so fameje ta-na Solbici, ka majo rëči narëd od isaga tišlarja.

To mörë lehku bet, da pa duri anu dvi ukne, ka so näšnji din izdë w muzeo je je naredil un. Po weri isi muž je šäl nu w Ameriko anu an ni paršäl već nazëd.

Od lëta 1945 dardu lëta 1951 tu-w isëj hiši je živil Varištö ziz njagä žano Olgo Di Lenardo z Ravance anu njagä utrucü. Izdë so se našinali: Bruno, Giancarlo, Mario anu Rino. To je od itadej, ka to je napïsanu ziz lapižon ta-za duri te za tet nu w ćanibico, da Di Lenardo Olga.

Po weri karjë njuh so zapüstili Rezijo anu pa isa fameja ni ostala izdë, pa une so šle anu ni so dali na fet hišo judin, ka so mëli trëbë: nejprid Lini Ćokini anu dopo Arneštu Šipokinu.

Od leta 1967 dardu lëta 1974 je bila izdë pa butëga. Guspuden to je bil rejnik Bepö Mëžner ziz njagä žano Miro anu hćarjo Vero. Itadej so se oğale duri itö ka je bilu oknö na te krej ta-h carkvë, itaku jüdi so mogle wlëst nu w butëgo ćenće tet nu w dwör. Itadej so bile narëd pa te cimintave štigla za tet won na lindo na mëstu tih lësanih. Une so stali tu ka so bile ćanibe.

So se oğale pa duri z butege ta-w to drügo štacijo, tu ka ni so diwali rōwbo. Po potresu so bile narēd dila te ka jē bilu trēbē naredit za rinforčāt hišo. Isō to jē priğalu hišo ta-znutra anu pa ta-zwuna. Na mēstu te lēsane līnde jē bila narēd ta cimintawa anu ta-znutra so bile narēd štigla cimintave. Pa powalavi so se ġali wkrej anu so bili narēd nōvi cufitavi. So bili wzdignani pa duri anu ukina te od ćanib. Ito ka so ćanibe so se oğale duri za morēt tet z dne štancije ta-w to drügo anu so se oğale duine ukina na ta-zad.

Itadej so se walile obadvi lēsani lindi anu so se rižğali duri, ukina, lējtra za tet wun na hliw. Krew jē se priğal. Wse ise rēči to so bile te ka so kazale, da kaku so bile te stare hiše izdē w Reziji.

Hiša jē bila zapušćana karjē nih lit anu lēta 2013 jē jo kúpila asoćacjun Muzeo od tih rozajanskih judi. Jē se naredil progēt za jo porownāt anu naredit mēstu muzeo.

Kaku jē bila posjortana hiša

Lēta 2016 to so dwa stu anu trikrat dwisti lit, ka jē isa hiša. Dila za jo porownāt so bili narēd lēta 2015 anu lēta 2016.

Progēt jē naredil pirīd Fabio Zanella z Mužaca, mu pomagat inğinjir Fabrizio Cacitti z Tomjaća. Dita, ka naredila te vinće dila to jē ta od Alessia Buttola Bertulavaa. Z njīn sta dēlala pa Livio Pielich Šipokin anu njagā sīn Maurizio z Solbice.

Lēta 2015 se jē pōćalu dēlat 21 din ġanarja te din, ka se spomenja sveto Njēžo, ka na jē namulinana pa tu-w ti bližnji carkvē. To jē se pčćalu ito ka jē hišica. Na jē bila karjē scipjana anu jē bilu trēbē jo wezat anu jo posjortāt. Jē se posjortāl pa mir, ka dārži dwōr.

Tu-w hišici so bili narēd već dil, jē se priğal krew anu cufet. Za isō so bili doparani ni stari hlodiji anu stare dāske, ka jē šinkal Giancarlo Quaglia Ģuket. Powale so je naredili dēlawci od dite Rossitti z Tomjaća.

Ōbadvi duri anu ōbadwa okna so bili posjortani anu spet ġani ito, ka ni so bili. Jē se oğalu pa nō nōvē oknō tu-w hišici na te krej won na pot. Dita Tosoratti Michele z Gonarsa jē omazala mire od hišice anu te od te vilike hiše.

Tu-w hišici jê bila narêd na kühinja po starin anu tu-wnê zore na ćaniba tekôj na jê bila pa prid.

Za letriko jê dëlal Toni Pielich Marinćić z Solbice.

Jispa

Tu-w hišici miravi so bili omazani ziz rulon tej so mêli naši jüdi lita nazêd. Jê dan špohert ziz dëdon narêd ziz maduni. Isö jê naredil Tiziano Sivilotti z Sin Danëla. Te din na svetaga sint'Jürina 2015 somo snitili te pârvi vijáč ogonj.

Tu-w hišici so te rêči, ka so bile tu-w hišah izdê w Reziji ne stu lit na nazêd. Blizu špoherta jê dan lipi klup z Bile, ta-na klupu jê zgławjê. Sadoć se mörê lehku pušlüşat, da kaku to jê bilu ninki nur izdê w Reziji.

Ta-pod oknon jê na stara pulica z Rawni. Ta-na pulici so stari platavi, šale, muğulavi, žlice anu pirunavi. Pulica ma šejst krekuw tu ka so ubišani pet malih, ramavih kutlicuw za skühat kafe wse z Solbice anu dan mali kotol za sirit z Buškaga, z Idrskaga blizu Kobarida. Ta-pod pulico jê na mala tawlica/mıza z Osojan anu ta-pod tin drügin oknon jê dan bankić za žitu anu muko. Tu-w hišici jê pa na lipa vitrina: tu-w vitrinici, ka na jê z Bile, so šalice anu muğulavi; tu-w kamarlinu, z Solbice, jê mëstu za špezo. Ta-na vitrinici jê na stara, lësana radio anu sê mörê lehku pušlüşat karjê nih lipih, domácih riči.

Ćaniba

Ćaniba jê spet narêd tekôj na jê bila prid. Te stare rêči, ka se vidiyo so stare već ka stu lit. Ćaniba jê bila štibilina, obiljana anu namulinana ziz rožici ökul miruw tekôj na jê bila prid.

Prid ka posjortät ćanibo so bile ine take rožice namulinane pa ta-pod cufiton. Na mëstu isêh rožic jê bila namulinana na Madonica ziz Bogiçon tekôj na jê bila tu-w ćanibi ta-par Jelani Karnëlavëj tu-w Kikijê. Tu-w ćanibi jê pa dan bokal, z Ravance, sklêda anu broka za se wmot, z Solbice. Jê pa dan lipi, stari bänk namulinan z Ravance. Namulinanu jê pa A L. Ta-nutrê so plahüte anu drüge rêči, ka po nawadi so bili tu-w bankah. Isö to jê z

Njive. Jě na lipa, stara kowa z Ravance namulinana ziz rožici. Jě štramáč ziz pěrjon, pukřit ziz tēmi laknavi plahuti anu ziz no wulnino koco, wsě z Solbice. Se mōrě lajät A L (Anna Lettig – Ojawcawa). Ta-na ukno jě na stara makinja za šiwat z Učje. Ta-prad kowo jě na pulica z Solbice za oběsit wanta.

Obišěn tu-w miru jě dan kwadrin z Svete Göre blizu Gurice anu dan kwadrin ziz Bogon na križu. Isi kwadrin jě bil tu-w Hostě. So pa dwa žinjawca z Solbice za to žinano wōdo. Ta-na stuličo z Korita jě dan librinčic ziz racjuni, ne stare očaline, na karuna za rožarjo anu stari litratavi od naših judi. Ta-nad sklědi jě dan špiglin anu z isaga špiglina se mōrě lehku pušlūšat racjuni anu wužice po nās.

Večjezična šola v Kanalski dolini

WALTER TOMADA*

Poglobitev poznavanja lastnega teritorija preko raziskovanja ne le vsebin a tudi različnih jezikov, ki so zanj značilna, predstavlja z didaktičnega vidika edinstveno priložnost. Mejna območja, posebno tista, kjer so skozi stoletja dojemali sobivanje več narodov, tradicij in različnih kulturnih svetov včasih tudi konfliktualno, so v tem smislu odlična telovadnica za novo evropsko pedagogiko, ki temelji na zgodovinsko ukoreninjeni večjezičnosti in na novi zavesti o pomenu sožitja.

Na tej podlagi lahko trdimo, da je vzgojno-izobraževalna izkušnja, ki jo načrtujejo v Kanalski dolini-Železni dolini, izjemnega pomena. V bistvu gre za območje, na katerem tisočletna prisotnost treh civilizacij (neolatinska, germanska in slovanska), ki tvorijo bistvo evropske identitete, omogoča ustvarjanje idealnega laboratorija za eksperimentiranje šolskega kurikula v več jezikih: v italijanščini, slovenščini, nemščini in furlanščini. Ob upoštevanju, seveda, doprinosu drugih evropskih jezikov, v prvi vrsti angleščine.

Oblikovanje takega pedagoškega modela ponuja mnogotere priložnosti: odpira glavo do novih oblik učenja, odpira srce do poznavanja različnega, daje več možnosti zaposlitve, izobrazbe in socializacije na obeh straneh meje in to na območju, kjer je vse več vzajemnega pretoka ljudi. Končno tako zasnovana večjezična šola daje večjo privlačnost teritoriju, ki bi bil z geografskega zornega kota obroben, z demografskega pa "v padcu".

Oblikovanje prožnega sistema pouka, ki se prilagaja različnim skupnostim, ki živijo v dolini, predstavlja torej veliko odgovornost in zelo zanimiv izziv. Seveda ne začenjamo z nule, obratno. Izkušnje večjezičnega pouka, ki jih je v 15 dolinskih šolah izpeljal krajevni Večstopenjski zavod v zadnjih dvajsetih letih, so bile številne in velike kakovosti. A vselej je šlo za posamezne pobude in projekte, ki so jih vsakič finansirali iz različnih virov, z evropskimi, vsedržavnimi ali deželnimi sredstvi. Ne glede na to pa so pustili za seboj odlične učinke. Le-ti so bili tako pozitivni, da je res škoda, da jih niso doslej vključili v institucionalni okvir. Sedaj je napočil čas, da pride do tega.

Občinski upravi Trbiža in Naborjeta-Ovčje vasi, v prvi vrsti odbornika Barbara Lagger in Alberto Busettini, sta sprožila postopek za uradno priznanje in kaže, da je dobro stekel. Podobno kot drugi kolegi, ki so priznani strokovnjaki za druge jezike, sem bil tudi sam pozvan k sodelovanju v Tehnični komisiji, ki ima nalogo oblikovati večjezični učni šolski načrt. To pa zato, ker sem predsednik Tehničnega odbora "Docuscuele", to je Dokumentacijsko središče, ki ga je ustanovila Agencija za furlanski jezik – ARLEF v pomoč učiteljem in profesorjem, ki učijo furlanščino v šoli. Lahko torej damo zelo konkreten prispevek. Eno od vprašanj, ki smo ga sistematično obravnavali v teku tega leta, odkar tehnična komisija deluje, je bilo namreč prav prilagoditev pouka furlanščine posameznim šolskim kurikulumom. Zato smo si postavili vprašanje, kako lahko jezik vnese v pouk dodano vrednost v primerjavi s tradicionalno enojezično italijansko šolo.

V tem primeru je vprašanje "drugega" še bolj prisotno. In med različnimi jeziki z močno identiteto, z že stoletja utrjeno slovnico in književnostjo, bi lahko furlanščina prevzela vlogo stičišča in izpostavljala nekatere zgodovinske, geografske in antropološke posebnosti teritorija. V didaktičnem sistemu, za katerega so značilni večglasnost in več razsežnosti, vsak jezik lahko postane okno v svet. In vi bi rajši živeli v hiši z enim samim oknom ali z več oken? V resnici je vse bolj očitno, da bi lahko enojezičnost opredelili kot nepismenost 21. stoletja. V sveži študiji Penn State University so na

primer dokazali, da so vseskozi v možganih jeziki, ki se jih naučimo, v jezikovnem tekmovanju med seboj, kar spreminja možganske stike in s tem izboljšuje kognitivne sposobnosti, razvija tekočnost govora ter omogoča usvajanje novih sposobnosti.

To je bodočnost, ki bi jo morali zagotoviti v izobraževanju naših otrok in to ne le v Kanalski dolini-Železni dolini. Če bo ta izkušnja dobro uspela in se bo zanjo odločilo veliko otrok, je upati, da bo postala pilotni projekt, ki bi ga kazalo razširiti na vse šole dežele. Dežela s posebnim statutom si zasluži tudi posebno šolo. In to v vseh smislih.

* Walter Tomada (Dokumentacijsko središče za pouk furlanščine) je član Teknične komisije za oblikovanje večjezičnega učnega šolskega načrta za Kanalsko dolino, v kateri sta še Alexandra Krause (Univerza na Dunaju) in Mihaela Knez (Univerza v Ljubljani).

Tipana in skrb za slovenski jezik

IOLE NAMOR

Kulturno društvo Naše vasi so v Tipani ustanovili leta 1977. Štiridesetletnica društva je bila priložnost za pogovor z Eliom Berro, dolgoletnim upraviteljem in večkratnim županom karnajske občine ter pobudnikom in animatorjem društva. V njegovi pripovedi sta se upravno in kulturno delo vseskozi prepletali in križali, kar je bilo seveda pričakovati, saj sta marsikatero kulturno pobudo skupaj izpeljali Občina in domače društvo, on pa je bil odločilen protagonist v obeh.

Zamisel o ustanovitvi društva Naše vasi se je porodila na spodbudo Pavla Petričiča, nam je povedal Berra in dodal, da je bil Petričič zanj referenčna točka in glavni politični sogovornik glede slovenske problematike, a ne samo. "V Tipani smo bili sami in osamljeni. Center za kulturne raziskave so v Bardu ustanovili že deset let prej, a njihovo delovanje ni segalo do našega območja. Če bi njih čakali, ne bi še danes vedeli, da obstaja slovenska manjšina in da smo Slovenci", je povedal Berra s tisto ironično in hkrati polemično noto, ki je zanj značilna. Sicer je takoj priznal, da je bilo ozračje v Terski in Karnajski dolini šele v sedemdesetih letih, tudi po potresu, nenaklonjeno in večina je bila nasprotna vsemu, kar je dišalo po levici, partizanstvu in slovenstvu. Leta fašizma in vojne so pustila preveč odprtih ran, krajevna in državna politika pa je skrbela, da se ne bi zacelile.

"Manjkali so nam zgled, vodstvo, podpora. Drugod po Benečiji so imeli pomembno vlogo zavedni duhovniki, pri nas pa ne. V naši občini so se rodili Anton Cuffolo, Arturo Blasutto, Jožef Cramaro, še Angelo Cracina je po

materi imel korenine tu, v Brezjah. Kasneje se je tu rodil Luciano Slobbe... A vsi so šli opravljati svojo službo drugam". Domačin iz Tipane je bil tudi Vojmir Tedoldi, bivši partizan, ustanovitelj in dolgoletni urednik Matajurja, ki je bil v šestdesetih letih tudi tipanski občinski svetovalec. Zavzemal se je za priznanje in rabo slovenskega jezika tudi na občinskih sejah, kar se je kot po drugih beneških občinah redno dogajalo. Tedoldi je zahteval, da se ta pravica tudi uradno prizna. A so mu takrat brutalno zaprli usta in zadeva je v povsem negativni luči prišla tudi na krajevni časopis. Dejstvo je, da so ga precej izolirali. Imel je pečat partizana in Slovenca, kar je takratna propaganda oz. vodilna politika prikazovala, kot greh in izdajstvo. "V domačem kraju, žal, ni nihče od teh osebnosti deloval in vplival na našo jezikovno in kulturno zavest" je pripomnil Berra.

Berra je hvaležen mami, ki je bila doma iz Plestišč in je vedno govorila z njim slovensko. In to tudi ko sta hodila po Vidnu in njemu je bilo nerodno. A od nje je dobil prvi slovenski imprinting.

"V obdobju obnove po potresu smo torej s svojimi skromnimi močmi ustanovili Kulturno društvo Naše vasi. Zbrala se je lepa skupina ljudi in po svojih močeh smo se trudili ohranjati našo slovensko kulturno tradicijo in s tem tudi naše dostojanstvo. Leta 1985 smo ustanovili tudi pevski zbor Naše vasi. Prvi naš dirigent je bil Anton Birtig, ki je bil zelo strog in zahteven, a delal je z nami navdušeno in nam je pustil prav lepe spomine."

Društvo je dejansko prebilo led in se prvič v Tipani lotilo do takrat tabu teme slovenske kulture in identitete. Organiziralo je kulturna in študijska srečanja, objavljalo je občasno svoj časopis, prirejalo tečaje slovenščine, pritiskalo, da bi v domače šole vključili tečaje domačega narečja, spoznavanje toponomastike in ljudskega izročila. Seveda so skrbeli tudi za družabnost. V ta okvir sodijo tudi izleti v Slovenijo ali na Koroško v Avstrijo. Društvo se je uokvirjalo v SKGZ videnske pokrajine in v Zvezo slovenskih kulturnih društev.

Dragoceno je bilo seveda tudi delovanje pevskega zbora, ki je poživil nekdanjo sicer zelo močno tradicijo ljudskega petja v Karnajski dolini. Iskali

so stare pesmi, ki so bile že šle v pozabo, pomagali so si tudi z raziskavami Pavleta Merkuja, ki je veliko snemal v tistih krajih in je zbrane pesmi tudi objavil v knjigi "Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji".

V društvu so vedno in zelo odločno postavljali v ospredje vprašanje ekonomskega razvoja, potrebo po delovnih mestih, saj so vedeli, da je to pogoj za ohranitev življenja v Tipani, ki je počasi usihalo. Veselili so se, ko je v začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja odprla svoj obrat v Viškorski Mipot in zaposlila osem domačinov. A glede na potrebe je to bilo premalo, zato so bili – in Berra v prvi vrsti – precej kritični do krajevnih uprav, italijanskih oblasti, a tudi do organizacij slovenske manjšine, pa čeprav so Tipani prve ponudile roko.

Za uveljavljanje domače slovenske besede je Berra skrbel tudi kot občinski upravitelj. Vsi se spominjamo, kako je leta 1999, takoj po sprejetju zaščitnega zakona za jezikovne manjšine v Italiji, izobesil v svoj urad na občini opozorilo občanom, naj "z zupanom govorijo slovensko, če pa ne znajo, naj se domačega dialekta naučijo". Na pročelje občinske hiše je ob italijanskemu dodal tudi napis "Tipajski komun". Vseskozi je skrbel za uveljavljanje slovenščine v javnosti in brez dvoma je njegova zasluga, če imajo v Tipani več uradnih slovenskih napisov kot v katerikoli drugi občini na Videnskem, vse pa so postavili na pobudo krajevne občinske uprave.

Berra je veliko delal v tujini, najdlje (več kot deset let) v raznih krajih bivše Sovjetske zveze. Ko pa je bil doma se je vsakič vključil v družbeno in kulturno življenje ter je bil izvoljen na občini. Prvič se je to sicer zgodilo, ko je bil komaj 21 let star in je bil v opoziciji.

Leta 1980 je napredna občinska lista zmagala tudi v Tipani in on je bil podžupan. V upravi je bilo precej burno, kot sicer tudi v kasnejšem obdobju vse do zadnje upravne dobe. Takratni župan Lino Michelizza je po manj kot dveh letih odstopil, na njegovo mesto so izvolili Giuseppeja Ballocha, ki pa je spadal k republikanski stranki in je bil zelo hladen, da ne rečemo

nasproten, ne le ohranjanju slovenske domače besede, a tudi do tradicije odpornišтва. In to kljub temu, da je precejšnje število mladih iz Tipane šlo v partizane, med njimi tudi njegov oče, česar ni niti sam Balloch vedel.

Leta 1982 je vsekakor Občina v sodelovanju z ANPI postavila marmornato ploščo na pročelje županstva z dvojezičnim napisom. Posvečena je bila "Padlim v osvobodilni vojni in po nacističnih taboriščih ter tukajšnjemu ljudstvu za velik delež v odporništvu". Dve leti prej so le na pobudo Berre in ob prisotnosti videnskega nadškofa Battistija postavili na pročelje cerkve v Plestiščah ploščo v spomin na sedem domačih župnikov, med katerimi sta tudi Cuffolo in Cramaro. Plošča je napisana v italijanščini in slovenščini. Napis pa je sledeči: "Bili so duhovniki in zgledni državljani, ki so v temnih časih – kadar sta bili beseda in pisava sumljiva – s kristjansko ljubeznijo in pravim pogumom branili vrednote, tradicije in jezik svojih ljudi". Velja povedati, da so ob tisti priložnosti obnovili starodavno slovensko Križevo pot in tako se je slovenska beseda spet vrnila v plestiško cerkev. Pobudo za to je dal domačin Pio Cencig-Hodin, predsednik slovenskih izseljencev v Luganu, ki je tudi zbral denar za uresničitev tega projekta.

Berra je bil izvoljen za župana leta 1999 in vodil občino za tri mandatne dobe. V tem času je nadaljeval s svojimi prizadevanji za uveljavljanje slovenske kulture in jezika ter se potrudil, da bi vrnilo dostojanstvo in čast domačim partizanom. Več kot pet let so v učenci krajevne šole imeli pouk slovenskega dialekta in jezika, do česar je prišlo na podlagi sodelovanja med Občino in špetrsko dvojezično šolo, poučevala pa je domačinka, učiteljica Miriam Simiz. Z željo, da bi ovrednotili krajevno zgodovino in kulturo ter razširili med občani poznavanje svojih korenin, kar je predpogoj za zavest in razvoj identitete skupnosti, je leta 2003 Občina izdala dvojezično knjigo "Tipana – Ljudje, zgodovina, kultura", ki jo je izdalo združenje Blankin. Priredili so tudi več javnih kulturnih in političnih srečanj na temo slovenske manjšine.

Oktober leta 2005 je bila v Prosnidu velika svečanost, ki se je je udeležil tudi predsednik Zveze borcev iz Slovenije Janez Stanovnik. Na pobudo Občine

in pokrajinskega vodstva ANPI so postavili spominsko ploščo na rojstno hišo Agostina Černetiča. Bil je duhovnik in antifašist, kritičen do zadržanja takratne videnske cerkvene oblasti in oktobra 1943 je šel v partizane, v Beneški Bataljon. Bil je verski referent IX. Korpusa. Po vojni se je preselil v Slovenijo, kjer je postal najprej profesor na gimnaziji, nato pa na Ekonomski fakulteti v Ljubljani. V rojstnem kraju pa so ga (morali) pozabili(ti) in o njem ni nihče govoril.

9. Leta 2002 je Berra dal ponovno postaviti na pročelje cerkve v Prosnidu marmornato ploščo v spomin na padle v prvi svetovni vojni. "Odkril sem jo v nekem hlevu, bila je še v dobrem stanju in kvalitetno izdelana. Verjetno so jo odstranili za časa fašizma zato, ker so bila nekatera imena domačinov, padlih v prvi svetovni vojni, napisana po slovensko, s strešicami". Med svojim županovanjem je Elio Berra poskrbel tudi, da so po vsej občini postavili dvojezične napise z imeni krajev v slovenščini in tudi več turističnih dvojezičnih napisov.

Kulturno društvo Naše vasi je dolgo let vodil Berra, nato so bili predsedniki Sandro Pascolo, ki je bil še posebej dejaven v povezovanju med Tipano in Breginjskim kotom in predvsem med breginjsko in tipansko šolo ter Gino Cormons, ki je med drugim ponovno organiziral tečaj slovenščine. V zadnjem obdobju vodi društvo Marko Ternovec.

Med zadnjimi pomembnimi pobudami društva in v prvi vrsti Elia Berre je izdaja, v sodelovanju s kulturnim društvom Ivan Trinko, dveh CD-ejev z naslovom "Plešišča, ke smo poznali", ki sta izšli leta 2013 in predstavljata še en kamenček v prizadevanjih za ohranjanje domačega kulturnega izročila. Prvi je posvečen slovenski ljudski pesmi, v drugem pa so zbrane pripovedi, pričevanja in slovenske molitve.

"Mislim, da sem prispeval k vrnitvi dostojanstva našemu slovenskemu jeziku in partizanstvu oz. deležu naših ljudi v osvobodilni vojni" je zaključil Berra. In to mu gre gotovo priznati.

Simonitti in njegov prispevek k razvoju Benečije

RENZO RUCLI

Moja naloga je opisati prizadevanja Simonittija za našo beneško slovensko skupnost. Zdi se mi zanimivo slediti skozi čas njegovim prizadevanjem, ki so prinesla tako pomemben in odločilen intelektualni prispevek na področju slovenske kulture, kar se odraža v razvoju Benečije tudi v zadnjem obdobju.

V težkih, temnih in burnih povojnih letih se je Simonitti, ki je bil profesor na pedagoški srednji šoli v Špetru, srečeval s skupino prijateljev pri sebi doma v Barnasu; tam so debatirali o socialnih in ekonomskih scenarijih povojnega obdobja. Politično je bila skupina heterogena, a lahko jo opredelimo kot laično-liberalno usmerjeno. Od 1951. do 1953. leta je občasno izhajal časopis Paesi Tuoi (Tvoje vasi), ki je objavljala članke o družbenem in političnem položaju, a tudi o ekonomskem razvoju Benečije. Slovenski jezik, ki je bil za Simonittija materni jezik, so v tistem krogu dojemali kot arhaično zapuščino zgodovine, primerno le za izražanje čustev in za folkloro. Leta 1950 je skupina Benečanov, ki so sodelovali v osvobodilni vojni in jih lahko opredelimo kot komuniste, ustanovila časopis Matajur. Bil je pisan v slovenskem jeziku in je imel kot glavni cilj priznanje slovenske jezikovne manjšine Benečije, kar je seveda imelo svoje temelje v ustavi Republike Italije. Časopis sta bila glede politične usmeritve očitno na dveh nasprotnih bregovih in v sporu med seboj.

V začetku šestdesetih let je Simonitti obiskal Slovenijo. Pri Postojni je vzbudila njegovo zanimanje analogija med Predjamskim gradom (grad ob

vhodu v jamo) in Landarsko jamo. A presenetila ga je Ljubljana. Mesto je bilo takrat v polnem urbanističnem razvoju, stavbe so bile zgrajene po pravih moderne arhitekture in ni bilo prav nič provincialno.

V Ljubljani je srečal Edvarda Ravnikarja, enega izmed največjih tedanjih modernih arhitektov Slovenije, ki je v mladih letih bil na praksi pri arhitektu Le Corbusier v Parizu. Prav v tistem času je Ravnikar razvijal projekt Trga Revolucije (sedanji Trg Republike). Ta je bil glavni projekt moderne Ljubljane, s stavbami namenjenimi trgovskimi, kulturnim in terciarnim dejavnostim, ki oblikujejo prostor na trgu in še danes karakterizirajo Ljubljano... Simonitti se je zavedel, da če je njegovo slovensko narečje zadostovalo za navaden preprost pogovor, težje ali skoraj nemogoče je bilo govoriti v narečju in izražati kompleksne pojme, take, ki se navezujejo na arhitekturo. Domnevam, da se je v tistem kontekstu spoznal, da materni jezik, četudi ima skupne jezikovne temelje s knjižnim jezikom, ne zadostuje za kulturno učinkovit govor. Takrat se je posvetil študiju slovenske zgodovine in knjižnemu jeziku, ki ga je kasneje kar dobro obvladal.

V sedemdesetih letih je bilo v Benečji bogato kulturno vrenje: v več krajih so ustanovili kulturna društva in zборе, cilj katerih je bilo varstvo slovenske identitete.

Leta 1972 so v Špetru ustanovili Študjiški center Nediža. Med ustanovitelji so bili Simonitti, Paolo Petricig, neutrudljiv dejaven intelektualec, in Bruna Dorbolò, občutljiva duša skupine.

Pri Študjiškemu centru Nediža so se odločili, da bodo raziskovali in poglobili znanje krajevne zgodovine ter vsako leto organizirali v sodelovanju s slovenskimi in italijanskimi strokovnjaki Kulturne dneve.

Ponatisnili so zgodovinske knjige, med katerimi ima pomembno mesto *Slavia Italiana*, ki jo je leta 1884 napisal odvetnik Carlo Podrecca, izvor katerega je bil v Špetru. Istočasno je skupina duhovnikov raziskovala arhive in prišlo je do pomembnega odkritja, listine Starogorski rokopis, ki vsebuje slovensko molitev zapisano med 1492. in 1498. letom.

To kulturno delovanje je imelo več igralcev, a namenjeno je bilo izobraženim ljudem. Italijanski nacionalisti pa so mu ostro nasprotovali.

Pri Študijskem centru Nediža so se zavedali, da so mlade generacije zgubljele stik z domačo kmečko kulturo in s slovenskim narečjem, zato so organizirali poletne taborne Mlada brieza in natečaj Moja vas, na katerem so otroci sodelovali z risbami in besedili v narečju, ki so jih potem izdajali v brošurah.

Simonitti je bil podbudnik ustanovitve znanega pevskega zbora Pod Lipo, ki je bil zanimiv in vabljev za mnoge mlade.

V istem obdobju se je Simonitti zanimal za urbanistnično in pokrajinsko projektiranje. Sodeloval je na natečajih in predstavil projekt mednarodnega parka, ki je segal od Furlanske Lagune do Koroških jezer, ter manjši načrt za Park Julijskih Alp od Čedadada do Škofje Loke, ki naj bi se razvijal po zgodovinskih poteh in vzpodbujal turizem.

Njegov namen je bil vselej dati osrednjo vlogo Benečiji, ki naj bi to območje povezovala na ekonomski, kulturni in jezikovni ravni, cilj pa je bil tudi preseči pojem meje.

Po potresu leta 1976 je Simonitti deloval v odboru, ki je koordiniral pomoč Slovenije Benečiji, predvsem pa je postal vezni člen med slovensko in furlansko stroko. Slovenski strokovnjaki so v času potresa v Skopju eksperimentirali nove metode za preračunavanje in novo tehniko za utrditev zidanih stavb. Njihov strokovni pristop je bil sprejet v deželni zakonodaji o popotresni obnovi in s to metodo so v Furlaniji obnovili stavbno premoženje, ki jo ni potres uničil.

Za osemdeseta leta sta bili značilni potreba predstaviti navzven, tako v italijanskem kot v slovenskem okolju, stvarnost Benečije ter sprožiti vprašanje šolskega izobraževanja v slovenščini.

Leta 1986 se je Benečija predstavila v Ljubliani. Pri tem projektu so sodelovale vse slovenske organizacije z bogatim kulturnim programom, osrednja prireditelj pa je bila razstava "Slovenci tam za goro", ki so jo postavili v predverju Cankarjevega doma. Na njej so prikazali vso materialno in jezikovno oz. kulturno bogastvo naše zemlje. Simonitti, ki je bil med koordinatorji razstave, je predstavil svojo hišo v Špetru z naslovom "Pri reki sva sedela."

Razstavo so nato predstavili v Trstu. Predvidena je bila ponovitev tudi v Vidmu. Simonitti je hotel in želel, da se razstava razširi in obogati z maketami, risbami in velikimi fotografijami itd., razstavni prostor pa bi moral biti ugleden. Nastale so težave in načrt se ni uresničil.

Osrednje vprašanje je postalo šolsko izobraževanje v slovenskem jeziku v Benečiji. Zaton kmečke kulture in socialne spremembe so vedno bolj vplivale na propad slovenskega narečja. Le-ta pa je bil nezadostno sredstvo za pletenje vezi in odnosov v širšem okviru in na višji ravni.

V razpravah o slovenskem izobraževanju je prišlo do razhajanja med Simonittjem in Petričičem. Simonitti je vztrajal, da mora italijanska država priznati novo šolo, Petricig, ki je dobro poznal takratne politične razmere, pa se je zavzel za to, da se šola takoj odpre po možnostih, ki so dane.

Prevladal je pristop Petričiča in drugih, ki so se opredelili za dvojezično šolo in jo ustanovili s sodelovanjem Pedagoške univerzitetne stroke iz Vidma.

Dvojezična šola se je rodila leta 1984 in je imela težko in zapleteno pot.

Najprej je bila privatna, potem priznana in šele leta 2001, ko je bil sprejet zaščitni zakon za slovensko manjšino, je postala javna državna šola.

Na otvoritvi prenovljene šolske stavbe, letos pomladi, je bil poleg furlanskih deželnih poslancev prisoten tudi predsednik Republike Slovenije.

Šola je bila poimenovana po Pavlu Petričiču.

V mojih zadnjih srečanjih s Simonittjem sem začutil, da je bil zadovoljen s potekom razvoja dvojezične šole, užaljen pa zaradi neuresničene razstave v Vidmu. Njegova razmišljanja so bila usmerjena v slovanski svet, v gozdove in travnike realnega in mitičnega izvora Slovanov, del katerega smo skozi jezik tudi mi.

Valentino Simonitti je umrl leta 1989. Letos pa poteka stoletnica njegovega rojstva (Barnas 12.2.1918).

Zavezniška razmejitvena komisija v Benečiji, Reziji in Kanalski dolini

JOŽE ŠUŠMELJ

Kljub partizanski osvoboditvi celotne Primorske, vključno s Trstom in Gorico, se je bitka za priključitev Primorske in Istre k Jugoslaviji šele pričela. Jugoslovanska vojska se je pod grožnjo vojaške intervencije morala 12. junija 1945 umakniti iz Trsta, Gorice in ostalih krajev na desnem bregu Soče. Primorsko in Istro so takrat razmejili na coni A in B, ki sta bili pod anglo-ameriško oziroma jugoslovansko vojaško upravo. Beneška Slovenija v to razdelitev ni bila vključena, ostala je v mejah Italije.

Štiri velesile (ZDA, Velika Britanija, Sovjetska zveza in Francija) so za pripravo mirovne konference imenovalе Svet zunanjih ministrov, ki je 11. septembra 1945 na sestanku v Londonu pozval jugoslovansko in italijansko vlado, da pripravita svoje predloge za razmejitve. Jugoslovanski predlog je izhajal iz narodnostnega načela. Edvard Kardelj je kot izhodišče za razmejitve predlagal bivšo mejo med Avstro-Ogrsko in Kraljevino Italijo, ki naj se korigira z etničnim načelom (Beneška Slovenija). Za Trst je predlagal, da bi imel v okviru jugoslovanske države status sedme republike, s svobodnim pristaniščem. Italijanski zunanji minister De Gasperi pa je predlagal razmejitve po predlogu, ki ga je po prvi svetovni vojni med Kraljevino Italijo in Kraljevino SHS pripravil ameriški predsednik Wilson in je potekala od Karavank čez Učko in Rašo do morja. Predlagal je tudi, da bi Reka imela avtonomni status, Trst pa svobodno pristanišče pod suverenostjo Italije.

Pogovori Sveta zunanjih ministrov so ponovno potekali v Londonu med januarjem in aprilom leta 1946. Dogovorili so se za sklic mirovne konfe-

rence, na kateri naj bi poleg članic Sveta ministrov sodelovale vse države, ki so na strani zavezniških sil sodelovale v vojni v Evropi. Teh držav je bilo 21. Zaradi nasprotujočih si predlogov glede bodoče razmejitve med državama, so se dogovorili za ustanovitev komisije izvedencev, sestavljene iz predstavnikov štirih velesil, ki naj bi proučila etnično stanje in gospodarsko stanje v Julijski krajini.

Komisija izvedencev je prišla v Trst 7. marca 1946. Sestavljena je bila iz štirih glavnih delegatov, predstavnikov velesil in 33 izvedencev za posamezna vprašanja. Zavezniško komisijo za razmejitve, ki naj bi na terenu ocenila narodnostno pripadnost posameznih krajev, so marca leta 1946 na Tržaškem, Goriškem in v Istri ljudje pričakali s slavoloki, neštetimi napisi na hišah "Hočemo Jugoslavijo" in množičnimi zborovanji, pevskimi zbori in godbami, z zahtevo po priključitvi k Jugoslaviji.

Pred prihodom zavezniške razmejitvene komisije je v Beneški Sloveniji vladalo obsedno stanje. Povečevalo se je nasilje trikoloristov¹, ozopovcev in drugih nacionalistov, ki so divjali po vaseh, strahovali vaščane in propagirali proti Jugoslaviji in Slovencem ter z napisi na pročeljih hiš agitirali za Italijo. Ponoči so po beneških vaseh razbijali po vratih hiš in strahovali vaščane. Iskali so zavedne Slovence, jih zmerjali, da so izdajalci in "sciavi", ker so pomagali partizanom. V Šentlenart so pripeljali kamion orožja, da bi s somišljeniki zastražili staro avstrijsko-italijansko mejo, ki je bila hkrati razmejitvena črta s cono A, ki jo je upravljala zavezniška uprava. Vdirali so tudi čez razmejitveno črto v cono A in vaščanom z orožjem grozili iz Livških Ravnah. Tako so ozopovci iz Mašere napadli Janka Medveda iz

¹ Prvi zametki paravojaške organizacije, ki je kasneje sestavljala trikoloriste, se je pojavila v prvi polovici 1944 pod naslovom "Difesa popolare territoriale". Sodelovali so s policijskimi enotami salojske republike in se bojevali proti garibaldinskim in partizanskim enotam. Oboroževala jih je nemška vojska. Po koncu vojne so se združili z ostanki fašističnih milic v "Terzo corpo volontari della libertà", ki je bil povezan z visokimi oficirji italijanske vojske, policijskimi oblastmi in morda tudi z zavezniškimi obveščevalnimi službami. Organizacije se je prijelo ime "trikoloristi", po časopisu te organizacije "Il Tricolore", ki je bilo izrazito protislovensko usmerjeno. Organizacija je delovala ilegalno. Člani so bili oboroženi in z različnimi metodami ustrahovali Slovence.

Čepletišč in ga hoteli prisiliti, da vzklika Italiji. Ker se je branil, so ga obrcali in pretepli. V vasi Kosca se je skupini mladih približala oborožena skupina in pričela streljati, da bi jih prestrašila. Nasilnežem so na pomoč priskočili karabinjerji in odpeljali nekaj vaščanov v Šentlenart, kjer so jih po zaslišanju izpustili. Vendar tudi slovenska stran ni mirovala. V nekaterih vaseh so domačini postavili slavoloke kot pozdrav zavezniški komisiji. V teh vaseh so "trikoloristi" terorizirali prebivalstvo in odstranjevali jugoslovanske zastave in slavoloke. Imeli so zaslonbo v karabinjerjih in lokalnih oblasteh, saj ti "niso ničesar videli". Anton Cuffolo je v svoj dnevnik zapisal: "Ko smo danes vstali, smo zagledali po vsej dolini razobešene velikanske slovenske trobojnice. Napisi "tricoloristov" v Podbonescu in Špetru so bili prečrtani in pomazani z velikanskimi "fascio littorio"²

V Beneško Slovenijo je zavezniška komisija prišla v soboto 30. marca 1946, in sicer v Čedad. V Špetru so z velikim zvonom oznanili, da prihaja komisija in "trikoloristi" so že prej organizirali ljudi, ki so ob cesti mahali z italijanskimi zastavami in vzklikali italijanska gesla. Vendar komisija se v Špetru ni ustavila, šla je naprej proti Ažli, zavila v Sauodenjsko dolino in se ustavila v Sauodnji. Trikoloristi in ozopovci so ob prihodu komisije pretepali Slovence in jih odrivali od ceste. Posredovati je morala zavezniška policija, ki je spremljala komisijo. Streljala je v zrak, da je razgnala trikoloriste, ki so prišli iz raznih krajev Benečije in zaščitila Slovence. Ruskemu in francoskemu delegatu so se ljudje pritožili, da so jim prepovedali priti v stik s komisijo, da ne smejo govoriti slovensko ter da starejši ljudje in otroci ne smejo iz hiš. Ljudje so s predstavniki komisije govorili slovensko. Občinski tajnik pa je pred komisijo trdil, da v Sauodnji ne govorijo slovensko, temveč da je to italijansko narečje in da ljudje ne razumejo slovenskega jezika. V nedeljo 31. marca 1946 je komisija obiskala Podbonesec. Tudi tam se je zbralo veliko število trikoloristov. Ti so za člani komisije vdrli v stavbo občine, da bi preprečili pričevanja Slovencev. Zavezniška policija je te ljudi odstranila iz občinske hiše in zaslišala je le župana in predsednika ob-

² Anton Cuffolo: Moj dnevnik, založba Dom, Čedad 1985, str. 213

činskega narodno-osvobodilnega odbora (Comitato di liberazione), ki sta bila zavedna Slovence. Po odhodu komisije je prišlo do obračuna z njima. Ta izgred je v svoj dnevnik zabeležil župnik Antonio Cuffolo: "Potem ko sta župan (Agostino Dorbolň z Vrha, op. p.) in predsednik NOO končala pogovore, je za sprejem pri zavezniški komisiji zaprosila tudi skupina ozo-povcev, vendar jih je zavezniška komisija zavrnila. Mladeniče je to prizade-lo in komaj so člani zavezniške komisije sedli v avtomobile in se odpeljali do meje nad Stupico, se je omenjena drhal organizirala in vdrla v občinsko stavbo. Med suvanjem, pljuvanjem in zmerjanjem je iz nje na ulico zvelkla župana, krščanskega demokrata, ga zvezala, potisnila ob zid in ga prisilila, da je gledal divjaški prizor, ki je sledil, ko so na ulico zvelkli predsednika NOO, ga oklofutali, opljuvali, ga podrli na tla in ga tam brcali in pretepli do krvi; enako se je godilo tudi nekemu C. E. iz Loga, ki mu je priskočil na pomoč." (A. Cuffolo, Moj dnevnik, Založba Dom, Čedad 1985, Str. 213).³ Ustrahovanje prebivalcev se je nadaljevalo tudi po odhodu zavezniške ko-misije. Tako so ozopovci 18. aprila vdrli v hišo Alfonza Gorjupa iz Kosce in ga prisilno odvedli na sredo vasi in ga tam pričeli sramotiti, ker da je ob prihodu zavezniške komisije izobesil jugoslovanske zastave in da je pisal po zidovih "Živelo italijansko – slovensko bratstvo!", "Živeli zavezniki", "Žive-la Jugoslavija". Grozili so mu, da ga ubijejo in da je prišel čas, da pobijejo vse Beneške Slovence, ki so sodelovali v NOB. Prepovedali so mu izhod iz svoje hiše in iz vasi.

Ob razdeljevanju paketov ameriške pomoči UNRRA, paketov niso dali tis-tim, ki so jih imeli na sumu, da simpatizirajo z Jugoslavijo, ali pa so se imeli za Slovence, kar je bilo skoraj isto.

Tudi v Reziji so oblasti nasprotovale izražanju ljudi za priključitev k Jugo-slaviji. Poslopje na Ravanci v katerem naj bi zasedala razmejitvena komisi-ja, je stražilo kar 80 karabinjerjev in policistov, ki jim je bilo naloženo, da strogo nadzirajo osebe, ki kažejo simpatije do Jugoslavije. Za vsakega, ki bi izobesil jugoslovansko ali italijansko zastavo z rdečo zvezdo, je bila uka-

³ NAZ: Mračna leta Benečije, Cankarjeva založba 1998, str. 49-50.

zana takojšnja aretacija. Kljub temu je skupina ljudi 1. aprila ob prihodu komisije, spontano organizirala manifestacijo za priključitev k Jugoslaviji. Takrat je zavezniški oficir zahteval od poveljnika policije, da odstrani vse policiste, ki so obkrožali stavbo, da bi ljudje lahko svobodno izrazili svojo voljo. Po pogovoru članov komisije s predstavniki vasi so nekateri člani komisije odšli med ljudi in jih spraševali o življenju in gospodarstvu v Reziji. Na vprašanja naj bi ljudje odgovarjali v rezijanščini.

Z Ravance je komisija odšla v vas Solbico. Tam so se člani komisije pogovarjali z mnogimi vaščani. Zanimalo jih je kje so zaposleni, s kom imajo trgovske vezi in o gospodarskem stanju v vasi. Po odhodu komisije je policija aretirala več domačinov. Pretepli so bivšega zdravnika pri štabu IX. Korpusa v Cerknem dr. Florello Pierina ter več drugih garibaldincev.

V Kanalski dolini so Slovenci skupaj z Italijani in Avstrijci po zlomu nacifašizma ustanovili protifašistično zvezo s ciljem demokratičnega sožitja med tremi narodi, ki živijo na tem območju. To pa ni bilo po godu italijanskim oblastem, ki so to zvezo že tri dni po ustanovitvi, z dekretom ukinile. Kljub temu so na Trbižu in slovenskih vaseh pred prihodom komisije zaplapolale jugoslovanske, avstrijske in italijanske zastave z rdečo zvezdo. Oblasti so s pomočjo karabinerjev in policije ter nekaterih domačinov nekaj dni pred prihodom komisije s kamioni in avtomobili krožili po vaseh in na Trbižu odstranjevali te zastave.

Razmejitvena komisija je prišla v Kanalsko dolino 2. aprila 1946. Nepričakovano se je ustavila v vasi Naborjet. Predstavniki Slovencev so s težavo prišli do komisije in ji izročili memorandum. V Ukvah se je komisija pogovarjala s tremi predstavniki, ki so bili zastopniki avstrijsko mislečih domačinov. Predstavnik Slovencev naj bi govorila le s francoskim delegatom. Domačini, ki so se zbrali ob prihodu komisije, so zahtevali priključitev k Avstriji.

Popoldne je komisija prišla na Trbiž. Na zaslišanje je povabila po dva predstavnika Italijanov, Nemcev in Slovencev. Ker so se ta zaslišanja zavlekla, pogovore so namreč prevajali v štiri jezike, je moral zdravnik dr. Alojzij Dolhar ob odhajanju komisije s protestom izsiliti zaslišanje. Z njim so se

pogovarjali kar štiri ure. Sam je zapisal, da so mu postavili okrog 100 vprašanj. Dr. Dolhar je komisiji predstavil zgodovino Kanalske doline ter prisotnost in vlogo Slovencev od naselitve dalje. Zanimala jih je narodnostna sestava Kanalske doline (7. maja 1945 je bilo na Trbižu 3.973 Italijanov, 1.916 Slovencev in 764 Nemcev), razlika med Vindišarjem in Slovencem, vse o slovenskih šolah in peticijah za odprtje teh šol, kako je potekala opcija za Nemčijo, ko se je veliko Slovencev odselilo iz Kanalske doline. Dr. Dolhar je dobil občutek popolnega nepoznavanja problematike. Komisija ni bila seznanjena s peticijami, ki so jih Slovenci pošiljali komisiji. Ocenil je, da je komisija videla vprašanje Kanalske doline kot sporno ozemlje med Italijo in Avstrijo. V tem času je skupina Italijanov snela z nekega balkona v bližini sedeža občine avstrijsko, jugoslovansko in italijansko zastavo z zvezdo ter demonstrirala pred sedežem občine. Napadli in poškodovali so tudi stanovanje dr. Dolharja. "Laška pijana sodrga je s huronskim krikom navalila na moje stanovanje", je zapisal dr. Dolhar. Podobno so napravili tudi pri drugih dveh predstavnikih Slovencev.

Seje Sveta ministrov in pariška mirovna konferenca

Komisija je obiskala in proučila stanje v 5 večjih in 27 manjših mestih in vaseh na območju Julijske krajine in Istre. Sestavili so štiri različna poročila in pripravili štiri različne predloge poteka državne meje. Sovjetski predlog je prisodil Jugoslaviji Trst, Tržič, Gorico, Čedad in Trbiž. Ameriški in angleški sta si bila podobna in prisodila sta Italiji poleg Trsta, vso obalo od Kopra do Pulja. Francoski je bil kompromisni in za Italijo manj ugoden. Italiji je prisodil tudi ozemlje, na katerem so kasneje ustanovili STO.

Svet zunanjih ministrov se je ponovno sestel 25. aprila 1946 v Parizu. Nobeden od predlogov komisije ni bil sprejemljiv za obe državi. Jugoslavija je zagovarjala sovjetski predlog, odločno pa odklonila ostale predloge, ki se niso držali dogovorjenega etničnega načela. Edvard Kardelj je zahteval, da se Trst priključi k Jugoslaviji, saj je vsa okolica slovenska. Italijanski zunanji minister De Gasperi pa je zagovarjal ameriški predlog. ZDA in Velika Britanija sta podprli italijansko stališče. Francija je prevzela vlogo posred-

nika. Jugoslavija se je preveč zanašala samo na podporo Sovjetske zveze. Ob taki pat poziciji sta najprej ameriška in nato tudi sovjetska delegacija predlagali plebiscit. Po ameriškem predlogu naj bi plebiscit zajel ozemlje med ameriškim in francoskim predlogom razmejitve, po sovjetskem pa območje celotne Julijske krajine, do bivše rapalske meje. Italija je nasprotovala plebiscitu, saj se je bala, da bo to sprožilo zahtevo po plebiscitu tudi na Južnem Tirolskem. Za plebiscit se niso mogli dogovoriti. Sestanek so zaključili 16. maja 1946.

Svet ministrov je nadaljeval sejo 2. julija 1946 in sprejel francoski kompromisni predlog. Ker se niso mogli dogovoriti glede pripadnosti Trsta, so ustanovili Svobodno tržaško ozemlje, razdeljeno na dve coni: jugoslovansko in angloameriško. Istra je pripadla Jugoslaviji. Na severu pa so Gorica, del Goriških Brd, Beneška Slovenija, Rezija in Kanalska dolina pripadla Italiji. Meja je sicer bila označena kot začasna, z možnostjo premika do 500 metrov. Dokončno je bila državna meja zakoličena šele z Osimskim sporazumom leta 1975.

Pariška mirovna konferenca, na kateri je sodelovalo 21 držav, se je pričela 29. avgusta 1946 in v noči med 9. in 10. oktobrom so izglasovali novo državno mejo med Jugoslavijo in Italijo. Jugoslavija in Italija sta grozili, da ne bosta sprejeli krivične mirovne pogodbe. ZDA so Jugoslaviji in Italiji dale jasno vedeti, da če tega ne bosta storili, bodo zavezniške sile ostale na ozemlju takratne cone A in lahko se zgodi, da bo to postala dokončna razmejitev. Mirovno pogodbo so podpisali nekaj mesecev kasneje, 10. februarja 1947, v veljavo pa je stopila 15. septembra 1947.

Obisk razmejitvene komisije v Beneški Sloveniji, Reziji in Kanalski dolini je bil formalnega značaja, saj je to ozemlje veljalo za staroitalijansko? in ni bilo vključeno v sporno ozemlje Julijske krajine, ki ga je v coni A upravljala angloameriška vojaška uprava in v coni B jugoslovanska. To potrjuje tudi izvedba referendumu 2. junija 1946 na tem območju o bodoči ureditvi italijanske države – monarhije ali republike.

Opomba: Članek sem napisal na osnovi prispevkov v Primorskem dnevniku v marcu in v začetku aprila 1946; Soški tednik, 6. aprila 1946; NAZ: Mračna leta Benečije, Cankarjeva založba 1998, str. 49-50; A. Cuffolo, Moj dnevnik, Založba Dom, Čedad 1985, Str. 213; Erik Dolhar: Boj za slovenstvo Kanalske doline, Izdal Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček str. 36, Trst 2002; Acta Histriae, letnik VI, Miran Kodermac: Povojno nasilje v Beneški Sloveniji, str. 285-298.

Demokratska fronta Slovencev v Benečiji

ŠTEFAN ČOK*

Prva leta povojnega obdobja so bila za Slovence, ki so po podpisu mirovne pogodbe leta 1947 ostali v Italiji, posebno zahtevna in to še posebej velja za Beneško Slovenijo. Benečani so bili prvi Slovenci, ki so se morali soočiti z italijansko upravo in to že v obdobju pred prvo svetovno vojno. Že liberalna Italija ni bila sposobna vzpostaviti konstruktivnega odnosa do svojih novih slovensko govorečih državljanov; fašizem je v tem smislu še stopnjeval pritisk na slovensko prebivalstvo in ga prelevil v pravo zatiranje. Druga svetovna vojna je hkrati pomenila najzahtevnejšo izkušnjo in možnost novega začetka. Delovanje Narodnoosvobodilnega gibanja je imelo globoke posledice tudi v Benečiji, jo tesneje povezalo z dogajanjem v drugih slovenskih deželah in, nenazadnje, tudi spodbudilo zasuk proti levemu krilu političnega spektra.

Prehod iz obdobja negotovosti v povojno obdobje lahko določimo s podpisom mirovne pogodbe, februarja 1947, in povratkom italijanskih oblasti, jeseni 1947. V istem obdobju pa so beneški (in goriški) Slovenci morali premisliti načine in oblike svojega delovanja v novih razmerah. Avgusta 1947 je tako bila ustanovljena Demokratska fronta Slovencev, ki je združevala levičarsko usmerjene Slovence z Goriškega in Videmskega. V teku jeseni 1947 je Fronta utrdila svojo prisotnost na teritoriju preko včlanjevanja. Glede Benečije lahko povemo, da se je v teku jeseni 1947 in leta 1948 neznanemarljivo število beneških Slovencev vanjo včlanilo.

Demokratska Fronta Slovencev pa se je morala kmalu po ustanovitvi soo-

čiti z velikim izzivom: spomladi 1948 so se namreč v Italiji odvijale politične volitve, za katere je bilo jasno, da bodo odločilne za prihodnost države: zmaga Krščanske demokracije bi pomenila dokočno potrditev italijanskega sodelovanja v zahodnem taboru pod vodstvom Združenih držav, zmaga Ljudske fronte pa bi pomenila zasuk v levo in zbližanje Vzhodu in Sovjetski zvezi ter, v naših krajih, tudi Jugoslaviji. Levičarski Slovenci so se odločili za podporo Fronti, ki je posledično kandidirala na listi za poslansko zbornico tudi goriškega Slovenca Lamberta Mermoljo, vidnega predstavnika DFS. S tem manj poznanim primerom se je torej tudi začela tradicija slovenskih kandidatov na italijanskih povojnih parlamentarnih volitvah, ki je obrodila svoje prve sadove šele 15 let pozneje z izvolitvijo tržačanke Marije Bernetič. Slovenska kandidatura in sodelovanje v sklopu Ljudske fronte nam omogočita, da ugotovimo podporo, na katero so lahko računali napredni Benečani med volivci. Glede tega lahko opazimo globoko razliko v primerjavi z Goriško, kjer se je v slovenskih občinah (in slovenskih predelih npr. goriške občine) Ljudska fronta močno uveljavila, večkrat tudi kot sila relativne večine; popolnoma različno je bilo stanje v Benečiji, kjer je povsod prepričljivo zmagala Krščanska demokracija. Podatki so zgovorni: v celotni pokrajini Videm je Krščanska demokracija prejela 56,98% glasov, Ljudska fronta komunistov in socialistov pa 20,87%. V vseh občinah Benečije, z izjemo Čedadada, kjer je Ljudska fronta prejela rahlo nadpovprečno podporo (28,74% glasov) je Krščanska demokracija prejela večjo podporo v primerjavi s povprečjem celotne pokrajine. Zgovorni so v tem smislu npr. rezultati iz Dreke, kjer je KD prejela 653 glasov, Ljudska fronta pa 21; ali iz Grmeke, kjer je KD prejela 665 glasov, Ljudska fronta pa 72. V Svetem Lenuartu je Saragatova socialistična enotnost izenačila rezultat Ljudske fronte (KD 1073 glasov, Fronta in Saragatova lista 75 glasov vsaka), v Špetru pa jo je celo prehitela (KD 1341, Saragatova socialistična enotnost 262, Ljudska fronta 253 glasov). Navajam te rezultate, ker so zelo zgovorni, predvsem če jih primerjamo z včlanjevanjem v Demokratično fronto Slovencev v istem obdobju (gradivo Fronte, ki ga hranimo na Odseku za zgodovino Narodne in študijske knjižnice, vsebuje namreč tudi kartoteko članov), iz katerega

ugotovimo, da je večina članov pristopila v Fronto že v prvih mesecih po njenem nastanku oz. tudi neposredno preko Slovansko-italijanske antifašistične unije.

Ko razmišljamo o volilnih rezultatih ali o včlanjevanju pa ne smemo seveda gledati na ta vprašanja z današnjimi očmi temveč skozi lečo takratnega dogajanja, kot se nam kaže preko dokumentov. O tem nam zgovorno priča zapisnik seje pododbora DFS za Benečijo, ki se je vršila 10. novembra 1947. Zanimivo je kot prvo, da je zapisnik napisan v italijanščini, verjetno ker zapisnikar se ni čutil dovolj gotovega v svoji slovenščini ali pa ker so se na sestanku pogovarjali v italijanščini? Vsebina pogovorov pa je ravno tako zanimiva, saj v zapisniku lahko beremo, da so tisti dan pri Sv. Lenartu odmevali strelji ali da so se predstavniki fronte sestali z videmskim prefektom, da bi mu dokazali zakonitost samega obstoja Fronte. Prisotni so tudi razmišljali o potrebi, da bi Fronta imela svoj sedež, verjetno v Špetru, izrazili pa so tudi prepričanje, da bo sedež nedvomno tarča razdejanja. Prepričanje se je žal izkazalo za pravilno: 24. marca 1950, kot je poročal Primorski dnevnik dan kasneje, je bil sedež DFS v Špetru sežgan in to je bil le eden izmed številnih primerov tudi fizičnega obračunavanja, ki so jih bili tarča Beneški Slovenci.

Demokratična fronta Slovencev pa je kljub tem nelahkim razmeram vztrajno nadaljevala s svojim delom tudi v Benečiji. O tem nam priča nekaj dokumentov iz leta 1949: zapisnika dveh sej pripravljalnega odbora za konferenco, ki jo je DFS sklicala v Čedadu za 1. maj, ter zapisnika sej podobora za Benečijo poletja 1949. Žal ne razpolagamo z zapisnikom same majske konference; iz poznejših zapisnikov pa lahko zvemo, da je na konferenci, ki jo je sestavljalo 181 delegatov, bila odobrena spomenica, ki so jo beneški Slovenci izročili podtajniku Andreottiju v Rimu. Slednji je delegaciji predvsem obljubil, da bo v prvi osebi posegel pri videmskih oblasteh, da se dovoli Slovincem prost razvoj njihovih organizacij v Benečiji. Kot vemo je moralo miniti še precej časa, predno bi lahko Beneški Slovenci res trdili, da se prosto razvijajo... O tem pa se lahko prepričamo že preko prebiranja samih zapisnikov, saj v istem dokumentu odkrijemo tudi, da je bil špeterski

občan, ki je oddal sobo za sedež DFS, tarča temeljite preiskave stanovanja, ki so jo izvršile vojaške oblasti. V naših časih si težko predstavljamo, da bi lahko vojska trkala na naša vrata, ker smo dali na razpolago prostore za katerokoli organizacijo, ravnokar navedeni primer pa nam priča, da so bili termini kot "železna zavesa" in "hladna vojna" v Benečiji še kako konkretna stvar!

V poznejših letih se je morala videmska Fronta ukvarjati tudi z upravnimi volitvami: izbira Fronte, ki ji je verjetno botrovala tudi grenka izkušnja volitev iz leta 1948 (ter nenazadnje velik potres na levi, ki ga je povzročila resolucija Informbiroja poleti 1948), je bila v prid predstavitve lokalnih neodvisnih slovenskih list, ki bi lahko dosegle večji uspeh. Kot beremo v Primorskem dnevniku 14. junija 1951, ko je časopis poročal o izidu volitev slovenske liste niso bile prisotne v vseh občinah, kljub temu, da so bile pripravljene. V Fojdi, tako poroča Primorski dnevnik, ni bilo mogoče zbrati potrebnih podpisov, ker so to preprečili kominformisti, v Sovodnji pa demokristijani; v nekaterih drugih občinah so se sami notarji izogibali svoji dolžnosti, da bi overovili podpise. V občinah, kjer so bile liste predložene, je zmagala Krščanska demokracija, Primorski dnevnik pa je med drugim poudarjal, da so bili tudi demokrščanski in komunistični kandidati v resnici Slovenci, "ki pa se zaradi skoro stoletnega zatiranja ne zavedajo dovolj svoje narodnosti".

Bila pa so leta, v katerih je bilo treba še pred ideologijo kot prvo skrbeti za konkretne potrebe ljudi: o tem priča npr. nabiralna akcija na goriškem in tržaškem in pri katerem je sodelovala tudi DFS za prebivalstvo Benečije in Tolminskega, ki ga je prizadela huda zima 1951-1952.

Benečani in vprašanja Beneške Slovenije so bili prisotni na vseh večjih dogodkih v življenju Fronte: na 1. Kongresu, leta 1947, ter na 2. Kongresu, leta 1954, ko se je Fronta preimenovala v Socialistično Fronto Slovencev; ter na treh večjih konferencah, ki jih je DFS priredila v Štandrežu marca 1949, februarja 1951 in septembra 1953. Beneški Slovenci so na teh srečanjih opozarjali na zelo konkretne in težavne razmere, v katerih so delovali, na dejstvo, da se je pri mlajših generacijah izgubljal stik s slovenščino in na

potrebo, da bi se tudi v Benečiji vzpostavile šole, prosvetna društva in zadruge. Žal ne razpolagamo s celotnimi seznamei delegatov, ki so se udeležili teh dogodkov, kljub temu pa lahko izluščimo nekaj ugotovitev iz razpoložljivih podatkov: v 29-članskem izvršnem odboru DFS so takrat sedeli štirje Benečani (Kont, Birtič, Kandut, Dolhar), Benečiji in Kanalski dolini pa je na konferenci pripadalo še 20 delegatov, katerih imena žal ne poznamo, tako kot ne vemo koliko Benečanov je sodelovalo na drugi konferenci leta 1951. K sreči pa razpolagamo s seznamom tretje in zadnje konference, ki se je odvijala marca 1953; takrat so videmsko pokrajino predstavljali Marjan Kont (Čedad), Jakob Kandut (Ukve), Vojmir Tedoldi (Videm) in Izidor Predan (Bardo v občini Grmek), ki je bil leto pozneje izvoljen za videmskega tajnika nove kratkotrajne Socialistične fronte Slovencev za videmsko pokrajino.

Življenje Socialistične fronte Slovencev pa je bilo v resnici kratkotrajno. V poznejših letih se je na področju civilne družbe pričelo delovanje nove Slovenske kulturno gospodarske zveze. Na političnem področju je ponovna vzpostavitev odnosov med Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo po Stalinovi smrti omogočila tudi ponovno zблиžanje z italijanskimi vsedržavnimi levičarskimi strankami, v katere so se vključili tudi napredni Benečani.

*Odsek za zgodovino Narodne in študijske knjižnice

Štefan Kociančič o Beneški Sloveniji in Reziji

BRANKO MARUŠIČ

V svojem dosedanjem sodelovanju pri Trinkovem koledarju sem že omenil semeniškega profesorja v Gorici Štefana Kociančiča in njegov delež pri spoznavanju Beneške Slovenije in Rezije (anonimni članek *Pogled v slovensko Benečijo v Glasu*, 1972, št. 13, 15-17), nazadnje v koledarju za leto 2015 (2015, str. 44-48). V koledarju za leto 2018 pa se ga spominjam ob dvestoletnici rojstva.

Štefan Kociančič se je rodil na božični dan, 25. decembra 1818 v Vipavi. Gimnazijo in bogoslovje je končal v Gorici, kjer je tudi bral novo mašo (28. december 1841). Od konca leta 1842 je deloval kot kaplan v Ločniku. Po petih letih je postal profesor svetega pisma na goriškem bogoslovju in na tem mestu ostal do smrti, 9. aprila 1883. Svojo ustvarjalno pot na književnem, verskovzgojnem, domoznanskem, publicističnem, slovarskem/leksikografskem in prevajalskem delovanju je pričel že v letih študija. Najbolj ga je prevzelo krajevno goriško domoznanstvo, razpeto med zgodovino, narodopisjem in jezikoslovjem. Na tem mestu bom opozoril zgolj na Kociančičevo poznavanje in na tem poznavanju nastale objave, posvečene Beneški Sloveniji in Reziji.

Kociančič je bil še kaplan v Ločniku, ko se je trikrat oglasil v zagrebški znanstveni reviji *Arkiv za povestnicu jugoslavensku* (1852, 1854). V teh objavah je obravnaval preteklost zahodnih slovenskih krajev, prikazanih v obliki krajevnega leksikona. V članku, ki je izšel leta 1854 (str. 259-309) z naslovom *Odgovori na vprašanja društva na jugoslavensko povestnico* (še pred

tem je deloma izšel v celovški reviji *Slovenska bčela* leta 1853) je v dodatku k članku prispeval besedilo *Od Benečanskih Slovencev*. Poleg članka Ivana Obale *Nekaj od benečanskih Slavjanov (Slovenija)*, 15. in 18.5.1849, št. 49 in 50) je Kociančičev prispevek dotlej najdaljša v slovenščini objavljena informacija o Slovencih ob Nadiži in v dolini Rezije. Napisal ga je na podlagi nekaterih vesti, ki so že bile objavljene v slovenskem tisku (med avtorji teh vesti je bil tudi Peter Podreka), pomagal pa mu je tudi bogoslovec v Gorici, doma iz Rezije; Kociančič ga ni poimenoval.

V uvodnem delu članka je Kociančič omenil kot nekaj mejnik leto 1848, ko so se Slovenci v Benečiji prebudili, "da že začenjajo občutiti potrebo, svojega maternega jezika ne več zanemariti, temuč mu v šoli in v cerkvi do tiste časti pripomoči, ktera mu gre." Omenil je pobude nekaterih duhovnikov, da bi utrlj pot "narečju, ki ga benečanski Slovenci govoré". Omenil je duhovnika, ki ga ni poimenoval in je pred leti naštel na Beneškem 30.000 Slovencev. Živeli so v okrajih Čedad, Špeter, Fojda, Čenta in Možnica ter v dvanajstih farah: Prapotno, Stara gora, Špeter, Sveti Lenart, Dreka, Fojda, Prestento (Preštint), Campeglio (Chiampi/Čampi), Ahten, Neme, Rezija in Resiutta (Bila). Posebej se je posvetil prebivalcem Bile. Imenuje jih Reziani. Težave so v krajevni cerkvi v bogoslužju, ker verniki nimajo slovenskih evangelijskih knjig in verski nauk sproti prevajajo v slovenski jezik. Prevajajo pa duhovniki, ki slovenščine niso vešči. Vseh Rezijanov je 3.000 in so "pravi Slavjani". Narodnostno mešane so, kot je navedel Kociančič, fare Fojda, Prestento, Campeglio, Ahten in Neme. Prav tam, kjer žive Slovenci med Italijani oziroma Furlani (Kociančič jih pozna kot Lahe in Furlanijo kot Laško), prihaja do pofurlanjenja. V Nemah je tri četrtine Slovencev, prav toliko jih je v Ahtnu. Prestento je "pol slovenska fara", prav tako tudi Campeglio. V Fojdi je dve tretjini Slovencev. Le v opisu fare Prapotno je dodal, da v Kodermacih opravlja duhovniško službo Jožef Podreka, pisec katekizma v slovenskem jeziku (Gorica 1851).

Kasneje je Kociančič še pisal o Reziji in Rezijanih in sicer v več izdajah Janežičevega nemškega šolskega učbenika/čitanke za nižje gimnazije in realke (Celovec 1860) in v podobnem slovenskem učbeniku *Cvetnik* (1867).

V tem kratkem članku, namenjenemu šolski rabi, se je Kociančič omejil na prirodoznanski opis Rezije. Končal pa ga je z besedami: “Cela rezijanska dolina z Volčjo vasjo [Učja] vred je ena sama občina ali srenja; na sredi pri farni cerkvi je njih občinska uradnija. Razen te uradnije imajo tu tudi šolo, ki jo obiskujejo otroci iz vseh rezijanskih vasi. V tej šoli se uče otroci brati, pisati, računati itd. v rezijanskem in italijanskem jeziku, tako da se vadijo v obeh, in umejo, govore in pišejo v obeh jezikih.”

Potem, ko je imel v goriškem slovenskem časopisju (*Glas, Soča*) med marcem in junijem leta 1873 strokovno polemiko z jezikoslovcem Janom Baudouinom de Courtenayem – takrat je živel in deloval na Goriškem – je objavil članek *Rezijansko narečje* (*Glas*, 23.4.1875). V njem je poročal o izidu dveh Baudouin de Courtenayevih razprav *Opyt fonetiki rez’janskih govorov* (Varšava, Peterburg 1875) in *Rez’jankij Katihizis kak priloženie k Opytu fonetiki rez’janskih govorov* (Varšava, Peterburg 1875). Obe Baudouin de Courtenayevi besedili sta spremenili prvotni manj naklonjeni odnos Štefana Kociančiča do poljsko-ruskega jezikoslovca, da je zapisal: “Priznati se mora, da g. Baudouin je zares učen mož, in da utegnemo od njega še marsikaj pričakovati o zadevah naših raznih podnarečij. Menda pride še v naše kraje, da svoje začete študije nadopolni.” O rezijanskem govoru pa je Kociančič sodil: “Rezijani so nam tako blizo, in vendar tako malo o njih vemo, posebno nam je njihovo narečje malo znano, da ne rečem popolnoma neznano. Večkrat sem dobro pazil, in poslušal, ko so Rezijani med seboj se pogovarjali, in vendar sem malo kje kako besedo umel, vse to zavoljo tolikanj temnih in gluhih glasnikov, kakor jih Baudouin imenuje.” Na ovi-re za uspešno narodnostno osveščanje tako v Beneški Sloveniji kot Reziji je naletel Kociančič v šolstvu, kjer je bila italijanščina učni jezik in kjer za “zanemarjeno slovenščino” ni bilo mesta.

Na obisku pri benečanih v Argentini

DEJAN VALENTINČIČ

Med preštevilnim izseljevanjem Slovencev Videmske pokrajine na tuje je življenjska pot številne peljala tudi čez morje v oddaljeno Argentino. Z domače zemlje, ki ni mogla potešiti vseh potreb, je številne rojake življenja sila odnesla tudi v deželo pamp in govedine, kjer so si ob trdih začetkih poskušali ustvariti svoj nov dom in košček sreče. Benečani v Argentini se še vedno trudijo ohranjati svojo kulturo, tudi z medsebojnim druženjem, še vedno so organizirani tudi v društva. Danes že druga, tretja in tudi četrta generacija Benečanov po svetu išče načine, kako ohranjati in na nove rodove prenašati izročilo prednikov. Uspeva jim, čeprav to nikakor ni lahko, ob realnosti vsakdana z dolgimi delavniki in številnimi drugimi obveznostmi pomeni vsaka aktivnost žrtvovanje svojega prostega časa in časa za družino.

Med mojima potovanjema po Argentini, pred petimi leti in letos, sem obiskal tri društva beneških Slovencev: v prestolnici Buenos Aires, v Rosariu in v mestecu San Martin blizu Mendoze. Poleg teh treh sta društvi Benečanov organizirani še v Marcos Pazu v provinci Buenos Aires in v Cordobi, drugem največjem mestu Argentine, kjer je društvo staro komaj dobrih pet let. V Argentini živijo tudi številni drugi Slovenci, ki so v kraje ob Srebrni reki, širnemu svetu najbolj poznani po tangu, odšli iz matične domovine ter tržaškega in goriškega zamejstva. Veliko stikov med Benečani in ostalimi Slovenci ni bilo, nekaj pa vendarle.

Provincia Mendoza na severu je znana po enih najboljših vin na svetu.

Verjetno najznamenitejša sorta je rdeči malbec. Najštevilčnejša beneška skupnost tukaj je v mestu San Martinu. Poleg kmetijstva so službe našli v gozdarstvu, gradnji železnic, pa tudi vodovodnega omrežja in drugje. Na svojem domu me je sprejela predsednica društva Irene Lendaro in mi z največjim veseljem začela razlagati o njihovem življenju in delovanju. Pripovedovala mi je neverjetne zgodbe o priseljenih, vajenih fašističnega terorja, ki sploh niso mogli verjeti, da lahko, ne da bi jih preganjali, govorijo "po našin", kakor se je izraz za tersko narečje še vedno ohranil tudi pri njih. V provinci Mendoza je namreč večina Benečanov iz Terskih dolin. Ko je nek mlad fant prišel v San Martin in izvedel, da lahko mirno govori svoj materni jezik ga je navdala takšna sreča, da je šel na sredo železniške postaje ter začel na ves glas ponavljajoče kričati: "Lahko govorin po našin!!!" ter začel kriče naštevati vse besede v maternem narečju, ki so mu prišle na misel. Ker njihove identitete ni nihče preganjal, so jo, čeprav v tujem okolju, lažje razvili, a slovenska narečja se kljub temu niso ohranila. Zanimivo pa je, da skorajda vsi govorijo italijansko. Razložili so mi, da Italija vsem članom društev plača celoten izlet v Italijo, počitnice tam in obisk rojstnega kraja prednikov, če gredo prej na tečaj in se naučijo italijanskega jezika. Z italijansko skupnostjo v mestu so povezani tudi preko tega, da ker jih je premalo, da bi imeli svoje prostore, se ob prireditvah poslužujejo italijanske hiše v mestu, Casa Dante Alighieri. Društvo letno priredi dva večja dogodka, večerjo, kulturni program in druženje svojih članov v italijanski hiši in s svojo stojnico sodeluje na festivalu narodnosti v središču San Martina, ki se ga vsako leto udeleži kar približno 10.000 ljudi. Tam ponujajo tipično hrano (polento, gubano) ter promovirajo kulturo. Ob tem se čez leto občasno srečujejo še na manjših druženjih, ki pa niso stalna. Odvisno od obiskov iz stare domovine, okroglih rojstnih dni članov, obiskov iz drugih društev itd. prilagodijo svoje aktivnosti vsako leto. V San Martinu sem se že pred petimi leti srečal tudi s podmladkom društva, sedmimi mladimi med 19. in 35. letom starosti. Nekateri med njimi se opredeljujejo kot Slovenci, pri drugih pa to ni tako jasno. Nekaterim so od prednikov poznani izrazi Benečani, Furlani, ali Jugoslavi. Eno dekle mi je

svojo identiteto opisalo takole: “Jaz sem Argentinka, Argentinka italijanskih korenin. A te italijanske korenine so del slovenske manjšine. Mi smo torej Slovenci oziroma potomci Slovencev, a naši predniki niso bili čisto pravi Slovenci, saj niso govorili slovenščine, ampak po našin”. Razumljivo je, da v danih okoliščinah njihova identiteta ne more biti enoplastna. Vsi se še vedno počutijo povezni z Benečijo, večina je rojstne kraje prednikov že obiskala. Tudi do Slovenije imajo pozitiven odnos. Kot Slovenca, ki jih je obiskal, so me bili izredno veseli in so mi z veseljem pripovedovali kako so tudi oni nekoč že bili v Sloveniji in kako čudovita dežela je to. Čeprav si želijo svoje beneške korenine ohranjati in jih tudi prenesti na potomce, pa med njimi nisem opazil želje, da bi se naučili tudi beneških narečij.

V Rosariju živi dokaj številčna in še aktivna slovenska skupnost iz medvojnega obdobja, z manjšim številom tudi povojnih beguncev, poleg njih pa tudi manjša skupnost Benečanov, ki naj bi štela okoli 100 ljudi. Tudi tukaj svojih prostorov nimajo, ampak se poslužujejo ene izmed italijanskih kulturnih hiš (Casa Friulana – italijanske hiše so organizirane po regionalnem principu), ali pa se srečujejo po lokalih ali pri članih doma. Kot sta mi pripovedovala predsednica društva Florencia Lodolo in podpredsednik Alejandro Noacco, je v dejavnosti aktivno vključenih približno 25 članov. S kančkom humorja, a tudi čisto resno sta dejala, da so njihova srečanja namenjena predvsem hrani. Deloma gre za nekaj uradnih prireditev letno, kjer pripravijo tipične jedi, se ob njih družijo in ohranjajo stike, kulinariko pa poskušajo promovirati tudi izven članstva društva, deloma pa gre za srečevanja mlajših članov društva (sedaj srednjih let), ki se občasno dobivajo na “pizzi”, povsem neformalno za ohranjanje stikov in druženje. Projekt na katerega so zelo ponosni je dokumentarni film pričevanj prve generacije, ki so ga pripravili pred nekaj leti, da spomini nonov in non ne bi šli v pozabo, ampak bi se tega zavedali tudi njihovi potomci. Potrebo po tem vidijo tudi v drugih društvih, v Marcos Pazu so tako na enako tematiko pripravili knjigo.

Pri vseh Benečanih, s katerimi sem se srečal v Argentini, je beseda nanesa na enako razmišljanje: do sedaj smo se ukvarjali s prvo generacijo, zdaj je

čas za njihove vnuke. Internet dela povezovanje vse lažje, tudi potovanja so vse lažja in vsi ponavljajo: "To moramo znati izkoristiti". Priznavajo da ni lahko, saj je ob vseh aktivnostih v katere so vpeti današnji mladi, to le še ena izmed njih in težko jo je uvrstiti med prioritete. A pravijo, da pomagajo predvsem organizirani obiski v rojstnih krajih prednikov, pa tudi seminarji v Argentini, kjer se mladi srečujejo s člani drugih društev. Oboje je organizirano pod pokroviteljstvom dežele Furlanije Julijske krajine preko Zveze Slovenci po svetu.

V Argentino so Benečani prihajali tako v času med obema vojnama, kot v desetletju po drugi svetovni vojni. Še so živi bridki spomini na preganjanje slovenščine v domačih vaseh njihovih prednikov, kar je poleg ekonomskega pomanjkanja pogosto tudi bil pomemben motiv za izselitev. Predsednica društva v Rosariu mi je izrazila prepričanje, da babica beneške govornice ni prenesla na potomce prav zaradi spominov na protislovenski teror, katerih ujetnica je ostala vse življenje. Molila pa je vedno po slovensko, vnukinja se še danes spominja molitev in pravi, da jih občasno uči tudi svoja dva majhna otroka. Zanimivo je tudi, da je babica, ki ni nikoli bila deležna šolanja v slovenskem jeziku, domov pisala pisma v nadiškem narečju. Vnukinja celo pravi, da ji je pisanje šlo boljše od govora.

Pri obisku beneškega društva v Buenos Airesu, ki je edino izmed vseh beneških društev v Argentini dovolj veliko, da ima svoje prostore, je bila velika razlika ta, da je tukaj še nekaj ljudi, ki še vedno govorijo slovensko narečje. Zato se čustvena vez mladih do jezika še ni pretrgala in se jezika tudi sami želijo naučiti. Ob mojem prvem obisku že pred petimi leti sem zelo razveselil dve gospe in enega gospoda, vsi so bili blizu 90 let, ki so se po dolgem času lahko spet z nekom pogovarjali po slovensko. Njihovi vnuki so me posedli mednje in hoteli naj z njimi ves čas govorim slovensko. Kot kakšnega hollywoodskega zvezdnika so me med tem neprestano fotografirali in vzhičeno jokali ob poslušanju slovenskega pogovora.

Še danes me prijetni spomini vežejo na ta prvi obisk. Mlado dekle Lorena Martin je takrat že več let iskala kakšen tečaj slovenščine, a ga ni našla. Ko sem ji povedal, da bom naslednji dan obiskal slovenski lektorat na

filozofski fakulteti se je takoj pridružila. Na začetku pouka je takoj vzela zvezek iz torbe in začela s table prepisovati vse slovenske besede ter me spraševala za prevode. Samo predstavljate si lahko, kako ganjen sem bil! Na koncu pouka je bila že povsem odločena, da se naslednje leto vpiše na tečaj. To je tudi storila in se dve leti pridno učila slovenščine. Naslednja tri leta se je posvetila družini – v tem času sta se ji rodila dva otroka, tako da je učenje slovenščine morala dati malo na stran. A v vmesnem času je obiskala rojstne kraje nonov in je danes trdno odločena, da bo kulturo ohranjala in jo prenesla tudi na svoje otroke. Družinsko življenje pa ni nekoliko zamaknilo njenih načrtov le glede učenja slovenščine, ampak še nečesa pomenljivega. Lorena je po izobrazbi arhitektka in že več let ima željo napisati knjigo o beneški arhitekturi v Argentini. Tega sicer med mojim prvim in drugim obiskom ni uspela realizirati, a tudi ob tokratnem obisku mi je o tem živo razlagala polna načrtov, to ostaja njena velika želja.

Društvo Benečanov v Buenos Airesu ima tudi mladinsko sekcijo. Diego Pergola, ki jo je vodil ob mojem prvem obisku je vmes postal predsednik društva in čeprav priznava, da je težko in njihove moči pojenjajo, ima še precej načrtov za prihodnost. Društvo ima še dve do tri prireditve letno. Diego pravi, da čeprav mladi jezika ne znajo več, so člani društva zaradi prednikov in tradicije ter “hočemo te stvari ohraniti”. Želel je bolj poživiti delovanje mladinske sekcije, a žal ni šlo. Tega se je lotil tudi inovativno, na primer z organizacijo rock koncerta v prostorih društva, na katerega je prišlo približno 100 mladih. To je izkoristil in jih kmalu nato povabil na sestanek glede aktivnosti v društvu, a jih ni bilo več. Diego je bil do sedaj v Sloveniji in Furlaniji že trikrat. Rad bi, da bi se njegova hčerka naučila slovensko, čeprav on jezika ne govori.

Donedavni predsednik beneškega društva v Buenos Airesu Jose Brenko je precej pozornosti namenjal tudi stikom s slovenskim veleposlaništvom ter udeležbi na večjih prireditvah ostalih slovenskih društev. Benečane je vedno videl kot del slovenske skupnosti in iskal stike. Prisoten je bil tudi lani, ob obisku slovenskega predsednika Boruta Pahorja v Argentini. Razlog za to je gotovo tudi v njegovem poreklu. Oče je namreč bil Štajerc, mama

pa je Furlanka. Zanimivo, da sta se skupaj najbolj poistovetila z beneško skupnostjo.

V Argentini živi približno 40.000 Slovencev. Benečani se z ostalimi slovenskimi skupnostmi niso veliko povezovali, ampak so živeli pretežno svoje življenje. Mesto San Martin je od Mendoze oddaljeno le slabo uro vožje. A skupnosti sploh nista vedeli ena za drugo. Nekoliko drugače je bilo v Buenos Airesu. Tam je zdaj že pokojni Tine Debeljak ml. (pripadnik povojne slovenske migracije) v začetku 90. let prejšnjega stoletja v beneškem društvu izvajal tečaje slovenščine. Tudi nekaj drugih mojih sogovornikov iz slovenske skupnosti se je spominjalo, da so že pred desetletji kdaj šli tudi na kakšno prireditev k Benečanom, a živi stiki očitno nikoli niso prav zaživeli.

Pri več izseljenskih skupnostih sem že opazil, da ko čas vedno bolj pogloblja asimilacijo in jemlje življenske moči, bolj skupnosti začnejo stopati skupaj. Tudi med Benečani v Argentini je še prisotna precejšnja želja po ohranitvi identitete, očitno tudi preko povezovanja z ostalimi Slovenci. A sodoben način življenja in uporaba najnovejših tehnologij omogočata tudi vse pogostejše obiske iz izseljenstva v Benečiji ter tudi ohranjanje stikov preko računalniških vezi. A tudi glede tega imajo Benečani v Argentini pomenljivo in trpko kritiko: saj ko pridemo domov v Benečijo nihče več v naših vaseh ne zna naše govorice – pravijo, da opažajo, da asimilacija doma nič manj ne grozi in redči skupnosti, kot pri njih, na drugem koncu sveta.

Hrana za dušo že drugič v prave roke

MIRJAM MUŽENIČ*

Odpeljali smo se v sončnem četrtekovem jutru 25. maja letos (leta 2017). Pisana skupinica ljudi in prav poseben tovor, skrbno naložen v več zavitkih z živobarvnimi pentljami. Pot je minevala med mojimi razlagami o krajih, skozi katere smo potovali in različnimi spomini iz novinarskih doživetij, ki se jih je v skoraj štirih desetletjih nabralo za debelo knjigo. V Benečijo in med tamkajšnje ljudi se vedno rada vračam, tistega četrтка še s prav posebnim občutkom, razpetim med skrbjo, pričakovanjem in zadovoljstvom. Peljali smo darilo za otroke dvojezične šole v Špetru, nekaj več kot 300 otroških in mladinskih knjig, novih in že rabljenih, vendar dobro ohranjenih, ki lahko še leta služijo radovednim bralcem. In to ni bilo prvič! Ko sem se na pomlad leta 2007 vračala iz Rezije, na katero so znova legle sence političnih dvomov o slovenskih koreninah in narodnostni pripadnosti dela njenih ljudi, sem razmišljala, kaj dobrega bi lahko naredila za Luigi Negro in njene sokrajane v dolini pod zahodnim robom Kanina. Res sem posnela več radijskih in televizijskih pogovorov, pripravila reportaže in oddaje, toda želela sem si še kaj več. Zamisel o slovenskih knjigah zanje je takoj dobro obrodila, med prijatelji, sodelavci in velikodušno tudi v knjigarni in založbi Libris v Kopru. Zavnikovi dekleti, mama Alojzija in hči Ingrid, sta se resnično potrudili in na pot smo se odpravili velika skupina koprskih ljubiteljev knjige, povezanih z Librisem, med njimi pevke folklorne skupine Skala iz Kubeda pri Kopru in pisatelj Marjan Tomšič. Knjižno darilo je pristalo v Špetru in komaj rojenem Inštitutu za slovensko kulturo,

ki ga je vodila vedno zgovorna in prisrčna Bruna Dorbolò. Dogodek, ki so ga obogatili še skupen kulturni program gostov iz Kopra in beneških domačinov ter Luigin pozdrav iz Rezije, je tedanji slovenski generalni konzul v Trstu Jože Šušmelj ocenil za zgodovinski dogodek, ki naj postane vsakoleten. Spominjam se, da so me posedli v prvo vrsto, izjemoma, saj dogajanje običajno spremljam iz ozadja ali s strani prizorišča, kar mi dopušča, da zaradi časovne stiske pred oddajo novinarskega prispevka neopazno odidem pred zaključkom. Takrat sem mirno obsedela, brez obveznega pisala in zvezka za nujne zapise v rokah, z ugasnjenim telefonom in mikrofonom, brez nestrpnega pogledovanja na uro... Gledala sem, poslušala in bilo mi je resnično toplo pri srcu. Razmišljala sem, da je za prijazno potezo, za dober namen in lep dan potrebno le malo volje in iskren občutek prijateljstva, morda že pripadnosti. Ostali so spomini, ki se ob vsakem obisku Benečije radi vračajo.

V skupini gostov iz Kopra je bila takrat tudi Orjana Ugrin iz Ankarana. Srečali sva se v začetku letošnjega leta in priznala mi je, da dogodka ne more pozabiti. Tedanja pobuda o nabirki knjig za mlade pripadnike slovenske narodne skupnosti v krajih pred zahodno državno mejo jo je tako navdušila, da se je nove lotila kar sama. Zbirala je knjige in jih nabrala zajeten kup. Ponudila mi jih je v prepričanju, da bom znova poskrbela za prave prejemnike. V pogovoru z novinarskima kolegoma, urednikoma slovenskega programa Radia Koper Tjašo Škamperle in Andrejem Šavkom, smo se odločili za skupno potezo. Na dan mladosti 25. maja, ki je tudi rojstni dan Radia Koper, smo knjige odpeljali v Špeter. Z nami je bila tudi gospa Ugrin, zadovoljna zaradi izpolnitve osebne želje in pogumna po okrevanju po težki operaciji. Njenim knjigam smo dodali nove, tudi tokrat s prispevkom knjigarne in založbe Libris in knjige, ki so jih darovali zaposleni na Radiu Koper ter njihovi prijatelji.

V avli nove šole so se zbrali prav vsi takrat prisotni učenci in njihovi učitelji. Sprejeli so nas s pesmijo in radovednimi pogledi k zavitkom knjig. Ravnateljica šole Sonja Klanjšček, ki je bila o zamisli za knjižno darilo šoli v novih prostorih prva seznanjena in je v pripravi na izročitev skrbno so-

delovala, je bila nad knjigami iskreno navdušena. Povedala je, da jih bodo bralcem ponudili takoj, ko bodo v šolski knjižnici dobili police. Dodala je, da bodo na njih prostor odmerili tudi knjigam iz prvega darila špetrskemu Inštitutu za slovensko kulturo. Zagotovila je še, da bodo prišle v prave roke, morda tudi bralcem v Doberdolu, kjer je skrbna in delu predana pedagoška delavka tudi ravnateljica, ali v drugih šolah.

Povabilo na srečanje ob izročitvi drugega knjižnega darila je navdušeno sprejel tudi župan Špetra Mariano Zufferli, po materini strani tudi Slovenec. Ne bom pozabila njegovih prizadevanj za dokončanje šolskih prostorov in napovedi v moj radijski in televizijski mikrofoni, da bo sam nosil opremo, mize in stole, da bi otrokom lahko nova vrata odprli takoj po božičnih in novoletnih praznikih. Tudi ob našem prihodu 25. maja je javno priznal pomen dvojezične šole za domačo občino in celotno Benečijo, pa tudi osebno zadovoljstvo, da so se otroci in njihovi učitelji po sedmih letih spet vrnili pod skupno streho. Župan Zufferli je še ponovil obljubo, da bo naprej pomagal pri ureditvi okolice z zelenimi površinami za igro malčkov v vrtcu in učencev osnovne šole. Morda bo kdaj tudi segel po slovenski knjigi, je dodal, saj mu jezik ni tuj. Ob stisku roke me namreč običajno pozdravi v slovenskem jeziku.

Sočasno s slovesnostjo v Špetru je bil slovenski program Radia Koper tisto majsko dopoldne beneško obarvan. V program so se v živo oglašali kolegice Tjaša v pogovoru z ravnateljico in županom, zavrteli pa so tudi posnetek daljšega pogovora, ki sem ga le nekaj dni prej posnela s predsednikom Inštituta za slovensko kulturo v Špetru Giorgiem Banchigem.

Iz svojega dolgoletnega novinarskega dela lahko le potrdim pozornost domače medijske hiše do vsebin iz življenja in dela Slovencev v Italiji. Zgovoren dokaz je tudi takojšen posluh za uresničitev pobude o knjižnem darilu za dvojezične malčke v vrtcu in šolarje v Špetru. Obogatila je vse, ki smo v njej sodelovali!

*RTV Slovenija

Metod Bajt, 50 let glasbenega ustvarjanja in 40 okteta Simon Gregorčiča

Metod Bajt je vsestranski glasbeni ustvarjalec s širokim razponom znanj. Predvsem je človek vedrega duha, skromen, ki je kvaliteto in uspehe svojih pevskih sestavov vedno postavljajal pred lastne ambicije in zasluge. Z bratom Cirilom-dvojčkom je rojen 18.8.1947 v Gregoričičevem Planinskem raju, na Libušnjem. Osnovno šolo sta obiskovala v Kobaridu. Kot otroka sta oba kazala glasbeno nadarjenost in posegala po različnih instrumentih. Po osnovni šoli se je njuna pot razšla. Ciril je odšel v bogoslovje, Metoda pa so starši želeli zadržati na domačiji, a se je kmalu zaposlil v tovarni TIK Kobarid. Ob delu je končal srednjo tehnično šolo. Poročil se je in je oče hčerke Barbare in sina Aljoše. Danes ga na Libušnjem obiskujeta dve vnukinji Nena in Tita in dva vnuka Sašo in Tine. Od leta 2005 je v pokoju. Metod Bajt je kot otrok igral na orgle v bližnji cerkvi sv. Duha in prve osnove glasbenih znakov spoznal pri pokojnemu župniku Francu Droletu. V letih 2017 in 2018 zabeležuje petdeset let zborovskega in glasbenega dela, odkar je začel voditi mešani cerkveni pevski zbor na Libušnjem. To je bil čas, ko so po hribovskih vaseh delovali večinoma cerkveni pevski zbori in so kasneje postali osnova drugim zborom. Metod je zbor vodil 12 let. V tem času ga je brat Ciril, študent teologije, seznanil z bogoslovcem Jurijem Bizjakom, sedanjim škofom. S talentiranimi domačini so ustanovili vokalno-instrumentalno skupino Klicarji. Bajt je za skupino sam vzdelal dve električni kitari. Izvajali so duhovno ritmično glasbo v cerkvah v Posočju, na Primorskem in širom Slovenije. Leta 1967 je ustanovil kvintet Planinski raj

in z njim za Radio Koper posnel 12 skladb. Od leta 1977 je umetniški vodja Okteta Simon Gregorčič Kobarid.

Postal je eden od pomembnejših nosilcev razvoja zborovskega petja v Posočju, zamejstvu in širšem slovenskem prostoru.

Svojo 50-letno glasbeno pot je prehodil z nenehnim samoizobraževanjem: prebiral je glasbeno literaturo, se posvetoval z uglednimi poklicnimi glasbeniki, igral kitaro, orgle, harmoniko... Poglobljeno je proučeval delovanje inštrumentov in jih nekaj samostojno izdelal.

Njegovo glasbeno udejstvovanje lahko razdelimo na: zborovsko delo, prirejanje ljudskih in umetniških skladb, ljudsko godčevstvo in glasbena produkcija.

Zborovsko delo: Bajt je ustanovitelj, pevec, solist in dolgoletni umetniški ter idejni vodja Okteta Simon Gregorčič Kobarid. Oktet je zrasel v eno najkvalitetnejših malih moških zborovskih zasedb na Primorskem, o čemer pričajo številni koncerti doma, pri zamejcih v Benečiji, na Goriškem, Tržaškem, Koroškem in v Porabju ter odmevna gostovanja pri slovenskih izseljencih v Franciji, Nemčiji, Kanadi, Združenih državah Amerike. Poleg tega so tu še turneje in mednarodni zborovski festivali v Italiji, Avstriji, na Madžarskem in v nekdanjih jugoslovanskih republikah. Vseh štirideset let je Oktet Simon Gregorčič ambasador Posočja; ima protokolarno vlogo, saj mu politične organizacije in družbene ustanove zaupajo, da jih s kulturnim delom predstavlja doma in tujini ob srečanjih z državniki, ministri, veleposlaniki, odposlanci Svetega sedeža...

Pod Bajtovim vodstvom je oktet večkrat v živo nastopil na valovih Radia Slovenije ter na malih zaslonih televizije Slovenije. Posebno odmeven je bil nastop na "Pahorjani" v ljubljanski operi, ob stoletnici pisatelja Borisa Pahorja, kjer se je oktet predstavil s skladbo, ki jo je priredil Bajt.

Pod njegovim vodstvom je oktet glasbeno rasel in v 32. letih s pevci naštudiral 250 skladb različnih zvrsti: od renesanse in romantike do skladb sodobnih slovenskih skladateljev. Posebno pozornost je posvečal slovenski ljudski pesmi in uglasbenim pesmim pesnika Simona Gregorčiča. Nato je v skrbi, da oktet ostane "mlad" in glasbeno prodoren prepustil vodenje mla-

demu dirigentu Mateju Kavčiču. V oktetu Bajt še vedno poje, a zapustil je izvirne in napredne prijeme pri delu s pevci, pri izbiri programa in ustvarjanju glasbenih zgodb. O tem priča kaset iz leta 1993, ki je še danes aktualna kot turistično oglaševalska predstavitev Alp, Posočja, Brd, Vipavske doline, Krasa in slovenske obale. Ti posnetki so na voljo tudi na portalu youtube. V Gregoričičevem letu 2006 si je Bajt z okteto zadal odgovorno poslanstvo: slediti pesnikovoma verzoma "Bog živi vse Slovence, pod streho hiše ene", tako je pomagal zarisati skupni slovenski kulturni prostor brez mej. Z inovativno predstavo so gostovali po slovenskih srednjih šolah, pri izseljencih in v zamejstvu. Istega leta mu je dirigent Marko Munih zaupal 100-članski moški zbor, ki je pod njegovim vodstvom nastopil v Cankarjevem domu ob stoletnici Gregoričičeve smrti.

Od leta 1991 vodi še moški pevski zbor Poljubinj. To je najštevilčnejši moški sestav v Posočju, saj v njem redno poje 40 in več pevcev. S tem zborom so se Bajtu odprle možnosti, da izvede skladbe za večje zборе. Z njimi ohranja tradicijo petja na vasi. Njegov izbor pesmi pevci začitijo. Koncerte izvajajo v starih vaških jedrih in ohranjajo drugo etnološko dediščino.

Člani pevskih sestavov povedo, da ima Bajt pravi odnos do ljudi in spoštovanje do vsakega pevca. Na vajah zna ustvariti vzdušje, da je prijetno in delovno. Pevci ga prav zaradi doslednosti visoko spoštujejo. Tudi s tem zborom je Bajt obiskal izseljence v Parizu in Slovence v Sarajevu. Sicer pa nastopa z njim po Sloveniji in tudi v zamejstvih.

Bajta pa smo v 80. in 90. letih pogosto srečevali v šolah, še posebej na podružnicah. Posvečal se je mentorstvu zborovodjem šolskih zborov na Kobarškem. Šoloobvezne otroke je motiviralo tudi petje okteta. Bil je tudi strokovni svetovalec znane otroške prireditve "Ob bistri Nadiži pesem zveni" (na kateri so na pobudo KD Stol nastopali zborčki z obeh strani meje).

Prirejanje ljudskih in umetniških skladb ter avtorska dela: Bajt je nesporno glasbeni skladateljski talent. Teoretično znanje si je pridobival z obiskovanjem delavnic in tečajev harmonije in kontrapunkta. Redno pa je dve leti obiskoval predavanja o harmoniji pri skladatelju Pavletu Kalanu. Končal je tudi nižjo glasbeno šolo za solo petje pri prof. Majdi Luznik v glasbeni šoli

Tolmin. Torej ima večšine za prirejanje ljudskih pesmi za zборе in kompozicijsko dejavnost.

Njegov opus obsega 40 priredb ljudskih skladb iz Posočja, Benečije in Koroške. Njegove priredbe so pevcem blizu in so zvočno polne.

Za potrebe moških zborov je predstavil številne skladbe. Med temi izstopajo: "Znamenje" Frana Venturinja, "Oponašanje zvonov" Alda Kumarja, "Ave Marija" Antona Brucknerja... Po njegovih skladbah posegajo številne moške zasedbe. Z razmahom svetovnih spletišč pa v zadnjem času povpraševanje po njegovih skladbah prihaja iz vse Slovenije in iz zamejstva, celo iz Avstralije.

Ljudsko godčevstvo: Bajt ima posluh za glasbeno dediščino, zato ga najdemo med ustanovitelji še ene glasbene skupine. Da bi ohranili izročilo naših pesmi in godčevskih viž so štirje glasbeniki ustanovili Glasbeno skupino Dednina. Bajt se je poglobljal v stare zapise pesmi iz Posočja in Benečije. Pesmi, ki so jih ljudje le peli, je avtentično posnel in kasneje za skupino ustvaril notni zapis. V skupini se je posvečal poglobljenemu raziskovanju ljudskega izročila, tako so obnovili številne pesmi iz Posočja. Neprecenljivo je bilo sodelovanje z Glasbenonarodopisnim Inštitutom (Ljubljana). V skupini so Majda Luznik, Metka Ivančič, Sandi Manfreda in Metod Bajt kot tenorist in harmonikar. Godčevske viže in pesmi so zabeležili na zgoščenki "Pesmi naših rodov". Nastopili so širom Slovenije, v zamejstvu in po Evropi.

Kot harmonikar je dejaven tudi v Foklorni skupini Razor.

Glasbena produkcija: Na različne nosilce zvoka je Bajt zabeležil najpomembnejše postaje svojega glasbenega življenja. Tako je nastala kaset "Oktet Simon Gregorčič" ob 15-letnici zasedbe. Pod njegovim umetniškim vodstvom je v samozaložbi nastala tudi video kaset "S pesmijo Okteta Simon Gregorčič od Triglava do morja", ki je bila leta 1994 posneta v sodelovanju s studijem Femix iz Bovca. Leta 1997 je ob dvajsetletnici okteta pod Bajtovim producentskim vodstvom nastala zgoščenka "Moje gosli", ki je izšla pri Založbi kaset in plošč RTV Slovenija. Čez pet let se je pridružila še ena z naslovom "Oktet Simon Gregorčič 25 let", kjer se je Bajt preiskusil

še v vlogi snemalca. Ob petintridesetletnici je oktet izdal zgoščenko "Njen venček", kateri je bila priložena tudi zgoščenka ob tridesetletnici koncerta. Pri tej kaseti je Bajt sodeloval kot snemalec in producent, opravil pa je tudi mastering. Zgoščenka "Pesmi naših rodov" iz leta 1999 je tudi plod Bajtovega producentskega dela.

Iskrene čestitke jubilanту za 50 let glasbenega delovanja in 70-letnico. Čestitke Oktetu Simon Gregorčič Kobarid za 40 let delovanja ter vsem pevcem v upanju, da se bo še dolgo slišal njihov glas.

Viri:

Matej Kavčič, umetnostni zgodovinar, sedanji umetniški vodja Okteta Simon Gregorčič.

Ivo Černe, predsednik društva Oket S.G Kobarid, Kronika Okteta Simon Gregorčič.

Danilo Leban, predsednik možkega pevskega zbora Poljubinj.

NAŠA BESEDA

Vzel so za sabo puno reči

MICHELE OBIT

(Zabardo)

I

Vzel so za sabo puno reči – tudi razdalje,
ki je bluo med telim svietom obiunega trebuha
an tistim, ki se ga zmislím – ob sabotah, ko smo šli gor
v vas – če štíer híše so zaries vas –
an sednjeni na klop smo gledal malo dol
cikorjo, ki je rasla an drevuo čiešp.
Teta moje mame nam je kajšan krat šenkala
jajca – donas so pustil odparte
vrata od híše – naj malo ajarja gre uon.

II

Vzel so za sabo korito – samuo rana
ji je ostala – an tisto potriebo letat
od adnega konca do družega sanožet – letat
kar si viedu, de če je bluo kiek dobrega, ki bi ti ratalo
je bluo samuo se zaplest – imaš sedam liet
v roko ti dajo grabje, ki so velike glih
za toje lieta – misliš, de je ku življenje:
zbieraš senuo nardiš adno majhano kopo
ji stopneš gor an vse postane buj majhano an se posuje.

III

Zadnji krat je bluo za nest v hišo
narlieušo rieč, ki muoj stric nam je lahko pustiu:
darva, ki so uonjale ku če bi jih glih sada žagal
ki priet ku jih vzdigneš te pride za jih pobuoscat.
Potle kajšan krat moja mat mi prave
da v stari hiši – tista od žganja –
kamani padajo adan po dnim
an daž teče ku majhan potok, ki gre
ča an sam – ku spomini, ki neciejo umriet.

(Baude, zemja)

Nie, da muormo nimar vekopat –
kajšan krat je zemja previč tarda
(previč naša), ostane tu pest
tist prah, ki niema nobenega okusa
– čaka na daž, na parvi vietar,
ki porauna baude an spraznuje
kar je ariavega, kar se nimar vič
v nas osmodi.

(Šalamun: pesnik)

Tisti dan je paršu Aleš iz Ljubljane
parvič v naše kraje (že med vožnjo
mi je povedu tisto, kar sam že znau) –
da si biu kombatent – adno lieto
malo manj – da te je vidu zadnjič
pred božičem. Ko sam mu jau,
da bom kakšno besiedo posvetiu tebi
tudi tisto vičer je odguoriu, da je
preveč utrujen. Zadnje ure tistega dneva
so ble pa samuo zate.

(Oblaki)

I

Nobedan korak vič. V resnici pa
smo takuo šibki, da smo se ustavli
brez tiet – pogled, ki je šu deleč
an roke, ki so se tresle – pa ne od mraza.

Miesta se poderjajo – se rušijo
v tistim neskončnim uekanju –
rieke zalivajo liepe ardeče rože
an cieste se ne ustavijo pred britofom.

(Podnapisi)

»Je takuo čudno – pravi – za tistega, ki nie vaju, gledat filme s podnapisi. Sharon Stone guori pru lepuo po italijansko. Pa je tudi ries, da kar gledaš film s podnapisi puno krat, medtem ko bereš, ne vidiš, kaj se dogaja na sceni. Nie lahko.«

An potle doda, da na Poljskem je še slaviš: »Na polski televiziji dvie osebe, an mož an na žena, se pozdravita, doberdan, v niekem iziku, an potle čuješ: dzień dobry, an moški glas, an ženski glas. Pa tisti glasuovi so isti za vse. Vsak mož ima tist moški glas, vsaka žena ima tist ženski glas.«

Mož ustane, vstopimo v dvorano.

Ist mislim na Wisławo Szymborsko.

Rievan bogat mier

CLAUDIA SALAMANT

Je gorak jesenski dan. Hodim po stazici, ki peje v host. Napunim plučja z ajarjam, ki diši po zemlji. Perje se lomijo pod mojimi škarponami. Sonce se blešči ta med dreves an se igra z barvam. Mier, tople barve mi spraznjuvajo pamet, an noge so buj lahne.

Mier..., kajšna liepa rieč..., mier. Vsi ga želmo, pa le grede se mu omaknemo, ku če bi se ga bal.

Hodim v brieg an hitro pridem v Farnaže, kjer ankrat so kahal kuote, grem le napri pruoť Trebežam, kjer imamo našo host.

Palajšča, Farnaže, Trebež, Reščak, Strmic, Njivca, Požar (kjer ankrat so žgal perje), Podbrieg, Zakorito, Tazadobje, Vartača, Barc, Dušca, Kudnik, Vodca (kjer teče studenac), Rovan, Breščin, Hošna, Podčel, Čiste... vse stare imena vezane na prostore, ki nosijo v sebi velik pomen.

Ankrat vsak part sveta je imel njega ime, je bil velik zaklad za družino, sada se zgubjajo družine, imena družin, imena prostoru. Smo vsi zgubjeni... ku sienje od malona. Malon te biel (tist za kuhat brižo malonovo), ki ankrat so jedle praseta an je rasu na vsaki griv, tu vsakem gnojake, okuole vartu an njiv, se zgublja, je riedak an sem muorla vse naše doline preobarnit za ga ušafat.

Za skuhat an sniest an tont briže malonove... ist an mama smo muorle počakat dvie liet: ušafi sienje te pravega malona, vsadi ga, počak, de zrase, naprav batudo s te pravim mliekom (nimar buj riedko!) Oh, kuo je bila dobra tista briža malonova. Vse, kar se zasluž s trudam an vse, kar se puno cajta želi, ima čudoviten okus.

Tud, kar hodmo gu brieg an pridmo na varh smo zadovoljeni, zak smo dosgli rezultat. Beh, sa dol pod se znajo vsi hitro iti an maloni se lahko tačijo brez nobedne fatige.

Hodim počas an gledam v luft an drugo stran Idarske doline. Tle odtuod vidim lepua Lovišče, Kostanjuco, Lig... Opijem dušičo z vsem telim mieram. Pogled me pade na lepo, šaroko, armeno, bleščočo družino štoruk, ki se svetijo pod mojimi očmi. Se ustavim an mislim: "Če jih poberem, potle jih bom muorla očet, skuhat an na koncu jih na bo tel obedan jest. Bi jih mogla poslikat s telefonam, zak so pru lepe... Ah ne viem, če varže ratinga... potle slika ostane v telefone, zak ne bom imiela cajta jo pogledat. Narbuojš je, de jih pustim, kjer so, atu kjer so se rodile".

Jih še ankrat lepua pogledam, jih poslikam s pametjo an se napri poberem. Zad za ovinkom se parkaže nih deset kostanjov. So vesoki, pari de tikajo nebuo, so šaroki an skor brez perij. Na tleh pa je barvana kovtra listja an grič. Na parvi pogled se zdi, de ni nič kostanja, pa pod perjam se skriva jo arjave, svetle zarne. Se dol počepnem, z roko omaknem listje an griče, se mi parkažejo lepe, debele, svetle burje, ki začnem pobierat. Kuo mi je všoč pobierat. Host an narava nam vsega šenkavajo, pa midruz smo takuo zgubljeni, de se ne zavedamo. Lepua viem, de teli kostanji niso od moje družine, pa poberem vsedno no boršico, zak lepua viem tudi, de jih ne pobere nobedan drug, viem, de tle pod perjam ostanejo an zagnijejo, če jih ne snije kajšan merjasec. Zarne kostanja so skrite pod perjam an kamančki, jih primem v roko an počaso naberem nomalo pesti.

Tel prostor je pun čarovnije an energije. Vieje kostanjove se stegavajo v čisto nebuo, vietar jih gibje, objeme kajšno pero, ki se pingula v ajar an počaso pade na tla. Vietar, perje, saku, ki ueče nad dreves... tela je glasba hosti. Ankrat po vaseh, po njivah an hosti se je čulo ljudi guorit, se menat, piet an se kregat. Če adan je pobrau kostanj, ki ni padu pod njega kostanj, jih je ču an ga je muoru varnit gaspodarju. Rebenjak an moja nona so se vič krat kregal za gobe. Tisti, ki jih je priet zamerkal, jih je lepua skrivu s perjam an s travo, če so ble premajhane za jih pobrat an jih je ahtu. Če se je zgodilo, de kajšan drug jih je ušafal an pobral, je bluo uekanje ta par korite.

– Tiste gobe so zrasle tu mojim, so moje! Sada gobe ostanejo, kjer so. Perina, ki je živiela blizu Vitorje Toninčove, je kladla kamančke na tla za narisat mejo. Če je ratalo, de kajšan kamanček se je omaknu, kar Toninčova je vargla umazano vodo ta pred hišo, an tekrat je začelo uekanje v vasi. Sada glih na tistem prostoru rase garbida an nobedan jo ne vide, hiše se poderjajo an nobedan ne vie, kje je meja.

Ankrat se je zgodilo, de an tast je šenku neviest no kozo, zak ga je ona gledala do smarti. Kar tast je umaru, neviesta je pustila kozo tu njega štal. Taz Španije se je varnu sin z drugo neviesto. Kunjada je ušafala kozo tu štal an je štritala, de je nje. Neviesta, ki je dobila kozo za šenk je pa pravla, de koza je nje. Je šla po kozo, jo je zavezala s štrikam za vratom, zak jo je tiela pejat na nje duom. Kunjada jo je vidla an ustavlja. So začele ulieč buogo kozo adna na an kri, te druga na te drug. Reči, de jo niso stargale. Dan donas koze smardijo, umažejo... narbuojš je, de so deleč.

Dan donas nobedan neče imiet skarbi. Vsi so pun vsega, ni cajta za travo sieč. Tek ima dobro vojo za daržat čedno, za garbido udriezatz muora ferie ponucat, muora puno sudu ponucat za ukupit vse, kar kor za očet. Brez štiet vse davke, ki so na vsak zidič, naj stoji na koncu al ne. Je pru težkuo daržat, kar so nam pustil.

Ne viem, če stoji buojš tisti, ki ne vedo, kar imajo, al tisti, ki močnuo ljubijo, kar imajo. Vse tele misli se plezajo v moji pamet ku garbida an daržijo skrito lepoto telega meru. Sada letim dol pod se an mislim, de tud če kajšan krat je težkuo bit hči telega meru, globoka ljubezen darži moje škarpone zalepljene na tele stazice, ki nimar buj riedko čujejo človieške stupienje. Se vračam damu an v pamet mi pridejo besiede naših te starih:

– Oh moja čeča, kuo je čudno telo življenje: tek ima zobe, niema kruha, tek ima kruh, niema zobi.

Jure tule

ILUSTRACIJE IN TEKST LUIGI MODERIANO

Illustrazione 1.

Je biəu dən otročəč od tieh zapuščenéh od matere: to Plestiščah jəh so klicálə “špətalinə”. Nie mu šnjé imana, kər taz vasə ga so šlə puonj. Nəč družega nie so narədələ, ko ga prenestə taz nə məzierje tjəu to drugo. Še otročəč je pršú taz dažá pod kap.

Nie blo korjere: ga so muorlə prnestə to košó. Tə dan, kə ga so krstilə, ciərku je bla pouna jodí. Kər gospuot je pomolú use tuo, kə nie majdən zastopu, je ulú to žiegnano uedo na otročičuo čeló an jau:

– Jure! Te bomo klicali Jure!

Nunac an nuna, kə nieso maj čulə təgá imana, se so pomierkalə tə to tiəga. Od krščenja se nie godilo nəč družega to uasə. Jure je rastu an sake dan se šplačau za to neuprašano dobruoto, sake dan je muoru pokušətə kako kroh təh družeh má tərdo skuerjo.

Prez viədatə je ču, de to sebə ki ne gre nalé, kə je mu pouno znance, se je obriedu saldo sam. Nie biəu vəč dən otrok an sakə bot, kə sərce mo je počelo težatə je utieku dou patók. Usədnjen na dni velici pečə, poslušoč uedo šomietə, je počəu še on pietə. Z njegán glasən še žalost je odsłá po dolinah an, usé tiezje, kə ga so čulə so uerələ:

– Jure tulə je spə dou patuece.

Je biu žej sin, ma za se čutə boj mož je nosú še klabuk an dən dan, prez majnemo pravətə, je odloču za se ne vəč uərnitə damou. Ga so šlə glədat, ma on, kə je poznú patok tej njegá prazne sakieta, se nie stuoru obriəstə.

Illustrazione 2

An tako za strieho Jurəjo je ostú ko klabuk, listje za pastejo an tri žiualəce, kə ustršene ga so mierkale taz hostə an kə počaso, mo se so počəle prbližuatə.

Majdən niə viədu, kako je mogú preživiatə. Ko mliner, kə ga je muoru poslušatə nuoč an dan mo je daju moko an ueru:

– Na! Tako, de kər boš jedu mə se opočijejo uha.

Pojoč gor an dou po patuece, puedne Jure je pobiəru veje, kə uedá je prenašala, zviečer je zakuru an z mlinerjuo moko je počeu gobanco pećá.

Malo cajta an ta gobanca je počela dišatə po usən patuece an po hostah.

Illustrazione 3

Tə tri žiualəce, kə nieso ble uajene se zboditə prej, kə usá tə družə so šlə spat, s tən duhən pod nuəsan so ustale prej ko ura.

Se je zgodilo təbot, ke Jurə za užgatə ogenj je grantú an touku peić na peić.

Za tə prvə bot lesica mo se je prbližala an furbasto je jala:

– Če mə daš dan koščec tə čon pomatə.

– Kako? – je pogodu Jurə.

– Ja viən, kje so formənantə! – mo je jala lesica.

Jəh poslušoč še čujta je zaflokotala na tə boj bližnjə rogji an zapəvíkala:

– Če daš dan koščec še menó tə pərniesien tə boj suhe rogjé tako, de ne boš muoru vəč pihatə.

Vidoč te druge dua, se jazbačəč se je pərbлізу, ma od njegá majne besiəde.

Jurəjo, kə je biəu uəs puetən pod klabukən, nie ostalo družega ko obeičata dən koščəč usacemo, tako de lesica je šla krast formənantə mlinerjo, čujta po te suhe rogjé an tə malə jazbac pokiče pobiərat.

Od tə dan, ta kuštna družina se je spraujala usako nuoč ueku ognjá an tej to usakə družinə, kər je blo za partitə, u časə nie šlo ki prú.

– Dejmə še dən koščec, kə sən šnje lačna an zejtra, tə čon pərnestá no cielo kuekoš – je uérəla se obliznauoč lesica.

– Je ne viərə! Nie komaj sita, je lažnica, tə ko obejčaua. Dejmə še dən koščec

məná an se ne boš vəč bau za tuo, kə pravejo zame – je uérəla čujta an to tomá jə se so vidalə ko uečə.

Tə malə jazbac je ko duhu prez se uagatə uprašate.

Illustrazione 4.

Nəč hudega. Usé se je potolažalo kər usá štirje so blə sitə an sakə po njegá nauadə je počəu piətə.

Ma dno nuoč, kə se je zdiela dan, Jure je stau pod luno, nad čukolnə skalə je mierku čez mejo.

Logní mo se je zmotilo, lohní ušúləlo tako, de se je prepliengu čez slap an padu rauno to praznost.

Illustrazione 5.

Od njəgá lesica, čujta an jazbačəč nieso več vidalə družega ko klabuk, kə lahan mo je odletú taz glave an fərfolú za njən.

– Ne bomo vəč jedlə gobance. – je jala žalostno lesica.

Tə malə jazbac je ko mierku čuito fərfoloč za klabukən; oná ga je miela žej ujətega, kər je vidala Jurəja zagrabjenega za dən debú rogí.

Illustrazione 6.

Ko Buog je mogú ga stortá zrastə uon skale ato. Kər mo ga je spə napərła na glauo nalé, kə je stau usədnjen nad smərtijo, Jure se nie zdu več tkej ustrašen.

Zgor nad skalo ləsica je borlala:

– Tə sən pravəla, ma me niə sə poslušū, s temə uečamə ko oná je moglá te spravetə to nesrečo!

– Maš jezək boj dog ko rep: so lieta, kə mo obejčauaš kuekoš an kə škando-laš mené – jə je zapəvikala jezno čujta.

– Se ne korita, pomajmo mo! Če muerəmo. – Tə parvə bot od kar se so poznalə, še jazbačəč se je oglasu. An glih tako je blo, za sacega tuo, kə je znu. Lesica, kə bo ko gərdá je bla laznicə, je naučəla še jazbačəca. Kop, u usako nuoč so hodilə ou uas an nosilə dou nad skalo tuo, kə so ukradlə. Taz skale

dou na roǵí, ko čujta mo je moglá nositə za pitə an jəstə.

Illustrazione 7.

Se ne vie kəj cejta Jure je stau na rāǵí se vie ko, de dən dan čujta ga niə vəč obriədla.

Ona niə bla lesica, ma kər je vidala te douge, debielə an zelenə bršjən zajət muečno za skalo, gor taz koncá uəndo pod roǵí je zastopila, de Jurəjo je še kak pomau. Za bətə segurna, je pogledala dou an z njə uečamə se nie moglá uštərbitə. Majnega.

Kər se je uərnila an poviedala novico še tə družən, še jazbac se je posmeju. Se nieso moglá pobratə atuec, so stalə an poslušalə tə domačə glas dou tən družən patuece.

Dan puedne je šu, počaso ma je šu, deleč saldo boj deleč uəndo, kə se nie zubu čez mejo. Ko təbot se lesica, čujta an jazbac so počələ piətə.

Tako je piəu an tako če živiətə še Jurə to našən spomine sake bot, kə dou po patuece bomo čulə uedo šumiətə ...

Illustrazione 8

JURE TULE

Plestiška ljudska pesem

Besede in glasba: Giovanni Michelizza (1895 - 1975)

Inserire le note

Jurə tule

dou po patuece veje berje,

veje berje

gobanco pečje.

Uoda an žəvlenje tu malijske doline

BRUNA BALLOCH

Subid (Subit)

Patok *an njaa uoda*, je bla z nam use dno. Etu smo hodil po uodo, smo onil žvino ni se napije tu nje lejpah, še *mi smo miel naše lejpe* za prat ... smo pral zelenje, tripe ... use!

Dol uode ni mankal! *Uoda je* ćentala kər se je pokazala tə na korit an je hodila ćentuč dou an dou po patoce. Paj nam je skriuala *dno debelo nasrejćo*, tako nas je opekala vićkrat naposebno, ćelih je bla mrzla! Se vie, se je zvijala pod *tlam an zuor je miela* hiše an hliue, tako je pobierala usaa slabaa tu nje hoje, prej ko jo smo natočil, tu naše *posode*. *Se smo ustavələ etu*, an jo smo pil, prej ko jo natočit: “žiuu” tek je bla ... *Dou na Močilah se je postaujala* an hćer an žene so kladale odpuščat konopje tu nje pače. Jeh so, ou *Kauku pərdielale*, paj kakoso “tkale” te kouke nam ni dano viedat. Tə na Močilah, je bieu, so pravələ, dan *star malən*, kə se je podsuu kər a so judjə zapustlə. Njaa muola se je dan doh čas etu sončala an trdila *nje štorjo*: enje jo je host nazoridna podjela! Uoda, je znano, ne stoji, tə na dnen sveto, kə je naret na *dou*, tako uoda re za njin: se zlija, skače, diela pače ... kər re naprej. Usaka uasica je miela nje malən an *uoda a je miela* rado: se je postaujala z njin, an se je matajala ... Te malən ubi dou je bieu Kancelirsk an *je bieu liepo* naret! Patoku, oni, so nardil dne portele za ustavt an spravətə uodo etu kə je ni blo dost.

Kancelier (Cancellier)

Etu patok je vesok an uoda je muorla *zaskočit za prit* dou na tla, spe tu patok.

Etu na desnin krajan, so Kancelierij nardil *dno latarijeco: nāme* zanje: mli-eka je blo an uode še vič za omiat imprešte kər so sierlə. Zat naša uoda je *šla dou Zon ledat Stedenca*. Katina je spoanjala nje žvino an njuh zuončić se so odlašual liepo tu doline. Tod *te latarijece se muore jeti*, je nāme ta pot, tje čez Rop an tje h Malnan: tle je dan patočić, kə ma uoske ramana paj je zlo žiu an pouan uode an je bieu še ubi žiu lieta an lieta nazaj ... Səbijenə an Kancelierji, kə so viedalə, kə ta uoda *se ne šuši poliete an* se ne zubja, so liepo zavihnil njuh rəkaue an s Pre Koletnan ured so zazidal dan *nou malən*. *Prej* so nosil mlet deleč tod njuh uasi, dou na Čelo. Etu so blə dua malna an njuh *ospodar je bieu dan* človek, kə je tu kuazuat še uodan an malnan. Zat, usi kop Kancelierji an *Səbijenə*, so *nardil or še dan* pač veleki: a so napounlə uode an dna orodijeca (dynamo) je pouerbala uode, nje muojc *an jo* obračala na letrek ... na luč: dna rieč naposebna te lieta (1925)!

Malina (Forame)

Kər more re uon s pača, re an se uorže tu dan *lob an* šorok patok. Velieze spe na dan, dou pər Mənhonah (Bombardier) se sful *pod mostan an* se obrne tje u Škovertu bork. Dan človek je etu na te uode, naredu njaa ku-ačənco: *nuotər je dielu kola* želiezne za bojo držal kop te daščice gobaste: karatelan, barilan an butačan *an pinjan* za mest smeteno ... Kola so ble mikane, velike an zlo velike. Te človek an njaa otroc so *kladal še dne* velike prietle kostanjaue tu to uodo odpuščat: jeh so olupil, jeh so sklal čez pou od zuor dou *an so miel* kola še lesene za prodat. Malinci so muorlə miet tla te orodjece. Onə, će so miel pouno *vənjoke*, *so miel* še pouno vina za hranit. Judjə, kə so stalə pər patokah, so bral vitue: jeh so vezal tu balete an *kladlə tu uodo* za jeh ložji olupit. Tako so miel bakete še za koše an košə ples, kə jeh so nual tu bandime an *nāme* za tuo. Škovert so miel njuh malən an so nardil or še dan prestor za ribat taje an daske pər uode. Tla *naš patok ma* konac: se zvijuč tej modras vid Malino an se uorže z njo, an

ta se počene rauno šierit. Šumijac *jo pozibje an šumi*: a se čuje, žej kær re tod Ræpdona dou (m. Carnizza).

Tistran (Salandri)

An Tistran ma njaa uodico! Koko žæviet će ne! Pride *tod Zona dou tu dna* patoce zlo loben an se ulene pred uasæco. Za hodit tje na te kri mo so uorlæ čeries dan mostić, *uozak an* doh. Žene an hčere so zijale z dnin krajan an s tin družin etu uoku, konopje, an kær so blæ zdriel, jeh *so s srpan* posiekle, tej će so ble učenica. Jeh so vezale tu briemanca an jeh so kladale odpuščat tu uodo *za dna* malo časa ... zat, kær konopij so blæ mehnæ an napihnjen, jeh so mlatile z dnin debelin *pokan an potæn* še z dno pejco ...

Kær so počele odpadat skorje lesene, se je pokazala drieta, kæ so *preteriale, oprale* an opredle za miet nit: pouno nit je tielo biet za tuo, kæ so miele za nardit! *Tæ na sred* borka, *Tistranjen* so miel dno čeriešnjo, kæ je miela uorhe kej liepo zložene, kæ te žene so obiešale *njeh talarje*, kæ so same nardile s prietlam. Tæ talarji so blæ ubi velicje ko dne urata velike od dne *cierkue*. So *ovile nit tæ na* te palce, kæ so ble ložene tje an san an so počele “tkat” ... od *z dol or*. *Navæžela so ble lesene an so plesale* tje an san ... tje an san ... veselo. Tako je pravla ta nona, kæ s-je *nardila etu to prvo* plahuto za nje koreda, obješeno za to čeriešnjo. Ta plahuta je bla greza ... rušpijaua ... paj uoku nje je dielala dna celà gubja judi! Patok je nauarnan, ma tu liete je zlo *liepo ofjokan: etu so rože*, tiela ræmbimjece, ojedæce an malance.

Batudić (Bork Mateu)

Dan velæk patok je še dou pr Batudićah: je *lob an šorok za næč*: nuotær ni uode, je suh! Batudić! Je bieu dan trop judi od dne konfraternite (“dei Battuti”), kæ so *stale* tje u Čædade. Se je rodu še dan mikan trop ou dnen borku, ou Maline. Je bieu *mikan an mu* so uoril “Batudić” mikani Battuti (piccoli battuti). Pær taljan te bork je Mateuž an *Mateuž je še po laškæn*.

Podklanac (Borgo ponte)

Rauno ubi zdol je Podklanac (*Borgo ponte*)! *Zuor* nad patokan je dan mu-

ost, kə mo diejo “Prvi muost” nad Maline. Tə na dnen *krajo od mosta* je bla dna stara fornaž od čiučine an madoni an dan malən, kə cajt a je poderu. *Muost* je *zlo* important: diela za konfin borğešanən za jezək, kə nucajo med njem. Močno trdi: kə *te kə stoji or od mosta*, ou te vesoke Maline, (uas) or na Čel, o pər Kancelierijah, or na Porčinjo, *ou Səbide an naprej ... uorejo* po sloveskin; teze kə žvijo na dolenjen krajo tla ta mosta, uorjo po laškən, *an so lašk*. *Kak ni tu* biet slovenj tej or na Kržišč (Prederonk). Tod Krede san (SLO) je pršla stat or na *Kržišče dna noviča (ubi slovenka* ko tako!) paj, za naveličat taščo an tast, je muorla žlebudrat po *laškən*. *Uode od Maline ne briga dost* njuh jezək, onə uor po nje: skaće tə nad kamunjan, jeh liže, šumi, *rodeja an uaja kamunje ... Tle Podklančan*, Malina je podielala dno debelo debelo Maline an malinčan (1958!). *Je podrla an nesla uorte, hiše an njiue*. Dou Podklančan je blo liepo, kər se so *spraujal tezej, kə so kupauual* an prodajal njuh reči ... Tla tə judjə, naše judjə, so miel *koše an košè poune čeriešinj, ojadəc, malan c...* ol družaa za prodajat. So miel tase druu; žakije an žakje *trape an ouja; briemana sena ...* Kupauac je bieu te star Romano za tla te reč; Češčja tod Niem je *paj kupau čeriešnje an trapo za žganje kuhat*. Oba tla tədua možje so uzdiual an *poderjal prežehe ten bozen judan*, kə se so maltral za dan frank!

Dan *dan*, *tə judjə jen so jal klaro*:

– Rejši *ko dat Češč naše čeriešnje za kej* malo po kilne, jeh čmo rejš vesut tu Malino! – an Češća se je muoru *umečit, će je tu miet uoze poune za pejat* damou.

Malo ubi dou od mosta taa *Maliska je bla še drua fornaž od čiučine*, kə je kuhala še madone. Pouno dieluci so obriedlə etu, njuh usakdanji *kroh! Judjə s čiučino so dəšfetual hlieue* an drue prestore za žvino, so bielil hiše; mordorje jo so *miešal s pieskan za mauto dielat*: So arbule mazal or do korače za ustavit mrauje, ruje an drue *mikane žiuau*, kə so škodo dielale. Malina je tla u Ahtne enje! Sprejeme še to uodo, kə leti pod *hostjo, tje za cierkujo atijsko* an dou pred səməntierəhan. Objeme Čaludarijo, an to uodo kə pride tod *Mondkroža san, rijo Talmas an rijo Viezis*, čelih majo malo uode. Nejcə bjet dost za zastopit, alore, *kə so patok an patuočne, kə dielajo*

Malino! Ona ni miela dna začetka velicaa tej te drue rieke! Žej majhana, kə je *bla*, so *pravələ tə starə*, je *miela* za zəbielo, malo drač ko dan kanau! Će nima dna početka liepa, vesoko o rna orah, tuo je *nəč*, *Malina* je za *nas liepa*. Sta vidal dost judjə so dielələ pər nje. Koko so otroci se matajal z *njaa uodo*. *Se naordan*:

– *Pliue ... plaue ... Po uodice*

Pliue ... plaue tu pačiče me nožice ...

Se smo stəkal, umiual tu nje uode. Smo *plauual ubi dou u na plane*. Anzat, *po zvəcer ěe smo bəl šnje uoku ... se smo bal pərledat tje za kaco ruobjo*, *Mat zluodjau, kə pobiera tu rəmau kamunje za pomat nje sino muost lošt na noue the u Ćədade*. *Se smo bal vidat orkula skobajena nad Malino, kə ždrol an ždrolo njaa uodo za napount te bandu, kənimu mai rat*. Je šlo uselih *pouno štorje an pouno uode naprej zdol pod tin mostičan lesenin, kə je biu nad Malino dan bot*. *Nas, Malina ma dno nouo pastejo an muost je močan doh an oflokan celo lieto*. *Tod mosta or se liepo vid našo dolino odprto*. *Tla an tjela kuckajo dou naše uasce počepnjene tu rastline, ěeščel an cierkvice*.

Na marćat

PRIČEVANJE ZBRALA LUISA CHER

Elsa Bačinka (Ter)

Marćat dole u Čentə u bi velekk. Usakə u parnou anu kazou njea reče, sieno, derva, čiespe, čarješnje, burje, jaja, kokoše, maslo, ser, sierak ... Poten, ke so prodali njuh reče anu so bə uerbali dan sout, so kupili kako telo za paršiti dno kotulo ali dan tek cukarja, to bielo moko ali kako medežino. Pot za itə dou Čento na ba biela anu doua. Usako tekej to mieu počitə s košan, ke u bi rasan buraj, čiesp ... Poten kuj dež na poti se je dielala usake bot kaka jama. Kar to hodilo pouno deža, Čarnə patok u vieliezou uns jame anu šou na pot. To nie morou itə čez. Od Terskih dolin no nieso hodili na marćat kuj dou Čento, a še na drue marćade, še ciu Čudad.

Elsa Battoia, Bačinka na liepo povidela, kako so derva prodajali tou petak ta na Čentarski marćat.

Kole na poviedala:

»Pozimi sousje ukop smo hodili dielat derva. Nekej der to luožou ta kraju za hišo, te drue to prodajou. Muoj ćaća anu sousje tiezje, ke semo morli, še ma mama, semo hodili ukop dielat derva. Muoj ćaća u posiekou s sikiero derva, zat semo je parnali s košan ta hišə. Poten ta par hišə semo je zriezale, semo naredili -spacco-. Semo je podrobili. Muoj ćaća u je podrobou, oladou prej, anu semo souse liepo parećali za je nati dou Čento tou petak. Semo hodili na marćat dou Čento. To nie bo pouno famej, ke to prodajalo derva. Semo be ne dvie, tri famee za derva. To bo tjuh, ke so bə sinje boe

bozjə kuj mi. No nieso mieli še zbarele ne. Nieso mieli kan itə sieć der. Mi semo mieli nomar zemje anu boška, zake semo redili dvia kravə. To bo tjeħ, ke no nieso nieli nanće krau, zake no nieso mieli kan itə sieć trave.

Za petak semo je zdrobili, a zat semo je pokomodali na zbarelo. Zbarela na miela dva kola debela, valika, dan kaselot, zgore, anu dan timon ta sprej. Tasprej to mienu betə dva. So bə še ne pase, ke to mienu obute ta na rame na dou, za terati zbarelo. Druzje ta zad so tiskali. Ma mama ali ja semo bə ta sprej ali ma mama anu ma sestra ta zad. Muoj bratar ne, zake u bə boe mau. U umar, ke u mienu osan liet. Za itə dou Čento po noah anu priti nazat to je numar kilometre. Ja ćon betə miela osan, devat, desat liet ... zake kar se miela 14 liet sem žej šla za dekle. Se šla ciu Milan.

Semo šli dou s to zbarelo. Z nami na hodila še Metilda Marčulesa anu nje hći Elsa anu Vinćenc. Semo šli ukop zake un par Sen Žualdu to šlo na von, to bo prosto. Semo se pomali već njeħ. Semo mieli potiskati anu daržati prej dno zbarelo poten to druo. Semo šli dan tokeć ore, zat semo paršli nazat po to druo zbarelo. Mi semo pomali njen, one nan. Poten, semo šla usake sam s svo zbarelon dou.

Pouno ćas semo obrietli še Giuseppino Požjo, ke od Sedlišć, sama, na paršla dou za itə na marćat. Boa žena, sama! Ona na miela dno zbareleco. Sama na nosila dva kuintalja po botu, mi ćətiri. Derva so bə liepo ložene na zbareli oku anu oku semo ložli še drue daske, zake to stuoj već der.

Pot na ba biela anu rasana jam. Kar u bə dež u se stuorou dan patok ta na sred poti, ke to nie morou itə ćez. Poten dole na marćade so tratali, kaj no ćo nan dati za ciele derva. Derva so mieli bete liepe, zdrave. So tieli jasen, bukuo. Će na ba kak ousa so uret ovihnili nuos, anu so nam dali manjko soute. Kar so vidali kej ćarnielo, so uret uderli kako palanko. To mienu liepo merkati, ke to bode kuj to bielo. Kada semo obrietli za prodati prej. Niesemo šli dou na marćat. So nas ćakali ta po poti anu so nas ustavili. Niesemo parnali maj nazat derva, semo rajši prodali za manjko. Te druzje so prodajali te drue reće. Mi spuojo, maslo semo a prodajali nuotrə u Slovenijo anu semo nosili von meso.

Kar semo prodali souse derva naša mama nam na dala še dan premijo: dan

kruheć z mortadelo, zake semo pomali! Semo šli jest “Al giardino”. Ona na kupila še dan tek vina anu na nam dala okusiti kuj dan kap. To nam dalo več močnosti za priti nazat z zbarelon prazno. Ma mama na kupila še drue reče. Poten semo s prazno zbarelo paršli nazat. Na ba boe lahna. Kola so skakale na piesku. Druo dielo to nas čakalo.«

Opravilo v Čedade

PRIČEVANJE ZBRALA MARGHERITA TRUSGNACH

Piero Žnidarju (Topoluove)

Par starim, v Nediških dolinah, ljudje za iti v Čedad so muorli imiet pravo opravilo, kjer samuo iti pohajat se nie obedan upu!

Tuo zak po dnm kraju sudu je bluo pru malo, po drugim kraju, če človek je šu v Čedad samuo pohajat, so ga bli usi štiel za lumpa.

Zavoj tega, če kajšan, po pot, te je uprašu: “Kam greš?”, nie bluo ki ku mu odguorit: “Grem v Čedad po opravila”.

Sud sevie so bli štieti do centezma, takuo je ratalo, de, če mož je teu popit an dobar kuart pulja an sniest an tont trip tan par Škabalone, al pa tan par Puhe, nie bluo druge odločitve, ku se dat kuražo paršparat gor na koriero an iti v Čedad parnogah.

Obedan nie šu prazan. Za kupiti igle, sou al kajšno posodo, ljudje so nesli za sabo al no kilo masla, jajca al druge sorte pardiel, de so predal na trgu al pa du kajšno butigo.

An dan je ratalo, de mož je predau bluguo an potegnu vic ku kar je žena upala an takuo ga je kuazu še an kuart. Vam pravim kuart, zak tekrat kuart je bla ta narmajš miera za dnega moža!

Se je takuo gajalo, de Jakulis, dno saboto, je muoru iti po opravila an brez dvakrat poštudierat je nesu telé na krošnjah, par nogah, s Tapoluovega daj v Čedad.

Drug dan, v nedjejo, po maš pred cierkvjo, Jakulis se je pohvalu, kuo je

lepuo telé predau an poviedu, de za se odpočit, an tud zak je biu strašnuo žejan, je šu v oštarijo cja h Puhu. Tuole je pravu vas zagriet an šu napri s pravco:

“Tam par Puhe san se usednu za mizo, ukuazu muoj pu litra pulja an kar san začeu pit san vidu an ču kar niesam biu še mislu, de more ratat! Stopnu je čez vrata an mož, velik an mocjan, ku Karnera!”

“Ku Karnera?”, so ga prelomil prijateljji.

“Ja, ja ku Karnera”, je ponoviu Jakulis. “Pa nie tuole čuda! Na bota vierval, kaj je ukuazu za pit tist junak!”

“Povej, povej!”, so radoviedni uprašal prijateljji.

An Jakulis vas občudvan: “An kafe... postudierita... je ukuazu an kafe!!!”

Parnogah smo puno hodil, altroke sada!

PRIČEVANJE ZBRALA MARGHERITA TRUSGNACH

Romilda Tamažova (Topoluove)

Se smieješ, ka ti je paršlo v pamet?

... San šla gor s Tapoluovega dol h Hlocju parnogah, nieko boršo san miela, morebit not kiek za se preobliec. An kar san paršla dol h Hlocju, ka nie bla že šla koriera! Tenčas koriera je hodila počaso, nie letala. Intanto po pot so ble šele balote, nie bila pot šfaltana. Koriere so ble majhane, so ble Crucil. San zgubila koriero, ma niesan bla šigurna, če je bla že pasala... San prašala atu, tenčas je bluo puno aldi cja po pot, zak so muzli tuole je bluo zjutra, s sielan usierode...

Anta niek mož mi je jau: "Ah, še dol na Liesa nie paršla, sada je partila." San studierala, de se bo ustavjala po vsieh stacjonah, de jo dotečen. Letin dol do Lies an atu san ušafala družega nunca.

"Al je pasala koriera?"

"Ja, ja, ma če greš hitro, dole jo ujameš... dol par Vodopivce!", pa san letiela! Takuo san šla daj dol do Kosce, napri an napri, daj v Čedad. An san paršla malomanj priet ku koriera v Čedad, zak smo imiel apuntamento ob dni uri, ki je paršu tel zio Sisto po me z bičikletu. Z možko bičikletu, atu san sedinla, de me je peju. An san se takuo bala, de je že pasu! Mi je jau: "Atu pred Pomodorjam počaki me". An ga nie bluo, je paršu zad za mano... takuo san bla za cajtam.

Ja alla fine san šla parnogah daj v Čedad, tekrat san bla frišna...

Pa dol po Čedade, al imaš kake spomine?

... Ja, pa priet san bla šla ankrat z mojo mamu, mi je nardila fotografijo... Bront... Verderi, se na zmislem; du korse so nieke tete od rancega Tonina, Mašerucu gor s Tapoluovega. Sestre so stanovale gor na varh. Na vien al so dielale za diklo ma so pru dol živiele... Lohni so ble parjateljce moje mame an so gor nam skuhale kako kafe ičmenove. Ma smo paršle parnogah nazaj, smo parnogah puno hodil, altroke sada... Če bi mogli donas bi šli še tu pastjejo z makino!

Kuo ti je nardiu telo fotografijo?

Mi je jau: "Siediti qual"... San se usedinla ta na nieko poltrono an mi je dau tako fajno bambolo tu ruoke! San se takuo fajno posmejala, de nie korlo rec: "ČIZI!". San tiela rec, de ponesem bambolo damu! An san takuo slavo ostala, kar mi je tole bambolo uzeu uoz roke nazaj... Ga niesam zastopila, je po taljansko gauoru... Sada san zjuha an tenčas pa niesam malo al nič zastopila po taljansko. Bambolo mi je posodu samuo za fotografijo narest...

Al sta šle ki jest al sta paršle hitro damu?

Ne, višno, de smo šle jest tah Škabalonu. Tenčas se je hodilo tah Škabalonu. Eh so naredli sude tenčas Škabaloni!

Kje je biu tel Škabalon?

Na vien, če se takuo šele kliče... Biu je atu, kjer je bla Olga taz Seuca.

Ka so ponujal za jest?

Sope... Ehh, so bli modri Drečan! Cien rec, de so fajno tele kosti skuhal, telo župo an kruh notar... Sekondo nie bluo...

An potle pa parnogah damu...

So ble take lieta.... so bli pa usegliv vesel... Sa bi tiela rada kiek napisat ... tu televizione na vedo, ki runat vic, saromac!

“Mama, me boli harbat...”

“Muč, ki ti nie še zrasu!”

PRIČEVANJE ZBRALA MARGHERITA TRUSGNACH

Mario Žuančarju (Gorenja Kosca)

Al se zmislete, kuo je bluo, kar sta hodil v Čedad na targ?

Smo miel uoz s konjan. Smo imiel puno sadja an san biu šele otrok k san hodu na targ v Čedad v saboto an še po dvakrat na tiedan. Je bluo puno kostanja tekrat.

Sta nimar z uozan hodil?

Kar je bluo puno blaga, smo šli z uozan an če ne včaseh, kar smo miel an žaki al pa dva, je tata peju pa s koriero, ki je imiela, an rimorkieto an smo nabasal ta zad. So ga puno nucal vsi...

Al sta kiek zaslužil?

Tenčas, kar je biu kostanj, se je ušafalo kako palanko, ki smo jo miel potri-
ebo; te parve sude so skranil cja h kraju za placjat tašo za fondjar, ki se jo je
muorlo placjat vsake dva miesca. An tiste se je muorlo, nie bluo moc odluožt.
Te parvi sud so bli za tiste. An potle se je parbliževala zima an je korlo saldu
obuteu an kako oblieko; v tistin cajtu s kostanjam so se mogli parpomat
ljudije: tist buj debeu je, meu drug kup, so ga lepuo placjuval; te drug buj
drobni so ga nucal pa za žvino za pitat prase al za duom za zimo. No malo
so ga an uozil zamenjavat po Laškin. So parložli blizu se nomalo jabuk,
oriehu... So hodil s konjam zamenjavat za miet sierak. Tle par nas je bluo
malo sierka an je biu hnucu, je korlo fuatrat žvino an opitat praseta.

Kje sta predajal du Čedade?

Včasih smo uozil na targ od darvi, je biu an targ od žvin ki smo jo hodil kupavat. Je biu an targ od praset ta na tekri, kjer sada je monument od kaduti. Atu je biu plac od žvine, praset, darvi. Okuole petdesetih liet, po uiski. Potle reči so se preložle, so začel kamioncine an tratorje an so pustil tiste stare reči! Pa kar san biu otrok, san imeu 8-10 liet, san hodu s tatan z uozan, naj je bluo za kupit al pa za predat. Tle z vasi so paršli z nam, zak smo imiel prestor ta na uosu za parpejat prase damu an takuo je bluo v tistin cajtu se šele zmisen... Kar se je otrok, se na pozab...

Ka se vam je zdielo, kar ste parvo biu v Čedade?

Ja, san videu okuole an okuole tele hrame takuo vesoke, puno ljudi... Je dol biu še muoj nono goz Kravarja an druge, k san poznu. Pa an puobnem, ki nieso rival predat usega, zak je buo puno blaga an malo kupcu. Alora, kar je bluo že pozno, je korlo skranit kan tuole blaguo an so ga nosil po kleti od oštarijah. An drug dan, al pa kar se je nazaj odparu targ, so šli nazaj predajat... Blaguo so ga muorli dat an za dobar kup, zak če je biu ankrat hud ga nieso tiel kupit... An kajšan ga je an vesu dol pod Velik Muost, kar ga nie rivu predat... Je bla škoda tenčas...

Je hodila an vaša mama?

Mama je hodila ja; je podkladala cibeta, race, dindjotace an na primavero, kar so kupuvale tele žene, je nosila na targ. An kar je predala lepuo je pa kupila ki za hišo.. kajšne tace, kajšan tont, vilce an kiek za jest ki ek dobre-ga.... nam je saldu kjek parnesla...so bli Albini, ki so imiel tel dobri kruh all'olio... al Bottegone tele biškote, tiste zmarvane, zak so bli dobar kup, però so bli dobri ku te druž...

An potle je hodila za Božic, kar se je parredilo dindjote. Po liete smo jih nosil tu sanožet s košo, de so se najedle kobilc an so imiel take gužone zvičer an so se lepuo runal! Potle, kar je finilo, priet ku jih je bluo za nest na targ, se jih je an pitalo, se jim je dajalo sierak an kar so bli parpitani so jih tu športe nabasal an pejal na plac. Lieuš so bli, vic so vajal! Tek je rivu lepuo parpitat telo žvinco je potegnu puno sudu an je meu potle za kupit

kiek, je saldu korlo... an potle za praznike... Moja mama, se zmislen, je vic liet, dvakrat-trikrat na lieto, nosila an jajca al kakega liepega petelina al kako kakuoš. Če je imiela za ki kupit, je šla na plac an je predala an je imiela sude za kupit...

Al sta se zastopil, kuo sta guoril?

So znal po našim an ki po taljansko, če kako besiedo nieso znal rec, so pa poviedal za ka se nuca, de so zastopil magar dvakrat trikrat... Eh, nieso use besiede znal, kar so miel za kupit ki... Midruz otroc niesmo nič kupoval, niesmo imiel sudu tenčas...

Pa tud otroc so puno dielal tenčas...

Dielo za mocjo... začel dielat smo mladi ta po njivah... smo z maticko sadil, kar je bluo burje za pobierat, za kostanj brat... Tiste je bluo dielo za otroke. An kar je bluo grozdje za targat so nam storli pobierat zarnje, ki so padale dol po tleh; smo se muorli spregnit... Če smo jal "Me harbat boli" so nam jal "Jaaa, harbat ti nie še zrasu tebe!"

Sta bli po ciele dneve du Čedade, sta dol tud jedli?

Kar so predal kiek, smo bli an cieu dan, tra predat an pokosit an prit damu... Je šlo dvie dobre ure za prit damu... Smo hodil jest tele tripe dol h Janeze al pa Defeo an potle je biu še an ambient... Tata je saldu mesuo s kostjio kuazavu, je pravu, de kosta malo an je puno za jest...

Konje, kje sta jih puščal?

Atu, kjer je piazza San Giovanni, atu so imiel štaló za konje. An atu so parchegial tele darva, an kar so šli z uozan so pejal konja atu fuotrat, so imiel prestor za konje an atu je bla na ošterija, kjer so kuhal...

IZ NAŠEGA DELA

Iz našega dela

KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO

6.1.2016

Čedad, gledališče Ristori
53. Dan emigranta

koncert glasbenih skupin
NapoliTango iz Tolmina in BK iz
Srednjega

28.1.2016

Špeter, Slovenski kulturni dom
predstavitve Trinkovega koledarja 2016,
nastop pianista Davida Klodiča

19.2.2016

Kobarid, Fundacija Poti miru
v Posočju
Življenje med Matajurjem in Nadižo
pogovor Zdravka Likarja
z Bruno Dorbolò in Luiso Battistig
predstavitve Trinkovega koledarja
2016 in pogovor z glavno urednico
Iole Namor
sodelovali: Zdravko Likar, Bruna
Dorbolò, Luisa Battistig, Iole Namor
nastop skupine Vokal Bača
iz Podbrda

18.2.2016 – 19.2.2016

Kobarid 2016: Benečija v skupnem
slovenskem kulturnem prostoru
organizacija: Občina Kobarid,
Fundacija Poti miru v Posočju,
JSKD OI Tolmin, Inštitut za slovensko
kulturo, KD Ivan Trinko

18.2.2016

Špeter, Beneška galerija
otvoritev fotografske razstave
Danje Gruntar
Osrečevanja

4.3.2016

Špeter, Slovenski kulturni dom
predstavitve pesniške zbirke Claudie
Salamant
De b' mogle besiede
sodelovali: Irena Popov-Novak,
Michele Obit

18.2.2016

Špeter, Slovenski kulturni dom

nastopili: mladi Beneškega gledališča,
Franko Reja in Amelia Boscutti

17.3.2016 – 10.7.2016

Špeter

Potres 1976 – 2016

organizacija: Študijski center Nediža,
KD Ivan Trinko, Inštitut za slovensko
kulturo

17.3.2016

Špeter, Dvojezična šola
predavanje o potresu seizmologa
Petra Suhadolca
za V. razred Dvojezične šole Špeter

4.4.2016

Špeter, šola Giovanni Pascoli
predavanje o potresu seizmologa
Petra Suhadolca
za V. razred šole "Giovanni Pascoli",
Špeter

Delavnice za šole Tresem se kot v
spominu
priprava in izdelava znamk na temo
potresa
sodelovali: V. razred Dvojezične šole,
V. razred šole "Giovanni Pascoli",
Špeter
mentorica: Luisa Tomasetig
s podporo ZSKD

5.5.2016 – 10.7.2016

Špeter, Beneška galerija
razstava Riba Faronika – mali

spominski atlas ob 40. letnici potresa
reprodukcija znamk na temo potres
iz arhiva Petra Suhadolca

5.5.2016

otvoritev razstave Riba Faronika -
mali spominski atlas ob 40. letnici
potresa

13.5.2016

Špeter, Slovenski kulturni dom
predavanje o potresu seizmologa
Petra Suhadolca

14.5.2016

Ažla, bivša gostilna
razstava
Sred vasi, trenutni izseki spreminjanja

15.5.2016

Gorenji Barnas, Bar Da Raffaella
razstava
Sred vasi, trenutni izseki spreminjanja

12.6.2016

XXII. mednarodni pohod prijateljstva
Čeniebola-Robidišče-Podbela
IX. Memorial Ado Cont
organizacija: Kamp Nadiža iz Podbele;
Fundacija Poti miru v Posočju;
Združenje Alpincev, Čeniebola;
Pro loco Lipa, Čeniebola
sodelovanje: KD Ivan Trinko,
SKGZ Čedad
pokroviteljstvo: Občina Fojda,
Občina Ahten, Občina Kobarid,
Upravna Enota Tolmin

22.06.2016

Čedad, Kd Ivan Trinko
 predstavitev projekta »digitalizacije
 časopisov Matajur/Novi Matajur in
 Trinkovega koledarja«
 predstavitev portala *www.kries.it*
 delavnica za nadgradnjo portala

2 – 3.7.2016

Čedad, Mittelibro 2016
 predstavitev knjig, srečanje z avtorji,
 glasbeno pesniški koncert
 organizacija: galleria d'arte GRID-O,
 La Libreria, KD Ivan Trinko
 pokroviteljstvo: Mittelfest

2.7.2016

Čedad, Spazio Cortequattro
 predstavitev knjige Stefana Montella
 L'albero capovolto, le opere e i giorni
 in una fattoria sociale
 sodelovali: Stefano Montello,
 Andrea Visentin

Čedad, Center San Francesco
 predstavitev knjige Francesca Moserja
 Ho osato vincere. Storia di un
 campione e del suo ritorno alla Terra
 sodelovali: Francesco Moser,
 Maurizio Mattiuzza
 Čedad, Palača Costantini
 glasbeno pesniški koncert
 skupine Autodafè
 Zverinice prijateljice
 nastop: skupina Autodafè
 organizacija: KD Ivan Trinko

3.7.2016

Čedad, trg Paolo Diacono
 literarni zajtrk
 predstavitev knjige La notte che
 il Friuli andò giù. Dieci voci
 raccontano il terremoto del '76
 sodelovali: Renzo Stefanutti,
 Paolo Medeossi, Erika Adami
 nastop: Carlotta del Bianco,
 Renzo Stefanutti

Čedad, Spazio Cortequattro
 predstavitev knjige
 Nataše Kramberger
 Niente di nero in vista
 sodelovali: Nataša Kramberger,
 Michele Obit

Čedad, Spazio Cortequattro
 predstavitev knjige Luigija Naccija
 Viandanza
 sodelovali: Luigi Nacci,
 Maria Irene Cimmino

10.7.2016

Topolove – Postaja Topolove
 predstavitev Projekta Koderjana,
 predstavitev knjige Nataše Kramberger
 Tujčice
 sodelovanje: Društvo Topolove,
 Postaja Topolove, KD Ivan Trinko,
 Zadruga Novi Matajur

9.9.2016 – 25.9.2016

Čedad, Cerkev S. Maria dei Battuti
 fotografska razstava

Mlada brieza. Pustolovska "šola":
fotografska pripoved, 1974-1983
organizacija: Študijski center Nediža,
KD Ivan Trinko, Občina Čedad
sodelovanje: Inštitut za slovensko kulturo
pokroviteljstvo: Občina Čedad

9.9.2016

Otvoritev fotografske razstave
Mlada brieza
Pustolovska "šola": fotografska
pripoved, 1974-1983

21.10.2016 – 4.12.2016

Trst, Palača Gopčevič
razstava
Mario Magajna fotograf
organizacija: Slovenski klub, Narodna
in študijska knjižnica, Kulturno društvo
Bubnič Magajna, SKGZ
soorganizacija: Občina Trst, Urad za
Slovence v zamejstvu in po svetu,
Občina Dolina

medja partner: Primorski dnevnik, RAI FJK
partnerji projekta: Kulturni dom Gorica,
KD Ivan Trinko, Kinoateljje,
Aurora viaggi, ZKB, Parovel

21.10.2016

otvoritev razstave Mario Magajna
fotograf

5.11.2016 – 6.11.2016

Liesa, telovadnica
XXXII. Senjam Beneške Piesmi,
organizacija: KD Rečan Aldo Klodič
sodelovanje pri projektu: KD Ivan
Trinko, ZSKD, ISK, mladinsko
društvo BK, društvo Liwkstock, Muzej
rezijanskih ljudi

1.1.2016 – 31.07.2016

Čedad, sedež KD Ivan Trinko
Dvojezično okence Občine Čedad
službo je ob ponedeljkih opravljalo
KD Ivan Trinko

Projekti

Projekt »digitalizacije časopisov Matajur/Novi Matajur in Trinkovega koledarja«. Izveden s finančno podporo Dežele FJK (na osnovi DZ 6/2013, člen 6, odst. 18 rg – 20). Digitalizacija časopisa Matajur /Novi Matajur ter Trinkovega koledarja in objava gradiva na spletu; raziskava, popis in pridobitev gradiva o Slovencih Videnske pokrajine in najvidnejših osebnosti, urejanje in nadgradnja spletne strani www.kries.it za dostop do pridobljenega gradiva.

Vse številke časopisa Matajur, vse številke časopisa Novi Matajur (do decembra 2015) ter vsi Trinkovi koledarji (od 1953 do 2015, razen 1985-1991, ko ni izhajal) so dostopne na spletni strani Digitalne knjižnice Slovenija (<http://www.dlib.si>)

Publikacije

Nataša Kramberger, Tujčice
(Zbirka Koderjana, X)

izdali: KD Ivan Trinko, Društvo Topoluove, Zadruga Novi Matajur

Razglednice o potresu z znamkami iz razstave Riba Faronika

Znamki, kolaž slik o potresu z delavnice Tresem se kot v spominu

Izdaja literarnih del Brune Dorbolò

Kolendar 2017 Duga pot do Čedadada
izdalo: KD Rečan Aldo Klodič
sodelovanje: KD Ivan Trinko

Trinkov koledar za leto 2017

Društvena spletna stran www.kries.it

Knjižnica KD Ivan Trinko
spletni katalog:
<http://www.winknj.si/OPAC/10005>
e-mail: kdtrinko.bib@kries.it

**SLOVENSKA BIBLIOGRAFIJA VIDENSKE POKRAJINE
LETO 2016**

KSENIJA MAJOVSKI
(NARODNA IN ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA, TRST)

Slovenska bibliografija videnske pokrajine upošteva serijske in monografske publikacije, ki govorijo o Slovencih s tega območja, dela slovenskih avtorjev in založnikov iz videnske pokrajine ter dela v slovenščini ali v slovenskem narečju, ki so nastala na obravnavanem ozemlju. Kriterij izbora gradiva za bibliografijo je dokaj širok, saj smo k monografijam prišteli tudi stenske koledarje z besedilom, kartografsko gradivo, glasbene tiske ter gradivo razmnoženo kot tipkopis oz. računalniški izpis (npr. besedila uprizoritev Beneškega gledališča).

Popis je urejen po strokah univerzalne decimalne klasifikacije z dodatkom naslovnega in imenskega kazala. V bibliografijo smo vključili tudi starejše tiske (do 6 let nazaj), ki so izostali iz prejšnjih bibliografij zaradi težav pri pridobivanju gradiva. Odločili smo se, da objavimo njihov popis, saj bi sicer te enote izpadle. Označene so z zvezdico (*).

Bibliografija je izdelana z računalniškim programom COBISS, ki povezuje v omrežje več kot 600 slovenskih knjižnic. Narodna in študijska knjižnica je vključena v to omrežje. Baza podatkov COBISS je dosegljiva v celoti ali pa tudi kot katalog posamezne vključene knjižnice prek spleta internet, in sicer tudi na naslovu spletne strani Narodne in študijske knjižnice <http://www.knjiznica.it>.

05 SERIJSKE PUBLIKACIJE

1.

ALL'OMBRA del Canin = Tau Cianynove sinze : bollettino parrocchiale di Resia . - Udine : Parrocchia di Resia, [196-]-

89 (2016), 1-2

Četrletnik. - Popis po Anno 66, No. 1 (1993). - Vzpor. nasl. se spreminja. - Večkrat spremeni štetje letnikov

COBISS.SI-ID 3369522

2.

ČRKOVNA nevihta . - [Špeter : Dvojezična osnovna šola, 2009?-]

2015/2016, št. 1-2

[2016/2017], ena št.

Občasno. - Popis po l. 2010. - Besedilo v slov. in it.

COBISS.SI-ID 8217068

3.

DAL "San Martino" : bollettino parrocchiale . - [Ljesa : župnija, 1962?-]

55 (2016), n. 1-3

Trikrat letno. - Popis po: n. 1, anno 11 (1972). - Pretežno v it. z besedami ali stavki v beneškoslovenskem narečju

4.

DOM : kulturno verski list . - Cividale : Dom, 1966-

51 (2016), št. 1-22

Način dostopa (URL): www.dom.it. - Štirinajstdnevnik

ISSN 1124-6472

COBISS.SI-ID 30191873

5.

EMIGRANT : bollettino dell'Associazione emigranti sloveni Friuli-Venezia Giulia

= glasilo Društva slovenskih izseljencev Beneške Slovenije . - Orbe : [Zveza Slovenskih izseljencev iz Furlanije-Julijske Krajine], 1969-

33 (2016), 1/2, 3, 4/5, 6

Občasno, nato dvomesečnik. - Od leta 1969 do 1974 izhajal v kraju Orbe (Švica), od l. 1981 izhaja v Čedadu (Italija). - Emigrant ni izhajal med leti 1975-1980. - Od l. 1982 se podnasl. spreminja. - Format se spreminja. – Pril. k št. 6: Koledar 2017

ISSN 2039-876X

COBISS.SI-ID 29808641

6.

GALEB : mladinska revija. - Letn. 1, št. 1 (1954/1955)- . - Čedad : Zadruga Novi Matajur, 1954-

62 (2015/2016), št. 5-8, 9/10

63 (2016/2017), št. 1-4

Mesečnik. - Do letn. 39 (1992/1993), št. 2 založnik: Trst : Založništvo tržaškega tiska. - Format se spreminja

ISSN 1124-6480

COBISS.SI-ID 29761793

7.

GALEBOV šolski dnevnik : [priloga mladinske revije "Galeb"]. - 1983/1984- . - Trst : Založništvo tržaškega tiska, 1983

2015/2016

2016/2017

Letnik. - Izdajateljji: leto 1997/1998 - Sergio Schiberna editore; leto 1993/1994 - Gruppo Stampa Editoriale; od leta 1994/1995 dalje (razen leta 1997/98) - Zadruga Novi Matajur

8.

MLADINAMIT : šolsko glasilo = giornalino scolastico. - 2010/2011, št. 1- . - Špeter : Državna večstopenjska šola s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom, [2010]-

2015/2016

Besedilo v slov. in it. – V š. l. 2016/2017 ni izšlo
COBISS.SI-ID 4378348

9.

NĀŠ glas = La nostra voce : periodico del Circolo culturale Resiano "Rozajanski dum". - Anno 5 [i. e. 1], no. 1 (dic. 2005)- . - Prato di Resia : Circolo culturale Resiano "Rozajanski dum", 2005-

12 (2016), n. 1

Trikrat letno. - Besedilo v rezijanščini in it.
COBISS.SI-ID 231738112

10.

NOVI Matajur : tednik Slovencev videmske pokrajine. - Leto 1, št. 1 (1974)- .
- Čedad : ZTT, 1974-

2016, št. 1-50

Tednik. - Besedilo v slov., it. in beneškoslovenskem narečju. - Od št. 20 [i. e. 22], leto 1992 (20. jun.) dalje založnik: Soc. coop. Novi Matajur. - Dostopno tudi na: <http://www.novimatajur.it>. - Je nadaljevanje: Matajur
ISSN 1124-6626

11.

SLOVIT. - Anno 1, no. 1 (1999) - . - Cividale del Friuli : Most, 1999-

18 (2016), n. 1-11=216-226

Dostopno tudi na: <http://www.dom.it/category/slovit/>. - Mesečnik
ISSN 1826-6371
COBISS.SI-ID 100705024

12.

TRINKOV koledar za Beneške Slovence za leto - 1953- . - [S.] : samozal., [1952]-

2016

Letnik. - Nasl. se spreminja: za leta 1968-1985: Trinkov koledar za navadno (ali prestopno) leto ...; za leta 1993-1998: Trinkov koledar za leto ...; za leto 1999 in dalje: Trinkov koledar ... - Založniki se spreminjajo: za leta 1954-1960: Rev[erendo] Val[entin] Reven in delavci Beneške Slovenije v Belgiji; za leta 1968-1981: samozal.; za leta 1982-1985: Kulturno društvo Ivan Trinko, Čedad; za leta 1992-1999: Zadruga Lipa, Špeter; za leto 2000 in dalje: Kulturno društvo Ivan Trinko, Čedad. - Format se spreminja: za leta 1953-1985: 15 cm; za leto 1992 in dalje: 21 cm. - Koledar za leta 1986-1991 ni izšel
ISSN 1124-6790
COBISS.SI-ID 28988160

13.

La VITA cattolica : settimanale del Friuli . - Udine : La Vita cattolica, 1923-

94 (2016), n. 1-50

Popis po št. 5, letn. 78 (2000). - Vsako prvo ali drugo št. v mesecu stran v slov. ali beneškoslovenskem narečju z nasl. Po slovensko. - Od leta 2015 je str. Po slovensko objavljena v pril. Eventi, cultura e sport
ISSN 1120-9399
COBISS.SI-ID 30742272

14.

VITAINSIEME = Življenjekupe : bollettino delle parrocchie di s. Leonardo AB. (S. Leonardo) e di S. Paolo (Stregna). - Anno 1, n. 1 (dic. 2001)- . - San Leonardo : [Parrocchia], 2001-

16 [i. e. 15] (2016), n. 1-2

Trikrat letno, od l. 2015 dvakrat letno. - Pretežno v it. - Letn. 2, št. 2 ima slov. naslov Življenjekupe, od letn. 2, št. 3 dalje slov. nasl. Živjetkupe. - Je nadaljevanje: Bollettino parrocchiale di San Leonardo
COBISS.SI-ID 2226156

33 GOSPODARSTVO. GOSPODARSKE VEDE

15.

TI rozajanski "kramarji" po ti drügi wöjski [Slikovno gradivo] = L'emigrazione dei resiani nel secondo dopoguerra : Näš kolindrin 2017 / biside, testi a cura di Sandro Quaglia ; jë ga naredil te rozajanski kultürski čirkolo "Rozajanski dum" wkop ziz rozajanskimi jaharji anu asočacjunjo "Muzeo od tih rozajanskih judi" = a cura del Circolo culturale resiano "Rozajanski dum" in collaborazione con l'Associazione culturale "Museo della gente della Val Resia". - Ravanca : Te rozajanski kultürski čirkolo "Rozajanski dum" = Prato di Resia : Circolo Culturale Resiano "Rozajanski Dum",

[2016] (Paluzza : C. Cortolezzis). - 1 koledar (14 listov) : č-b ; 30 x 21 cm

Vzpor. besedilo v rezijanščini in it. - Koledar s fotografijami o rezijanskih emigrantih
COBISS.SI-ID 9456364

37 VZGOJA. ŠOLSTVO. IZOBRAŽEVANJE. POUK. PROSTI ČAS

16.

MLADA brieza : la "scuola" avventurosa : un racconto fotografico, 1974-1983 = pustolovska "šola" : fotografska pripoved, 1974-1983 / [a cura di, uredila Alvaro Petricig, Roberto Del Grande ; testi, besedila Alvaro Petricig (commentario, komentar), Živa Gruden (postfazione, spremna beseda) ; traduzioni, prevodi Živa Gruden]. - San Pietro al Natisone = Špietar : Nediža, 2016 (Pasian di Prato : Lithostampa). - 159 str. : ilustr. ; 24 cm + 1 DVD

Vzpor. it. in slov. besedilo

COBISS.SI-ID 9430252

17.

ZVEZA slovenskih kulturnih društev (Gorica ; Trst ; Videm)

Vodnik ZSKD : po poteh kulturnih društev v Italiji / [uredila Valentina Sancin in Martin Lissiach ; fotografije društva ZSKD in Damjan Balbi]. - Gorica ; Trst ; Videm :

Zveza slovenskih kulturnih društev = Unione dei circoli culturali sloveni, 2016 ([s. l.] : Sinegraf). - 181 str. : ilustr. ; 24 cm

500 izv.

COBISS.SI-ID 8901356

39 ETNOLOGIJA. ETNOGRAFIJA. FOLKLORA

18.

ETNOGRAFSKI muzej (Bardo)

Catalogo degli oggetti del Museo etnografico di Lusevera = Katalog predmetov Etnografskega muzeja v Bardu / [fotografije Igor Černo ; testo in sloveno Katjuša Arčon, testo nel dialetto sloveno del Torre Igor Cerno, testo in friulano Alessio Potocco ; traduzione in inglese a cura di BLG 2005]. - Lusevera : Museo etnografico = Bardo : Etnografski muzej, 2016 (Piazzola sul Brenta : Papergraf). - IV, 160 str. : ilustr. ; 20 cm

Ov. nasl.: Catalogo degli oggetti = Katalog predmetov. - Vzpor. besedilo v slovenskem terskem narečju, ital., slov., furl. in angl.

COBISS.SI-ID 9354732

19.

KOLENDAR 2017 [Slikovno gradivo] : duga pot do Čedad / pričevanja, testimonianze Dora Tarbjanova, Ernesta Juožolnova, Vilma Šolukna ; fotografije Lucia Coszach Fugelnova ; uredila, realizzazione Margherita Trusgnach Tarbjanova. - Liessa : Circolo culturale Rečan Aldo Klodič = Liesa : Kulturno društvo [Rečan Aldo Klodič] ; [Čedad] : KD Ivan Trinko = C.C. Ivan Trinko, [2016]. - 1 koledar (7 listov) : barve ; 45 x 23 cm

Besedilo v beneškoslovenskem narečju. - Koledar s fotografijami detajlov starih hišnih predmetov in pričevanji treh domačink o življenju v preteklosti

COBISS.SI-ID 9579500

20.

NEGRO, Luigia

Muzeo od tih rozajanskih judi : anu secjun pravic / [testi, besedila Luigia Negro,

Sandro Quaglia ; traduzione testi in sloveno e inglese, prevodi v slovenski in angleški jezik Magnolija]. - 1a pubblicazione = 1. izd. - [S. l.] : Associazione culturale "Museo della gente della Val Resia", 2016 ([s. l.] : Graphica). - 230 str. : ilustr. ; 21 cm

Avtorja navedena v kolofonu. - It. in rezijansko besedilo in prevod v slov. in angl. - Bibliografija: str. 227. - Vsebuje tudi besedila v it., slov. in angl.: Museo della gente della Val Resia ; Muzej rezijanskih ljudi ; The museum of the people of the Resia valley
COBISS.SI-ID 10012908

6 UPORABNE ZNANOSTI

21.*

ANZOLINI, Federico

La latteria di Montefosca : impressioni fotografiche di Federico Anzolini : mestieri di un tempo. - Udine : Provincia = Udin : Provincie ; Tarcetta : Associazione culturale e socio-assistenziale, 2014. - [21] str. : ilustr. ; 17 x 24 cm

COBISS.SI-ID 9476076

22.

CERNETIG, Marina

Ricete delle Krivapete = Ricete od Krivapet / [[besedilo] Marina Cernetig ; illustrazioni di Luisa Tomasetig]. - San Pietro al Natisone = Špietar : Krivapete, 2016 ([s. l.] : Publicad). - 38 str. : ilustr. ; 21 cm. - (LibrinidelleKrivapete = BukucaodKrivapet)

Avtorica navedena v kolofonu. - Vzporedno it. besedilo in besedilo v beneškoslov. narečju. - Potiskana notranja str. prednjega ov.

COBISS.SI-ID 10011628

71/72 PROSTORSKO UREJANJE. ARHITEKTURA

23.

KOLEDAR 2017 [Slikovno gradivo] / foto archivio del Centro studi "Nediža". - [Čedad] : Slovenci po svetu = [Cividale del Friuli] : Unione emigranti Sloveni del

Friuli Venezia Giulia, [2016] ([Premariacco : Juliagraf]). - 1 koledar (8 listov) : barve ; 23 x 32 cm. - (Emigrant, ISSN 2039-876X ; 2016, 6)

Stenski koledar s starimi fotografijami hiš iz Beneške Slovenije. - Stenski koledar izšel kot priloga k št. 6 (2016) glasila Emigrant
COBISS.SI-ID 9590508

73/77 KIPARSTVO. RISANJE. SLIKARSTVO. GRAFIKA. FOTOGRAFIJA

24.

POSTAJA (23 ; 2016 ; Topolove)

Stazione di Topolò = Postaja Topolove : XXIII : [1-17 luglio 2016] / [organizzata da Associazione Topolò-Topoluove ; traduzioni Sofia Miorelli, Ilaria Ciccone ; disegni Giorgio Vazza, Giovanna Durì, Serafino Loszach ; fotografie Elena Rucli ... et al.]. - [Topolò = Topoluove : Associazione, 2016] (Cormòns : Poligrafiche San Marco). - 107 str. : ilustr. ; 21 cm

Besedilo v slov., it. in angl. - Drugi dodatek k nasl. v kolofonu. - "Ventitreesima edizione"-->kolofon

COBISS.SI-ID 10005996

25.

ZIMA : slike in besede = immagini e parole : Špietar, San Pietro al Natisone, Beneška galerija, 1. 12. 2016-31. 1. 2017 / Bruna Balloch ... [et al.]. - [Špeter] : Inštitut za slovensko kulturo = Istituto per la cultura slovena : Beneška galerija ; [s. l.] : Slovenski raziskovalni inštitut = Istituto sloveno di ricerche = Slovene research institute, [2016]. - [44] str. : ilustr. ; 15 cm

Besedilo v beneškem narečju ali rezijansčini ter vzpor. prevod v it.

COBISS.SI-ID 1637960

79 ZABAVE. IGRE. ŠPORT

26.

BAROSELLI, Sara

V hribe z otroki : Kanalska dolina, Rezija, Benečija, Posočje = In montagna

coi bambini : Valcanale, Resia, Slavia, Alta Valle dell'Isonzo / Sara Baroselli, Erica Beltrame, Francesca Tosolini ; [slovenski prevod, traduzioni in sloveno Jelka Daneu Cvelbar]. - Čedad = Cividale del Friuli : Most, [2016] (Pasian di Prato : Lithostampa). - 91 str. : ilustr. ; 21 cm

Besedilo v it. in prevod v slov.

COBISS.SI-ID 9060332

27.

MITTELFEST (25 ; 2016 ; Čedad)

Mittelfest 25 : [1991-2016] / [testi Zygmund Bauman ... [et al.] ; fotografie Danilo De Marco ; traduzioni friulano Giorgia Zamparo ... et al.]. - Cividale del Friuli : Associazione Mittelfest, [2016] ([Cormons] : Poligrafiche San Marco). - 40 str. : ilustr. ; 52 cm v mapi 27 x 41 cm

Dodatek k nasl. v kolofonu. - Besedilo v it. in prevodi v furl., slov., nem., angl.

COBISS.SI-ID 9916908

81 JEZIKOSLOVJE

28.

LIPALJA vas in njena slovenska govorica / Robert Grošelj ... [et al.] ; [uredili Nataša Gliha Komac in Andreja Legan Ravnikar ; prevod povzetka Mitja Trojar (angl.) in Laura Sgubin (it.)]. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016 ([Tarvisio] : Tipografia Tarvisiana). - 136 str. : ilustr. ; 24 cm. - (Zbirka Linguistica et philologica, ISSN 1854-2956 ; 34)

600 izv. - Bibliografija pri vseh prispevkih. - Povzetek ; Summary: Lipalja vas and its Slovenian speech ; Abstract: Laglesie San Leopoldo e la sua parlata slovena. - Kazalo

COBISS.SI-ID 287485696

29.

OMAN, Alessandro

La toponomastica del Comune di Malborghetto-Valbruna / di Alessandro Oman ; [foto di Max Maraldo e Alessandro Oman]. - [S. l.] : Museo etnografico ; Malborghetto : Palazzo veneziano ; [s. l.] : Comunità montana del Gemonese, Canal del Ferro e Valcanale, 2016 (Udine : Arti grafiche Fulvio). - 150 str. : ilustr. ; 24 cm + 1

CD. - (Quaderno ; n. 7)

Bibliografija: str. 147-149

COBISS.SI-ID 9511148

821.163.6 SLOVENSKA KNJIŽEVNOST

30.

KRAMBERGER, Nataša, 1983-

Tujčice / Nataša Kramberger ; fotografie, fotografije Pheobe Riley Law ; [traduttore, prevajalec Michele Obit]. - Cividale del Friuli = Čedad : Novi Matajur, 2016 (Cormòns : Poligrafiche San Marco). - 62 str. : ilustr. ; 21 cm. - (Collana Koderjana = Zbirka [Koderjana] ; 10)

Vzpor. besedilo v slov. in prevod v it. - O avtorici: str. 60-61

COBISS.SI-ID 8992748

31.

KRAMBERGER, Nataša, 1983-

Tujčice / Nataša Kramberger ; fotografie, fotografije Pheobe Riley Law ; [traduttore, prevajalec Michele Obit]. - Grimacco : Associazione Topolò ; Cividale del Friuli : Circolo di cultura Ivan Trinko = Garmak : Društvo Topoluove ; Čedad : Kulturno društvo [Ivan Trinko], 2016 (Cormòns : Poligrafiche San Marco). - 63 str. : ilustr. ; 21 cm. - (Collana Koderjana = Zbirka [Koderjana] ; 10)

Vzpor. besedilo v slov. in prevod v it. - O avtorici: str. 60-61

COBISS.SI-ID 8993260

32.*

PRIPILĪZE : rošajanske pravize : raccolta di opere partecipanti al 2° concorso di racconti e fumetti in lingua resiana = isi librin an sprawja wse dila ka so bila pražantana ša te sagont konkors ša navantet pravize šis dišinji anu pravize po rošajanskë. - Resia : Comune, 2012 (Pasian di Prato : Lithostampa). - 37 str. : ilustr. ; 24 cm

Besedilo v rezijanščini in prevod v it.

COBISS.SI-ID 10041324

33.*

PRIPILĪZE : rošajanske pravize : raccolta di opere partecipanti al 3° e 4°
Concorso per la produzione di testi in lingua resiana = isi librin an sprawja wse dila ka
so bila pražantana ša te trētnjē anto te štērtnjē konkors ša pīsat po rošajanskē. - Resia :
Comune, 2014 (Pasian di Prato : Lithostampa). - 46 str. : ilustr. ; 24 cm

Besedilo v rezijanščini in prevod v it.

COBISS.SI-ID 10041580

34.

SENJAM beneške piesmi (32 ; 2016 ; Liesa)

[Dvaintrideseti]

XXXII. Senjam beneške piesmi = [XXXII° Festival della canzone delle Valli del
Natisone]. - Liesa : Kulturno društvo Rečan Aldo Klodič = Liessa : Circolo culturale
[Rečan Aldo Klodič], 2016. - 19 str. ; 22 cm

Vzpor. nasl. na ov. - Besedilo v beneškoslovenskem narečju

COBISS.SI-ID 1379400

35.

SREČANJE med pesniki, pisatelji in drugimi ustvarjalci (2016 ; Liesa)

V nebu luna plava : Liessa (Garmak-Grimacco), 03.09.2016 / [Srečanje med
pesniki, pisatelji in drugi [!] ustvarjalci = Incontro tra scrittori, poeti ed altro] ;
Federico Galvani ... [et al.] ; [uredila Margherita Trusgnach-Tarbianova]. - Liesa
(Garmak) : Kulturno društvo Rečan - Aldo Klodič = Liessa (Grimacco) : Circolo
culturale [Rečan - Aldo Klodič], 2016. - [22] str. ; 21 cm

Besedilo slov., furl., špan. in it.

COBISS.SI-ID 9332460

821(100) KNJIŽEVNOST RAZNIH NARODOV

36.

BUCOVAZ, Antonella

3 x 3 parole per il teatro / Antonella Bukovaz ; [testi introduttivi Angelo Floramo,
Ace Mermolja ; traduzioni in sloveno Alenka Jovanovski, Marko Ipavec, Ace

Mermolja ; fotografije Nada Žgank]. - Trieste : ZTT = EST, 2016 ([Divača] : Mljač). - 59, 61 str. : ilustr. ; 21 cm

Quanto resta di noi = Kar je ostalo našega / Angelo Floramo: str. 9-11, 9-11. - Divenire nel mondo = Prihajanje iz pravega / Ace Mermolja: str. 13-15, 13-15. - O avtorici: str. 59, 61. - Vsebuje tudi prevod v slov., tiskan v obratni smeri: 3 x 3 besede za teater / Antonella Bukovaz
COBISS.SI-ID 8964332

908 DOMOZNANSTVO

37.

CALENDARIO [Slikovno gradivo] = Koledar : 2017 / fotografije, slike Maurizio Buttazzoni, Igor Baloh Parin. - Taipana : Comune = Tipajski komun ; Kobarid : Občina = Caporetto : Comune ; [Čedad] : Most : Dom : Združenje [don Evgen Blankin] = Associazione don Eugenio Blanchini, [2016] (Cormons : Poligrafiche San Marco). - 1 koledar (8 listov) : barve ; 48 x 33 cm

Vzpor. besedilo v it. in slov. - S krajinskimi fotografijami Terske doline in okolice Kobarida ter fotografijami divjih živali in rastlin
COBISS.SI-ID 1387848

38.*

CENCIG, Guerrino

C'era una volta Montefosca --- = Dan krat je biu Čeneurh / di Cencig Guerrino. - Pulfero : Comune ; Udine : Provincia ; [s. l.] : Associazione culturale e socio-assistenziale "Tarcetta", [med 2014 in 2015]. - 173 str. : ilustr. ; 30 cm

Leto izida ugotovljeno pri založniku. - Publikacija je ponatis izd. iz leta 2003. - Introduzione / Pietro Fontanini: str. [II]. - Introduzione / Camillo Melissa: str. [IV]
COBISS.SI-ID 9475052

39.

LIETO 2017 [Slikovno gradivo]. - Bardo : Center za kulturne raziskave = Lusevera : Centro di ricerche culturali, [2016] (Salt di Povoletto : Grafiche Civaschi). - 1 koledar (8 listov) : barve ; 34 x 24 cm

Besedilo v slov. terskem narečju. - Koledar s fotografijami prebivalcev Terske doline in ljudsko pripovedko Ta diuja žena (pravca iz Mužca)

COBISS.SI-ID 9566956

40.

MI smo tu = --- Siamo qui : --- tuka - Val Canale = Kanalska dolina, --- izdë - Resia = Rezija, --- kle - Valle del Torre = Terska dolina - Valle del Cornappo = Karnajska dolina, --- tle - Valli del Natisone = Nediške doline / [a cura di, uredili Marina Cernetig, Živa Gruden ; foto archivi, arhivi Novi Matajur ... [et al.] ; traduzioni, prevodi Tjaša Gruden, Živa Gruden]. - San Pietro al Natisone : ISK - Istituto per la cultura slovena = Špeter : [ISK] - Inštitut za slovensko kulturo, 2016. - [24] str. : ilustr. ; 21 cm

Vzpor. it. in slov. besedilo. - Zvd. na notranji str. zadnje platnice

COBISS.SI-ID 9194988

41.

SAVOGNA : luoghi della natura, tracce degli uomini : dall'Alberone alla cima del Matajur si estende un territorio con piccole località abitate e molta natura, luoghi di accoglienza, paesaggi incantati, tracce del passaggio dell'uomo e della storia = Sauodnja : utrip narave, pečat človeka : od reke Aborne do vrha Matajurja so v naravi razsejana mala naselja, kjer te čakajo prijazen sprejem, neokrnjena krajina, pečat ljudi in zgodovine / [foto di, fotografije M. Gorenszach, G. Podrecca, M. Voncini]. - [S. l. : s. n., 2016?]. - [8] str. : ilustr. ; 21 cm

Vzpor. it. in slov. besedilo

COBISS.SI-ID 10004204

91 ZEMLJEPIS

42.

ČERNO, Igor

Alta Val Torre = Terska dolina / di Igor Cerno ; [cartografia Federica Moro ; fotografie Igor Cerno ... [et al.] ; traduzioni Andreja Koren, Tjaša Gruden]. - Lusevera : Comune = Bardo : Občina ; [s. l.] : Comunità montana del Torre, Natisone, Collio, 2016 (Piazzola sul Brenta : Papergraf). - 74, 70 str., [16] str. barvnih pril. ; 17 cm

Zvd. na notranjih str. ov. - Vsebuje tudi prevod v slov., tiskan v obratni smeri: Terska dolina = Alta Val Torre / Igor Cerno
COBISS.SI-ID 9056492

929 BIOGRAFSKE IN SORODNE ŠTUDIJE

43.

GARIUP, Mario

Gariup Vincenzo : uno delle 100.000 gavette di ghiaccio / Mario Gariup. - Ugovizza ; Malborghetto ; Topolò : [samozal.] M. Gariup, 2016 (Basaldella di Campoformido : Designgraf). - 116 str. : ilustr. ; 21 cm. - (Communitas Conica)

COBISS.SI-ID 9955564

93/99 ZGODOVINA

44.

BAMBINI, soldati, treni = Otroci, vojaki, vlaki : 1919-1925 : la zia Maria racconta = pripoved tete Marie / a cura del Centro studi [[Nediža] in collaborazione con ISK - Istituto per la cultura slovena] = uredil Študijski center Nediža, [sodelovanje Inštitut za slovensko kulturo ; traduzioni, prevodi Živa Gruden, Jadranka Križman]. - San Pietro al Natisone : Centro studi [Nediža] = Špietar : Študijski center Nediža, 2016 (Pasian di Prato : Lithostampa). - 71 str. : ilustr., faks. ; 21 cm

Besedilo v it. in slov.

COBISS.SI-ID 9433324

45.

BANCHIG, Giorgio

Al suono della remonica : a 150 anni dal plebiscito e dall'annessione della Slavia, del Friuli e del Veneto al Regno d'Italia / Giorgio Banchig. - Cividale : Most : Združenje don Eugenio Blanchini = Associazione [don Eugenio Blanchini], 2016 (Pasian di Prato : Lithostampa). - 256, 251 str. : ilustr., zvd. ; 21 cm

*Izvirno besedilo v it. in slov. prevod tiskan v obratni smeri. - Bibliografija: str. 254-256
in opombe z bibliografijo na dnu str. - Vsebuje tudi besedilo, tiskano v obratni smeri: Ob
zvoku remonike / slovenski prevod Jelka Daneu Cvelbar
COBISS.SI-ID 22589234*

NASLOVNO KAZALO

Al suono della remonica 45

All'ombra del Canin 1

Alta Val Torre 42

Bambini, soldati, treni 44

Calendario 37

Catalogo degli oggetti del Museo etnografico di Lusevera 18

C'era una volta Montefosca --- 38

Črkovna nevihta 2

Dal "San Martino" 3

Dan krat je biu Čeneurh 38

Dom 4

XXXII. Senjam beneške piesmi 34

Emigrant 5

L'emigrazione dei resiani nel secondo dopoguerra 15

Galeb 6

Galebov šolski dnevnik 7

Gariup Vincenzo 43

In montagna coi bambini 26

Katalog predmetov Etnografskega muzeja v Bardu 18

Koledar 37

Koledar 2017 23

Kolendar 2017 19

La latteria di Montefosca 21

Lieto 2017 39

Lipalja vas in njena slovenska govorica 28

Mi smo tu 40

Mittelfest 25 27

Mlada brieza 16

Mladinamit 8

Museo della gente della Val Resia 20

The museum of the people of the Resia valley 20

Muzej rezijanskih ljudi 20

Muzeo od tih rozajanskih judi 20

Náš glas 9

La nostra voce 9

Novi Matajur 10

Ob zvoku remonike 45

Otroci, vojaki, vlaki 44

Postaja Topolove 24

Pripilize 32, 33

Ricete od Krivapet 22

Ricette delle Krivapete 22

Sauodnja 41

Savogna 41

Siamo qui 40

Slovit 11

Stazione di Topolò 24

Tau Cianynove sinze 1

Terska dolina 42

Ti rozajanski "kramarji" po ti drügi wöjski 15

La toponomastica del Comune di Malborghetto-Valbruna 29

3 x 3 parole per il teatro 36

XXXII° Festival della canzone delle Valli del Natisone 34

3 x 3 besede za teater 36

Trinkov koledar za Beneške Slovence za leto ... 12

Tujčice 30, 31

V hribe z otroki 26

V nebu luna plava 35

La Vita cattolica 13

Vitainsieme 14

Vodnik ZSKD 17

Zima 25

Življenjekupe 14

IMENSKO KAZALO

- Anzolini, Federico 21
Arčon, Katjuša (avtor) 18
Associazione culturale (Topolò - Topoluove) 24
- Balbi, Damjan (fotograf) 17
Balloch, Bruna (avtor) 25
Baloh Parin, Igor (fotograf) 37
Banchig, Giorgio 45
Baroselli, Sara 26
Bauman, Zygmunt (1925-, avtor) 27
Beltrame, Erica (avtor) 26
Bergmann, Hubert (recenzent) 28
Bucovaz, Antonella 36
Buttazzoni, Maurizio (fotograf) 37
- Cencig, Guerrino 38
Centro studi Nediža (San Pietro al Natisone) 44
Cernetig, Marina 22, 40
Cerno, Igor 42
Ciccione, Ilaria (1990-, prevajalec) 24
Circolo culturale Resiano "Rozajanski dum" 9
Coszach, Lucia (fotograf) 19
Cvelbar, Jelka (prevajalec) 26, 45
- Černo, Igor 18, 42
- De Marco, Danilo (fotograf) 27
Del Grande, Roberto (urednik) 16
Dora Tarbjanova (avtor) 19
Državna večstopenjska šola s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom (Špeter) 8
Duri, Giovanna (ilustrator) 24
- Ernesta Juožolnova (avtor) 19
Etnografski muzej (Bardo) 18
- Floramo, Angelo (avtor dodatnega besedila) 36
Fontanini, Pietro (avtor dodatnega besedila) 38
- Galvani, Federico (avtor) 35
Gariup, Mario 43
Gliha Komac, Nataša (urednik) 28
Gorenszach, Marco (fotograf) 41

Grošelj, Robert (1978-, avtor) 28
Gruden, Tjaša (prevajalec, fotograf) 40, 42
Gruden, Živa (avtor dodatnega besedila, urednik, prevajalec) 16, 40, 44

Ipavec, Marko (prevajalec) 36
Istituto per la cultura slovena (San Pietro al Natisone) 44

Jovanovski, Alenka (1974-, prevajalec) 36

Kenda-Jež, Karmen (avtor) 28
Klemenčič, Simona (1971-, recenzent) 28
Klemše, Vlado (avtor) 28
Koren, Andreja (1986-, prevajalec) 42
Kramberger, Nataša (1983-) 30, 31
Križman, Jadranka (prevajalec) 44
Kulturno društvo Ivan Trinko (Čedad) 12

Legan Ravnikar, Andreja (urednik) 28
Lissiaich, Martin (urednik) 17
Loszach, Serafino (ilustrator) 24

Maraldo, Max (fotograf) 29
Melissa, Camillo (avtor dodatnega besedila) 38
Mermolja, Ace (avtor dodatnega besedila, prevajalec) 36
Miorelli, Sofia (prevajalec) 24
Mittelfest (25 ; 2016 ; Čedad) 27
Moro, Federica (kartograf) 42
Muzeo od tih rozajanskih judi (Solbica) 15

Negro, Luigia 20

Obit, Michele (prevajalec) 30, 31
Oman, Alessandro 29

Petricig, Alvaro (urednik, avtor dodatnega besedila) 16
Podrecca, Graziano (fotograf) 41
Postaja (23 ; 2016 ; Topolove) 24
Potocco, Alessio (avtor) 18

Quaglia, Sandro (avtor, avtor dodatnega besedila) 15, 20

Riley Law, Pheobe (fotograf) 30, 31
Rucli, Elena (fotograf) 24

Sancin, Valentina (urednik) 17

Senjam beneške piesmi (32 ; 2016 ; Liesa) 34
Sgubin, Laura (prevajalec povzetka) 28
Smole, Vera (avtor) 28
Snoj, Marko (1959-, recenzent) 28
Srečanje med pesniki, pisatelji in drugimi ustvarjalci (2016 ; Liesa) 35

Šekli, Matej (avtor) 28

Te rozajanski kulturni čirkolo "Rozajanski dum" (Ravanca) 15
Tomasetig, Luisa (ilustrator) 22
Torkar, Silvo (recenzent) 28
Tosolini, Francesca (avtor) 26
Trojar, Mitja (prevajalec) 28
Trusgnach, Margherita (urednik) 19, 35

Vazza, Giorgio (ilustrator) 24
Vilma Šolukna (avtor) 19
Voncini, M. (fotograf) 41

Zamparo, Giorgia (prevajalec) 27
Zveza Slovenskih izseljencev iz Furlanije-Julijske Krajine 5
Zveza slovenskih kulturnih društev (Gorica) (Trst) (Videm) 17

Žejn, Andrejka (1977-, recenzent) 28
Žele, Andreja (1963-, recenzent) 28
Žgank, Nada (fotograf) 36

KAZALO

- RUDI PAVŠIČ
Programska konferenca o Slovencih na Videmskem

KOLEDAR 2018

- LUCIA TRUSGNACH
Leto 2018
- Za nami je plodno leto 2017 (Pregled leta)

V SPOMIN

- IOLE NAMOR
Bil je politični lider Slovencev v Furlaniji
- GIORGIO BANCHIG
Pomen Viljema Černa
- GIACOMO CUM
Viljem simbol združujoče harmonije
- ZDRAVKO LIKAR
Zadnji pogovor s prijateljem Černom
- PRIMOŽ PIPAN
Življenjepis in bibliografija V. Černa

- GIORGIO BANCHIG
Bruni Dorbolò v slovo
- IOLE NAMOR
Bruna Dorbolò in njeno delo za rast Benečije
- ŽIVA GRUDEN
Mlada mamica Bruna
- DONATELLA RUTTAR
Želela je, da bo ves svet cenil Benečijo

ZGODOVINA, JEZIK, IZROČILO

- LUIGIA NEGRO
Razstava o pravljicah v Reziji
- SANDRO QUAGLIA
Plocawa hiša
- WALTER TOMADA
Večjezični pouk v Kanalski dolini
- IOLE NAMOR
Tipana in skrb za slovenski jezik
- RENZO RUCLI
Simonitti in njegov prispevek k razvoju Benečije
- JOŽE ŠUŠMELJ
Zavezniška razmejitvena komisija v Benečiji, Reziji in Kanalski dolini
- ŠTEFAN ČOK
Demokratska Fronta Slovencev v Benečiji
- BRANKO MARUŠIČ
Štefan Kociančič o Beneški Sloveniji in Reziji
- DEJAN VALENTINČIČ
Na obisku pri Benečanih v Argentini
- MIRJAM MUŽENIČ
Hrana za dušo že drugič v prave roke
- Metod Bajt, 50 let glasbenega ustvarjanja
in 40 okteta Simon Gregorčiča

NAŠA BESEDA

- MICHELE OBIT
Vzel so za sabo puno reči
- CLAUDIA SALAMANT
Rievan bogat mier

- LUIGI MODERIANO
Jure tule
- BRUNA BALLOCH
Uoda an življenje tu maliske doline
- LUISA CHER
Na merčat
- MARGHERITA TRUSGNACH
Opravilo v Čedadde
Parnogah smo puno hodil, altroke sada!
"Mama, me boli harbat...". "Muč, ki ti nie še zrasu!"

KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO

Iz našega dela

SLOVENSKA BIBLIOGRAFIJA VIDENSKE POKRAJINE

2016

PRILOGI

Trinkove risbe + 8 rizb s svinčnikom

40 let Glasbene matice v Benečiji

FINITO DI STAMPARE NEL DICEMBRE 2017
PRESSO LA LITHOSTAMPA DI PASIAN DI PRATO